

Nauman gail

Nəsa ahai pispisul gail lotogole

Ase itos nalobulat egai?

ALuk tovi nəvanuan rererer totah mai aPol len nəyaran san, gai itosi.

ALuk itos nalobulat egai hən nəsa?

Itosi hən bikel ur naḡisal nadəlomian len aYesu tohusuri van vəbar nəboḡ tobar naut ḡisi len navile a pan.

ALuk itosi ḡos ase?

Itosi ḡos alat lotoke leləboi nəsa tovisi husur nəboḡ aYesu tovi məhat len nəmav.

Nalobulat egai ehusur as galito?

Ehusur aPita mai aPol be ibol husur galevis am.

Natgalenan evisi ḡais?

Nalobulat egai ikel ur nəsa tovisi len nasihau A.D. 30 vəbar 61.

Natgalenan evisi a be?

Nalobulat egai ibol husur nəsa tovisi len nabiltivile isoḡur len naut a Rom.

Na-kel-uri-an tovoi len naut a Jerusalem (1.1–8.3)

1) Nəboḡ aYesu toḡusan len alat lotohusuri tonoḡ, evi məhat vi lan nəmav (1.1-11)

2) Nəvanuan nadəlomian logəgel hən aJutas hən aMattias (1.12-26)

3) ANunun aGot egəm, igol nəvanuan gail lotohusur aYesu ludaḡ am (2.1-13)

4) Natubatan hən nauman sihai pispisul gail mai alat siYesu len naut a Jerusalem (2.14–8.3)

Na-kel-uri-an tovoi len naut a Jutea mai a Samaria (8.4–12.25)

Nəbol husur nəsa aPol togole nəboḡ tokel ur na-kel-uri-an tovoi len naut isoḡur van vəbar nabiltivile Rom (13.1–28.31)

1) Nəyaran nametəkav siPol (13.1–14.28)

2) Nəbonḡonan totibau len naut a Jerusalem (15.1-35)

3) Nəyaran na-vəha-ru-an siPol (15.36–18.22)

4) Nəyaran na-vəha-tor-an siPol (18.23–21.16)

5) Lutah gat aPol len naut a Jerusalem (21.17–23.22)

6) Losəhar aPol vi Sisarea, ale itoh ei (23.23–26.32)

7) Losəhar aPol vi Rom (27.1–28.31)

Natubatan

1 ¹ Teofilus,^a len nalobulat ta mo sagw^b nuhol husur natit pisi aYesu totubat gole mai pusan hani vabar nabon aGot tolavi vi mahat vi lan namav. ² Len nabon savi mahat sal, len nadanjan seNunun aGot, aYesu ikel napsal han nauman mai ahai pispisul gail totabtabuh len galit tia. ³ Husur na-lanon-isa-an mai namatan san, aYesu evisi han galito, be imaur. Ale evusan nauran san han galito han laberis ləboii ke imaur kitin. Gai evisi han galito vaha-sobur len namaribon tovi 40 ale isor husur natohan pipihabalan aGot. ⁴ Bon sua ihanhan mai galito, ale ikel nəkai-tasi-an sua, ike, “Samterij naut a Jerusalem, be mititoh vir naviolan aTəmagw tokel gati tia.^c Egai nesa notokel mai gamito, məttoşəsəlon hani; ⁵ husur aJon ibaptais han nəvanuan gail han nəwai be asike idareh aGot tibaptais han gamito han aNunun.”^d

AYesu evi mahat vi lan namav

⁶ Ija nabon lotobonbon, lousi ke, “Nasub, imabe? Gagai gilav təlmam han naut a Israel titoh pipihabalan naki salit gabag tetas am a?”

⁷ Be ikel mai galito ke, “Savi samito han mətbeləboi namityal o nəmaribon aTəmagw toriji len nadanjan han na-il-a-mo-an san. ⁸ Dereh mitikad nadanjan nabon aNunun aGot begəm len gamito. Dereh mitikel ur ginau len naut a Jerusalem, len naprovens Jutea mai naut a Samaria van vabar tarhat navile a pan.”^e

⁹ Nabon aYesu tokəmaianan tonon, aGot ilavi vi mahat vi lan namav.^f Lokəta husuri van nəmvukasw esusuani.

¹⁰ Nabon tovi mahat lokətkəta vi mahat, vaha-sua ŋai nəvanuan eru arovisi, il mai galito. Arosun nahurabat topəhapəhw. ¹¹ Aruke, “UleKalili gail, imabe mətokəta vi mahat maianan? AYesu egai aGot tolavi vi mahat dan gamito, dereh tetəlmam suḡan tovi mahat.”

Logəgel han aJutas

¹² Beti luyar təlmam dan Navehuh Oliv enan, vi Jerusalem. Evi nəyanan han nəSappat, nakilomita esua ŋai. ¹³ Nabon lotobar naut enan, lopəlau vi lohoim len naim a mahat lototohtoh lan. Ikad aPita, aJon, aJemes, aAdru, aFilip, aTomas, aPartolomiu, aMattiu, aJemes anatun aAlfeus, aSimon tovi Selot sua, mai aJutas anatun aJemes.^g ¹⁴ Len nənanuan sua luḡonbon tabtab han ləbisor tuḡ, galit mai alatpəhaḡut mai aMeri anan aYesu, mai aḡan aYesu gail.

^a 1.1 Len nasoruan ta Kris namilen aTeofilus evi nabubur siGot. ^b 1.1 Luk 1.1-4

^c 1.4 Luk 24.49 ^d 1.5 Mat 3.11; Mak 1.8; Luk 3.16; Jon 1.33 ^e 1.8 Mat 28.19; Mak 16.15;

Luk 24.47-48 ^f 1.9 Mak 16.19; Luk 24.50-51 ^g 1.13 Mat 10.2-4; Mak 3.16-19;

Luk 6.14-16

¹⁵Len nəboŋ galen sua, APita eil rivuh len ahai susur gail. Galito lovi 120. ¹⁶Ike, “Bathudud sagw, sutuai aNunun aGot isor len nabuŋon aTevit husur aJutas. Nəsa aGot tokele len natosian san isarpoh hum nasoruan san tosarpoh akis. AJutas eil a mō hən alat lototah gat aYesu,^h ¹⁷naut kəmas gai tovi ginamit sua. Gai ikad nahudhuuman egai siGot suŋan gidato.”

¹⁸(AJutas eŋur nətan hən nəvat tokade sil naŋide san tosa. Ale iteh, sueh nətan, nabəhaŋun imaŋul, ale ninen elul vivile. ¹⁹Nəboŋ alat a Jerusalem p̄isi lotosəsəloŋ ləboi natenan, loriŋ nəhes len nətan enan. Len nasoruan salito evi Akeltama, Marireu hən Nəda bolai.)ⁱ

²⁰APita isor am ike, “Len nalobulat hən Nəbe gail aTevit itosi ke, “Naim san timasbəbesw, nəvanuan ideh satitoh lan,”^j

mai,

“Ivoi ke avan sua tigel namilen.”^k

²¹⁻²²“Imaienana, ivoi ke alateg ideh tegəm vi vanuan sua len gidat datosəŋavur pisan esua. Avan enan tevi vanuan sua toyar mai gidat akis nəboŋ aYesu totah mai gidato, tuŋbat len nəboŋ aJon tobaptais hən aYesu^l van vəbar aGot tolav kuvi dan gidato. Hum gidato, avan enan eris aYesu tomaur tətasa ale timasbən mai gidato hən datbikel ur na-le-məhat-an enan san dan nəmatan.”

²³Ŋa nəboŋ aPita tokel naten tonəŋ, lulekis hən nauluŋan eru. Esua nahəsana aJosef lotokisi hən aParsappas (lokisi hən aJustus am), togon nahəsana aMattias. ²⁴Beti lusor mai aGot ke, “Nasub, gaiug māu goləboi nəlon nəvanuan p̄isi. Gigol p̄arp̄ar hən tesua len gəlar egai gototabtabuh lan tia ²⁵hən bilav namilen aJutas hən nauman san mai nauman sihai pispisul. AJutas ipair dani vəsab.”

²⁶Ale lubar hən nəvat hən ləbisab ase len gəlaru. Lusab aMattias ale iŋon mai ahai pispisul səŋavur pisan esua.

ANunun aGot egəm len naPentikost

2 ¹Len nəboŋ hən naPentikost^m togəmai luŋon len naut esua. ²Vəhasua ŋai ikad nəwalan dan nəmav tosuŋan nəlan paru, ale naim lotobətah lan epul həni. ³Loris natit tohən natuhuhab lotowunwun lotopəpəhw ale lupat len galit v̄isusua. ⁴Galit p̄isi lopul hən aNunun aGot ale lotuŋbat sor len nasoruan tiltile gail tonor hən nəsa aNunun aGot tolavi mai galito.

⁵Len nəboŋ enan len naut a Jerusalem ikad naJu lotolotu hən aGot, nəvanuan naut p̄isi lotohusur kitin hən na-lotu-hən-aGot-an. ⁶Nəboŋ

^h 1.16 Psa 41.9 ⁱ 1.19 Hən naves 18-19, Mat 27.3-8 ^j 1.20 Psa 69.25 ^k 1.20 Psa 109.8

^l 1.21-22 Mat 3.16; Mak 1.9; Luk 3.21 ^m 2.1 Lev 23.15-21; Deu 16.9-11

lotosəsəloŋ hən nəwalan enan, naluṽoh logəm bōnḃon nənauan salit ebut-butut husur lotosəsəloŋ ləboi nasoruan salit ṽisusua. ⁷Lumaŋmaŋ, luṽaŋ, luke, “Galit lotosor, lovi alat a Kalili m̄au? ⁸Imabe datosəsəloŋ hən nasoruan lotopas gidat ṽisusua maii? ⁹Alat a Partia, a Mítia mai a Elam. Alat lotosuh a Mesopotamia, a Jutea mai a Kappatosia, a Pontus mai a Asia, ¹⁰alat a Frijia mai a Pamfilia, a Ijip mai tarhət a Lipia pəpadaŋ hən naut a Sairin, mai galevis lovi meḃos hən naut a Rom. ¹¹Gidat galevis datovi uleJutea a m̄o ale galevis datohusur nadəlomian salito. Alat a Krit, alat a Arapia, gadit p̄isi datosəsəloŋ ləboi galit lotosor len nasoruan sadit gabag. Lukel ur nəyalyalan siGot len natit gai togol gail len nədaŋan san!”

¹²Galit p̄isi luṽaŋ mai lodədarŋabu. Lous galit gabag ke, “Namilen nategai imabe?”

¹³Wake galit galevis lusor viles ahai susur gail ke, “Lomun nəwain toveveu ale lotərog.”

APita isor mai naluṽoh

¹⁴Be aPita eil mai ešəjavur pisan esua, ale isor habat am hən tokel mai naluṽoh ke, “Gamit a Jutea mai gamit məttotoh a Jerusalem, ivoi ke gamit məteləboi naten tovisi; mətesəsəloŋ hən nasoruan sagw. ¹⁵Naut kəmas nəsa məttouan maianan, alategai ləsatərog husur namityal evi məlapat dudulan ŋai. ¹⁶Natenan tomadhavisi, ahai kelkel ur siGot, aJoel ikele tia:

¹⁷“AGot ikele ke, ‘Len nəboŋ hən nanoŋan hən navile a pan, ginau dereh nevuŋ san aNunugw hən nəḃilavi mai nəvanuan p̄isi.

Natətai gail mai anatvavimito dereh likel ur napisulan sagw mantuhmar samit gail dereh leris narisian gail, ale haṽut samit gail dereh lipat ris naḃəḃer gail.

¹⁸Dereh nevuŋ san aNunugw hən nəḃeviol həni mai naslev sagw gail, alaluḃan mai alatpəhaṽut, Ale galit dereh likel ur napisulan sagw.

¹⁹Dereh nigol namerikel gail len nəmav mai natit len navile a pan məttomaŋmaŋ lan, nəda, nəhab mai nəmaroṽ.

²⁰Namityal tegəgel vamotmot mai nahəbati tehum nəda beti nəmariboŋ namənas toyalyal siNasuḃ dereh tegəmai.

²¹Beti nəvanuan p̄isi lotokai vi təban nahəsan Nasuḃ hən ḃevi tarhət salito, gai dereh tilav kuv galit dan nəpanismen sil nəsaan salito.”ⁿ

²²“UleIsrael gail, mətesəsəloŋ hən nəsa nəḃikele: aYesu ta Nasaret, aGot itabtabuh lan. Ale aGot igol naten tomasil len nəhomito, husur

ⁿ 2.21 Hən naves 17-21, Jol 2.28-32

len aYesu egaii, aGot igol namerikel lotodaŋ, namerikel mättomaŋmaŋ len gail, mai namerikel lotokel kot aYesu. Gamit p̄isi mətöləboi natgalenan tia. ²³Nəsa tovisi hən aYesu inor hən na-sor-utaut-an siGot sutuui tia. AGot eriŋi ke ləb̄ilav aYesu mai gamito ale gamit mətup̄os gati len nəhai balbal. Alat ləsavi Ju losusupah mai gamit hən mättogol tomat len nəhai balbal.^o ²⁴Wake aGot ilavi dan nəmatan. Igol imakuv dan na-pəŋas-masuŋ-an hən nəmatan, husur nəmatan edədas b̄etəgau gati.^p

²⁵Imagenan aTevit isor husuri ke,

“Noris Nasuḅ akis a m̄o len ginau.

Bathut totoh len nəmatu sagw, asike nomətahw.

²⁶Husur enan nəlogw ivoi,

nasoruan sagw epul hən nahəhəvuran,

ale len natohan sagw, nə-vatvat-*vir*-an sagw ipat len aGot.

²⁷Husur gaiug, Nasuḅ aGot, asike geriŋ gaḅulan ginau len naut

nəmatan,

asike geriŋ niben Nəvanuan Saḿ tiḅos nətan.

²⁸Goḅusan ginau hən naḅisal gail hən nəmauran;

dereh gigol ginau nepul hən nahəhəvuran hən natohan saḿ.^q

²⁹“Bathudud gail, noləboi nakitiŋan ale nukel mai gamit ke atəmadato, aTevit imat tia. Lutavuni tia, ale naḅurhes han ipat sal van vəbar nəboŋ daməŋai. ³⁰Be evi ahai kelkel ur. Eləboi ke aGot tota gat na-kel-gati-an sua todaŋ toke, avan sua len nəpasusan siTevit dereh tegəm vi kiŋ suḿan aTevit.”^r ³¹ATevit eləboi nəsa ḅevisi balai, ale isor husur na-le-məhat-an seKristo dan nəmatan. Ike,

“Asike ipat len naut nəmatan,

asike niben iḅos nətan.”^s

³²“Imagenan, aYesu egaii, aGot igol tole məhat dan nəmatan tia, ginamit p̄isi namtoris ləboi natenan. ³³Itoh tia a məhat len nətarhət nəmatu siGot. Ale aTəman eviol hən aNunun maii hum tokel gati tia. Ale aYesu evur san nəsa mättomadhariŋi mai səsələŋ həni vi lan ginamito. ³⁴Husur aTevit savi məhat vi lan nəmav, be gai səḅon ike,

“Nasuḅ aGot ikel mai aMasta sagw ke,

“Gebətah təban ginau, len navələgw nəmatu,

³⁵vir nəḅeriŋ aenemi saḿ gail pipit nariem̄ gəlaru

hən ləḅevi ut kəmas.”^t

³⁶“Imagenan, ivoi ke alat a Israel p̄isi leləboi koti ke aYesu egaii, mättoriŋi len nəhai balbal, aGot igol etibau tia len na-il-a-m̄o-an, tovi Masta mai Kristo, aGot totabtabuh lan.”

^o 2.23 Mat 27.35; Mak 15.24; Luk 23.33; Jon 19.18 ^p 2.24 Mat 28.5-6; Mak 16.6; Luk 24.5

^q 2.28 Hən naves 25-28, Psa 16.8-11 ^r 2.30 Psa 132.11; 2Sam 7.12-13 ^s 2.31 Psa 16.10

^t 2.35 Psa 110.1

³⁷Nəboŋ nəvanuan gail lotosəsəloŋ hən nasoran enan, ibar nəlolito ale lous aPita mai ahai pispisul gail ke, “Bathudud gail, namtimabe?”

³⁸APita isor var galit ke, “Mitipair dan nəsaan samito ale gamit p̄isi mitibaptais len nahəsən aYesu Kristo hən aGot b̄erub̄at nəsaan samito, beti aGot dereh teviol hən aNunun mai gamito. ³⁹Husur ke na-kel-gati-an enan evi samito mai sinaur p̄isi ləb̄ehusur gamito, mai silat p̄isi lotosuh a tut, alatenan, Nasub̄ aGot sidato b̄ekis galit balai.”

⁴⁰Beti aPita isor ebəlav, ikel nalələgauan mai galito, ikel taltal həni ke, “Məteus aGot hən b̄ilav kuv gamit dan nəpanismen b̄ibar naur egai lotosa, lotomətahun aYesu.”

⁴¹Alat lotodəlom nəsa tokele, ahai pispisul lubaptais hən galito, ale 3000 am lohusur aYesu len nəboŋ enan ŋai. ⁴²Akis losəsəloŋ bun nəsa ahai pispisul gail lotopusan həni, luḃon len nəmauran salito; loḃur nabəta hən lotohan ḃonḃon, ale lusor tuḃ.

Nəmauran silat lotokad nadəlomian

⁴³Nəvanuan p̄isi lomətahw len nəyalyalan siGot, husur len nədaŋan siGot ahai pispisul gail lugol namerikel isoḃur toḃusani ke galit siGot.

⁴⁴Alat lotokad nadəlomian losuh ḃonḃon, natit p̄isi lotokade evi salit p̄isi.^u ⁴⁵Nəboŋ lotopar tete sua, loḃur hən nətan o natit salit gail ale loḃəpəhun nəvat han mai galito lotom̄idol. ⁴⁶Len nəboŋ p̄isi luḃon tabtab len naholəvat todar vis naim siGot ale nənauan salit esua. Lohusur naim ḃisusua salit gail loḃur nabəta hən lotohan ḃonḃon husur ke nəlolit ehəhəḃur, nəlolit inor, ⁴⁷lusal suh aGot ale luvoi, lunor len nənauan sinəvanuan p̄isi. Len nəboŋ p̄isi Nasub̄ ilav kuv galevis dan nəsaan salito, gol ke alat lotokad nadəlomian lusob̄soḃur am.

APita mai aJon mai naməsəl togau

3 ¹Boŋ sua aPita mai aJon arovi məhat len naim siGot len namityal hən na-sor-tuḃ-an, namityal totor ut mədau. ²Len nəboŋ enan nəvanuan galevis lupat avan sua togau tia len nəpasian. Lupati hən ləb̄eriŋi ben nabopita len naholəvat todar vis naim siGot, nahəsən Nabopita Tokab. Loriŋ akis həni ei hən b̄esusus alat lotovi lohoim hən nəvat. ³Nəboŋ atenan toris aPita mai aJon pəpadaŋ hən arbēbis len naim siGot, eus gəlaru hən nəvat. ⁴APita mai aJon arokəta haihai lan, ale aPita ike, “Gekəta bunus ginaməru!”

⁵Ŋa ebətah mədau vir gəlaru ke arb̄ilav natideh maii. ⁶Be aPita ike, “Nəsəkad nəvat nasilva o nagol ideh, avil nəsa notokade dereh nilavi mai gaiug. Len nahəsən aYesu Kristo ta Nasaret, gile məhat, giyar!”

⁷Beti etəgau gat navəlan nəmatu, elivi vi məhat. Vəha-sua ŋai narien arudaŋ. ⁸Emələh vi məhat, eil, iyaryar. Beti eb̄is len naholəvat todar

^u 2.44 Uman 4.32-35

vis naim siGot mai gəlaru, iyar, eməlah, eputsan nahəsan aGot van. ⁹Nəvanuan p̄isi loris toyar, toputsan aGot van, ¹⁰ale lokəta ləboii ke tovi uluṃan enan tobətbətah usus nəvat len Nabopita Tokab hən naim siGot. Losəhoṽut, lumaṃmaṃ len nəsa tovisi həni.

APita isor mai naluṽoh len naut siGot

¹¹Len navərada siSolomon, auluṃan enan etəgau gat aPita mai aJon. Nəvanuan p̄isi lugam van hən galito husur luṽaṃ lan. ¹²Nəboṃ aPita toris lotogəm pəpadaṃ, isor mai galit ke, “UleIsrael gail, imabe məttomaṃmaṃ len nateg tovisi? Husur nəsa məttokəta haihai len ginaməru? Mətunau ke namrtogol toyar len nədaṃan sinamər ṅa o len nəboruan siGot namrtokade a? ¹³Ao! AGot siAraham, seIsak, siJakop, setəmadato ta sutuai, aGot egai eputsan nəvanuan nauman san, aYesu.” Be gamito mətorṅi len navəlan alat aRom, mətomətahuni. Nəboṃ aPilate toke terṅi tivan, gamit mətukai tasi. ¹⁴Mətomətahun atenan tonor, atenan tovi siGot, ale mətous aPilate ke tidaṃ hən avan toṽabun nəvanuan, timakuv.” ¹⁵Be nəvanuan tovi nəkadun nəmauran, mətugol imat, be aGot igol ile məhat, imaur dan nəmatan. Ale namtoris ləboi natgalenan. ¹⁶Len nadəlomian san len nahəsan aYesu, ategai məttorisi mai məttoləboii, egəm daṃ am. Ale mətoris ke nadəlomian len aYesu ilav nəmauran kavkav maii tia.

¹⁷“Bathudud gail, imaiegai: Noləboii ke nəsa məttogole tia ipar ləboian lan, nəvanuan toil a ṃo samito am ləsaləboii. ¹⁸Be len nəsa məttogole, aGot igol nəsa tokele tia len nabuṃon ahai kelkel ur gail p̄isi isarpoh, ke aKristo san, gai totabtabuh lan, teləṃon tisa habat. ¹⁹Husur enan, mitipair dan nəsaan, ale mitipair van hən aGot hən aGot bəpipitas nəsaan samito, ²⁰hən Nasuḃ aGot bilav nəboṃ nəṃavṃavan mai gamito, ale hən bəsəvat aKristo, gai totabtabuh lan ṃos gamito, tovi aYesu. ²¹Gai timas-toh len nəmav vir aGot bigol natit p̄isi b̄inor hum tokel gati sutuai tia len nabuṃon ahai kelkel ur san gail. ²²AMoses ike, ‘Nasuḃ aGot samito dereh tigol ahai kelkel ur sua samit bəsūṃan ginau tile məhat dan gamit balai. Mitimassəsəloṃ hən natit p̄isi b̄ikel mai gamito. ²³Avan ideh asike bəsəsəloṃ hən ahai kelkel ur enan, aGot dereh tidakuvi dan nəvanuan san gail timasig.’^x ²⁴Imaienan, ahai kelkel ur gail p̄isi, tuḃat len aSamuel van vəbar daməṃjai, galit p̄isi lotosor, lukel ur nəsa tovisi len nəboṃ ta daməṃjai. ²⁵Gamit ṃau mətovi natun ahai kelkel ur gail, ale nəsa aGot tokel uri len nabuṃolito, eriṃi tipat ṃos gamit am. Ale na-kel-gati-an aGot tokel mai atəmamito ta sutuai, ikele ṃos gamito. Ikel mai aAraham ke, ‘Len nəpasusan tohusur gaiug navoian dereh tivan hən nəvanuan naut tiltile gail len nəbathuyah p̄isi len navile a pan.’^y ²⁶Nəboṃ aGot toputsan nəva-

^v 3.13 Exo 3.6, 15 ^w 3.14 Mat 27.15-23; Mak 15.6-14; Luk 23.13-23; Jon 18.38-40, 19.12-15 ^x 3.23 Deu 18.15, 18-19 ^y 3.25 Gen 22.18; 26.4

nuan nauman san, tovi aYesu, esəvati van hən gamito a mō hən bivoi hən gamito len nəpairan samit v̄isusua dan nāvide tosa samit gail.”

NəSanhitrin ikot hən aPita mai aJon

4 ¹Nəboŋ aPita mai aJon artosor mai nəvanuan gail, ahai tutu-mav gail, nakomada silat lotokətkəta kəkol hən naim siGot, mai naSattiusi gail, ²nəlolit ipaŋpaŋ husur gəlaru arōvusan nəvanuan gail mai arukel uri ke aYesu imaur dan nəmatan san. Namilen ke nəvanuan gail am loləboi ləbimaur dan nəmatan sūman aYesu. ³Ŋa lutah gat gəlaru, be husur naut igomgom, loriŋ gəlar len naim bəbaŋis salit vir nəboŋ pelan. ⁴Nəvanuan isōbur lotosəsəloŋ hən nasoruan, lodəlomi; lalumūan p̄isi lotokad nadəlomian, pəpadaŋ hən lotobar 5000.

⁵Pelan han, alat lotoil a mō hən ahai tutumav gail, ahai p̄usan gail hən nalo, mai alat lotoil a mō len naut a Jutea, galit lūbonbon len naut a Jerusalem. ⁶Annas evi ābiltihai tutumav, aKaiafas mai aJon mai aAleksada, mai galevis am lotovi amahean aAnnas, lutoh ei. ⁷Nəboŋ lotogol aPita mai aJon artoil rivuh, lous gəlaru ke, “Mərugol nategai len nədaŋan sa o len nahəsən ase?”

⁸Beti aPita tōpul hən aNunun aGot ikel mai galit ke, “Gamit məttoil a mō hən ahai tutumav gail mai gamit məttoil a mō hən nəvanuan gail, ⁹daməŋai mətousus ginaməru husur navoian namrtogole hən nəvanuan narien tosa. Imaur mabe? ¹⁰Ginau nuke gamit mai nəvanuan naut a Israel p̄isi mətələboi nategai ke, len nahəsən aYesu Kristo ta Nasaret, məttōpos gati tia len nəhai balbal avil aGot togol tomaur dan nəmatan, len nahəsənan, ategai eil gegai, imaur. ¹¹Evi aYesu egaii natosian siGot tosor husuri nəboŋ toke tovi,

“nəvat gamit məttovi vanuan na-um-im-an məttōmətahuni;
gai egəm vi vat sua ŋai beləboi bīgol naim bīhav mai bīnor.”^z

¹²AYesu ŋai ikad nədaŋan hən bīlav kuv nəvanuan gail dan nəsaan salito. Husur səkad nəhes ideh am len navile a pan, səkad nəhes ideh am aGot tolav mai nəvanuan gail toləboi bīlav kuv gadito dan nəpanismen hən nəsaan sadito.”

¹³Nəboŋ lotokəta ləboii ke aPita mai aJon arsamətahw len galito, lumadhaləboii ke arsasəkul mai arovi vanuan hum nəvanuan ləsəkad namitisau. Lūpaŋ, lunau ləboii ke alaruēnan arutah mai aYesu a mō. ¹⁴Be husur lotoris aulumān tomaur toil təban gəlaru, ləsaləboi ləbikel nati-deh. ¹⁵Ŋa lukel mai gəlaru ke arevivile, bathut luke lihol husur gəlaru. ¹⁶Luke, “Datimab hən gəlaru? Imasil len nəvanuan gail p̄isi len naut a Jerusalem ke arugol namerikel len nədaŋan savi səlaru. Datsaləboi datbike savisi. ¹⁷Be hən bīgol ke satevivile len nəvanuan gail p̄isi, ivoi ke datikai tas gəlaru ke saarisor mai saarep̄usan am len nahəsən aYesu.”

^z 4.11 Psa 118.22

¹⁸Nəboŋ lotokis gəlaru gəmai, lukai tas gəlaru ke saarisor mai saarepusan tətəs am len nahəsən aYesu. ¹⁹Avil aPita mai aJon arusor var galit ke, “Inor len nabunusian siGot ke namrigol nəsa aGot tokele o gamito? Mitinau risi! ²⁰Ginaməru, asike namresib, namrodədasi. Namrimaskel husur nəsa namrtorisi mai səsəloŋ həni.”

²¹Beti lukel mai gəlaru tətəs ke arbisor len nahəsən aYesu am dereh aripanis, ale lugol aruvan. Ləsəsəb nəpīsal ideh hən ləbīpansem gəlaru bathut nəvanuan gail pīsi loputsan nahəsən aGot husur nəsa tovisi. ²²Husur atenan, narien tosa a mō be tomaur husur namerikel, nədəm hən tosəhor 40.

Nəvanuan nadəlomian gail lusor tuv

²³Nəboŋ aPita mai aJon artokad navivilean, arotəlmam van hən nəvanuan səlar gail. Ale arukel ur nəsa abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a mō len naut a Jutea, lotokele. ²⁴Nəboŋ nəvanuan nadəlomian lotosəsəloŋ həni, len nənanuan sua luḃon hən ləbīkai van hən aGot. Luke, “O Got gotovi Masta hən natit pīsi, gaiug māu gugol nəmav mai navile a pan, nətas mai natit pīsi lotopat.” ²⁵Gaiug māu gusor, len aNunuḃ gusor len nabuŋon atəmanamit ta sutuai aTevit, nəvanuan nauman saḃm, ke,

“Imab naluḃoh hən nəvanuan naut tiltile gail nəlolit ipaŋŋaŋ?

Imab nəvanuan gail lusor utaut hum lotovi enemi siNasuḃ aGot?
Lusor utaut soḃuer.

²⁶Nakiŋ gail len navile a pan loutaut hən nəḃalan,
alat lotoil a mō hən nəvanuan gail luḃon

hən ləbībal mai Nasuḃ aGot mai aKristo san, gai totabtabuh lan.^b

²⁷Len nabiltivile egai aHerot Antipas mai aPontius Pilate aruḃonḃon mai alat ləsavi Ju mai alat a Israel hən ləḃemətahun nəvanuan nauman saḃm gotosəvati, aYesu, gototabtabuh lan.^c ²⁸Bathut gaiug Got, gudaŋ habat, galit lugol husur nəsa ŋai gotonau utaut həni, nəsa gotonau koti sutuai tia. ²⁹Nasuḃ aGot, bunus nasoran salit ke lipansem ginamito beti, ale gilav na-il-ḃuri-an mai ginamit namtovi slev saḃm gail, hən namtbikel ur nasoruan saḃm. ³⁰Nəboŋ namtbikel uri, gigol nəvanuan gail ləḃimaur mai gigol namerikel ləḃemaŋmaŋ len gail. Natgalenan ləḃevisi, dereh levisi len nahəsən nəvanuan nauman saḃm gotosəvati, aYesu.”

³¹Nəboŋ lotosor tuv tonəŋ, naut lotoḃonḃon lan ekurkur; ale galit pīsi lopul hən aNunun aGot mai lukel ur nasoruan siGot len na-il-ḃuri-an.

Nəvanuan nadəlomian gail luḃon len nəsa lotokade

³²Nəvanuan nadəlomian gail pīsi luḃon, len nənanuan mai nəlolito losua ale səkad avan ideh toke natideh san, evi esan ŋai, be natit pīsi losuḃan

^a 4.24 Exo 20.11; Psa 146.6 ^b 4.26 Psa 2.1-2 ^c 4.27 Mat 27.1-2; Luk 23.1, 7-12; Mak 15.1; Jon 18.28-29

salito.^d ³³Len nabiltidaŋan seNunun aGot, ahai pispisul gail lukel uri ke, aGot igol aYesu Kristo ile məhat dan nəmatan. Ale aGot ivoi habat hən galito. ³⁴Husur səkad ideh len galito toṃidol hən natideh. Husur alat lotokad nətan o naim, loṗur hən gail ale lulav nəvat ³⁵hən ləḃeriŋi bathurien ahai pispisul gail. Ale loṗəpehun nəvat hən ḃevi tarhət sinəvanuan ideh topar.

³⁶Ikad avan sua, nahəsan aJosef len nahəmar aLevi tovi auleSaiprus. Atenan, ahai pispisul gail lokisi hən aParnapas, (namilen ke, “Nəvanuan togol nəvanuan gail loləŋon ivoi am len nəlolito”). ³⁷AParnapas eṗur hən nəmarireu sua san ale ilav nəvat hən hən toriŋi bathurien ahai pispisul gail.

AAnanias mai aSafira

5 ¹Nauluṃan sual am, nahəsan aAnanias mai asoan nahəsan aSafira aroṗur hən nahudhutan. ²Ananias etəgau gat nahudhuvat hən nətan enan mai asoan. Gəlar ṗisi arudaṃ. Beti atenan ilav nahudhuvat topat hən ḃeriŋi bathurien ahai pispisul gail, be səlav ṗisi. ³Ale aPita ike, “Ananias, imabe nəloṃ topul hən aSetan gol ke gotogəras aNunun aGot ale gototəgau gat nahudhuvat hən nətan? ⁴Nətan gotoṗur həni evi nətan esaṃ ṃau? Ale nəboŋ gotoṗur həni tonəŋ nəvat ipat len navəlaṃ ṃau? Nəloṃ imabe hən gotogol natenan? Gaiug gəsagəras nəvanuan gail ŋai, gotəras aGot!”

⁵Nəboŋ aAnanias tosəsəloŋ hən nasoruan enan, iteh, imat. Ale galit ṗisi lotosəsəloŋ hən nəsa tovisi lomətahw habat. ⁶Beti nəmantuhmar gail loḡəm, ruŋ gol niben, pati vivile ale tavuni.

⁷Nəhaua itor ivan husur nəmatan enan ale asoan eḃis, avil saləboi nəsa tovisi. ⁸APita eus aliten ke, “Gikele, nəvat hən nətan mərtəṗur həni imagegai a?” Ale ike, “Evoi, imagenan.”

⁹Ŋa aPita ikel mai ke, “Imabe mərtotaltal kitev nədaŋan seNunun aGot ke timabe? Geris, alat lototavun asoaṃ saltoil bopita. Galit dereh lipat gaiug tu vivile.”

¹⁰Vəha-sua ŋai iteh bathurien aPita, imat. Amantuhmar gail lovi lohoim, sabi ke tomat tia, ale lupati vivile, lutavuni mai asoan. ¹¹Alat siYesu ṗisi lomətahw, galit mai alat lotosəsəloŋ hən naholan husur nəsa tovisi.

Ahai pispisul gail lugol isobur lumaur

¹²Len navəlan ahai pispisul gail, aGot igol namerikel gail ben nəvanuan gail, ale galit ṗisi lotokad nadələmian luḃonḃon akis len navərada siSolomon. ¹³Bathut namətahwan, avan ideh am sətah mai galito. Be

^d 4.32 Uman 2.44-45

nəvanuan gail loputsan galit len nənanuan salito. ¹⁴Be akis alat lotokad nadəlomian len Nasuḅ lusob̄sōbur am, Laluḡan isob̄ur mai latp̄əhaḅut isob̄ur. ¹⁵Imaienan, nəvanuan gail lupat alat lotoməsah vi lan nametp̄isal, loriḡ galito lupat len nəmel o nəbateh hən ke nəm̄ol hePita tibar galevis nəboḡ toḅot van. ¹⁶Nəvanuan lusob̄ur logəm dan navile gail pəpadəḡ hən naut a Jerusalem, lutariv alat lotoməsah, mai alat nanunun lotosa lotomədas tabtab hən galito. Ale galit p̄isi lumaur.

Aḡel esəḡav hən nabopita hən naim bəbaḡis

¹⁷Imaienan, aḅiltihai tutumav mai alat lototah maii, (lovi naSattiusi gail) lutaḅulol bulos ahai pispisul gail. ¹⁸Lutah gat galito ale loriḡ galito len naim bəbaḡis. ¹⁹Avil len nalenmariug enan aḡel siNasuḅ esəḡav hən nabopita hən naim bəbaḡis ale esəhar galit vivile. Ike, ²⁰“Mitivan, mətēil len naholəvat todar vis naim siGot ale kel ur p̄is nasoruan husur nəmauran veveu egai mai galit ei, nəmauran mət̄tokade len aYesu.” ²¹Dudulan soḡilan lobis len naholəvat todar vis naim siGot suḡan aḡel tokel mai galito, ale lotub̄at ḅusan nəvanuan gail.

Nəboḡ aḅiltihai tutumav mai alat lototah maii lotogəmai, lokis nəSanhitrin hən ləḅiḅonḅon, galit p̄isi lotobətah len naḅonḅonan silat lotoil a ḡo len naut a Israel. Ale losəvat nəvanuan galevis hən ləḅesəhar kuv ahai pispisul gail dan naim bəbaḡis gəmai. ²²Be nəvanuan nau-man galenan ləsəsāḅ galit len naim bəbaḡis ḡa lotəlmam, lukel uri ke, ²³“Namtusāḅi ke naim bəbaḡis ekəkol sal, mai alat lotokətkəta kəkol hən, loil vivile len nabopita gail, be nəboḡ namttosəḡav hən gail, naut eḅəḅesw.” ²⁴Nəboḡ nakomada silat lotokətkəta kəkol hən naim bəbaḡis mai aḅiltihai tutumav gail lotosəsəloḡ hən na-kel-uri-an enan, nənanuan salit ebutbutut. Lunau masuḅ hən ke timabe. ²⁵Beti avan sua egəm, ike, “Məteris! alategaii mət̄torih galit len naim bəbaḡis, galito saltoil len naim siGot, loḅusan nəvanuan gail!” ²⁶Ale nakomada ivan mai alat lotokətkəta kəkol hən naim siGot hən ləḅesəhar ahai pispisul gail. Losəhar mədau hən galito husur lomətahw ke nəvanuan gail saletubun galito.

²⁷Nəboḡ lotosəhar galit tononḡ, lugol loil len nəhon nəSanhitrin ale aḅiltihai tutumav eus galit ²⁸ke, “Namtukai tas gamito ke samteḡusan len nahəsenan. Be məteris! Mətugol alat a Jerusalem lopul hən naḡusanan samito, mai mətukel ke namtugol nəmatan sitenan.”^e

²⁹APita mai ahai pispisul gail lusor vari ke, “Ginamit namtimasgol husur nəsa aGot tokele səhor nəsa nəvanuan gail lotokele. ³⁰AGot setəmatat ta sutuai igol aYesu ile məhat dan nəmatan, aYesu mət̄toḅabuni, tahətah hən len nəhai.^f ³¹Atenan, aGot eputsani vi lan navəlan nəmatu, gol ke eil a ḡo hən nəvanuan p̄isi mai eləboi ḅilav kuv galit dan nəsaan

^e 5.28 Mat 27.25 ^f 5.30 Deu 21.23

salito. AGot igol nategai hən aYesu b̄igol gidat a Israel datb̄ipair dan nəsaaan sidato ale hən b̄erub̄at nəsaaan galen dan gidato. ³²Ginamit namtoris natgalen tovisi ale namtukel uri, ginamit mai aNunun aGot, aGot toviol hən̄i mai alat lotogol husur nəs̄a tokele.”

³³Nəboŋ lotosəsəloŋ hən̄i, nəlolit ipaŋpaŋ masuṽ, luke letubun aPita galito. ³⁴Be naFarisi sua, nahəs̄an aKamaliel, ahai p̄usan hən̄ nalo, nəvanuan p̄isi lotoputsani len nənauan salito, ile məhat, isor idaŋ ke ahai pispisul gail lith vivile kəkereh bai. ³⁵Nəboŋ lotovivile tonon̄ ikel p̄uli mai nəSanhitrin ke, “UleIsrael, mətebunus tivoi nəs̄a məttoke mətb̄igole hən̄ alatenan. ³⁶Mitinau! Nasihau galevis tovan tia, nəvanuan sua tosa, aTeutas, evisi, isor patpat gai məhat, ale alaluṽman lovi 400 lutah maii. Be alat a Rom luṽabuni ale alat lotohusuri loṽəpəhw ŋa ləsagol natideh. ³⁷Husuri, sual am, aJutas, auleKalili evisi len nəboŋ hən̄ naṽuruŋan hən̄ nəvanuan, ale egras nəvanuan gail hən̄ ləb̄ehusuri, b̄al mai alat a Rom. Gai am luṽabuni, ale ahai susur san gail, loṽəpəhw. ³⁸Imagenan, nukele hən̄ gamito ke, mititoh a tut dan galito, riŋ galit livan, husur nə-nau-utaut-an salit mai nəs̄a ləb̄igole b̄evi sinəvanuan, dereh lehisi soḃuer suṽnan alaruenan. ³⁹Be b̄evi siGot, mətedədas mətb̄emədas galito; dereh mitisaḃi ke məttoḃal mai aGot.” ⁴⁰Ale lohusur nakelean san. Lokis galito vi lohoim. Lugol alat lotokətkəta kəkol hən̄ naim siGot lobilas galito, beti lukele hən̄ galito ke salisor len nahəs̄an aYesu, ale lorin̄ galit luvan. ⁴¹Nəboŋ ahai pispisul lotoriŋ nəSanhitrin, lukemkem husur aGot idam̄ hən̄ ke lotoləŋon tosa m̄os nəhes enan. ⁴²Ale len nəboŋ p̄isi len naholəvat todar vis naim siGot loṽusan, ale loṽusan husur naim gail, mai lukel uri ke aKristo, aGot totabtabuh lan evi Yesu. Ləsanon̄ hən̄ nakelean enan.

Lorin̄ nəvanuan eməlevru hən̄ ləb̄ekətkəta təban nəbatunau pəhaṽut gail

6 ¹Len nəboŋ galenan ahai susur gail, alat lotokad nadəlomian, lusobsoḃur am. Ale naJu gail lotosor len nasoruan ta Kris lukoblen ke, alat lotosor len nasoruan Ipru ləsəpəpəhun nəhanian sanor len nəbatunau pəhaṽut lotosor len nasoruan ta Kris.

²Imagenan, ahai pispisul tosəŋavur pisan toru lokis nəvanuan nadəlomian p̄isi logəm ḃonḃon beti luke, “Sanor hən̄ ginamit namtberin̄ gabulan na-kel-uri-an hən̄ nasoruan siGot hən̄ namtbepəpəhun nəhanian. ³Bathudud gail mitilekis hən̄ teməlevru len gamit lotopul hən̄ aNunun aGot mai namitisau hən̄ nəmauran tonor. Ale dereh namteriŋ galit hən̄ ləb̄igol nauman egai. ⁴Ale ginamit dereh namtbidaŋ len na-sor-tuṽ-an mai na-kel-uri-an hən̄ nasoruan siGot.”

⁵Galit p̄isi lohəhaṽur hən̄ nənauan sihai pispisul gail. Lulekis hən̄ aSteven, auluṽman sua topul hən̄ nadəlomian mai aNunun aGot. Beti lulekis hən̄ aFilip, aProkorus, aNikanor, aTimon, aParmenas mai aNikolas ta

Antiok togəm vi Ju. ⁶Naluṽoh losəhar galit gəm hən ahai pispisul gail, ale ahai pispisul lusor tuṽ mōs galit lotoməlevru, loriṅ navəlalito len nəkadulito hən ləbīgol nauman enan.

⁷Ija nasoruan siGot husur aYesu iperperṅan naut. Ahai susur len naut a Jerusalem nasoburan halito evi məhat tutut, ale ahai tutumav isobur lugol husur nəsa naṽusanan siYesu tokele.

Nakotan siSteven

⁸AGot eviol masuṽ hən navoian mai nədaṅan mai aSteven. Ale aSteven igol namerikel təban nəvanuan gail. Lumaṅmaṅ len namerikel galenan ale nədaṅan siGot imasil len gail. ⁹Be nəvanuan galevis lusor tas aSteven. Galito lovi Ju hən naluṽoh sua lokisi hən Naim Naḃonḃonan seFriman.⁸ Lovi Ju ta Sairin, ta Aleksadria, ta Silisia, ta Asia, ale loil, lusor ḃalḃal mai aSteven. ¹⁰Be nəboṅ tosor, aNunun aGot eviol hən namitisau hən nəmauran tonor maii, gōl ke lodədas ləḃisor vari. ¹¹Ale galito lusor utaut mai nəvanuan galevis hən ləḃisor tas aSteven ke, “Namtosəsəloṅ hən atenan tosor mədas aMoses mai aGot!” ¹²Imagenan lugol nəvanuan gail nəlolit ipaṅpaṅ, galit mai alat lotoil a mō hən galito mai ahai pusan gail hən nalo. Beti lutah gat aSteven, lugol eil len nəhon nəSanhitrin. ¹³Ale losəhar nəvanuan galevis vi rivuh hən ləḃelibliboṅ. Luke, “Akis ategai isor tas naim egai tolo mai nalo siMoses. ¹⁴Husur namtosəsəloṅ həni toke aYesu ta Nasaret egaii dereh tigol naut egai timasirsir ale tegəgel hən naṽide aMoses tolav mai gidato ta sutuai.” ¹⁵Alat lotobətah len nəSanhitrin lokəta bunus aSteven, loris ke nəhon egəm suḃman nəhon aṅel.

Na-kel-uri-an siSteven

7 ¹Beti abiltihai tutumav eusi ke, “Natgalenan imagenan a?”

²Ale aSteven isor vari ke:

“Wawa gail mai tata gail, mətesəsədariṅ! AGot, tovi nəkadun namənas evisi hən atəmadit ta sutuai aAraham nəboṅ totoh a Mesopotamia, be savi Haran sal. ³Ale aGot ikel maii ke, ‘Geriṅ naut egai, naut matmat saḃ, mai nəbathudud saḃ, ale gevi lan naut nəḃesəhar gaiug vi lan.’^h ⁴Imagenan aAraham eriṅ naut san, naut silat a Kaltea, ale iyar vi Haran, itoh ei. Nəboṅ atəman tomat, aGot esəvati vi lan naut egai mətto-tohtoh lan.ⁱ ⁵Len nəboṅ enan aGot səlav nətan ideh gegai mai aAraham hən bevi naut matmat san; səlav nəmaṽirhətan ideh maii. Be aGot ikel gati maii ke tilav naut egai mai aAraham mai nəpasusan san lotohusuri, naut kəmas ke len nəboṅ enan aAraham səkad anatun. ⁶Beti aGot

⁸ 6.9 *Friman* lovi alat lotovi slev a mō be ləsavi slev am. ^h 7.3 Gen 12.1 ⁱ 7.4 Gen 11.31, 12.4-5

ekəmaiegai ke, ‘Nəpasusan sañ gail lotohusur gaiug dereh levi metbōs gail len naut tile, naut savi salito. Dereh legəm vi slev silat ei. Ale alat ei dereh lemədas galito hən nasihau bēvi 400.’⁷ Ale aGot ike, ‘Avil ginau dereh nipansəm alat naut enan lotogol nəpasusan sañ lotoumum kəmas salito. Beti nəpasusan sañ dereh limakuv dan naut ei, gəm lotu hən ginau gegai.’^j

⁸“Beti aGot ikel na-kel-gati-an mai aAraham ke aAraham mai esan gail lovi siGot. Ale aGot ikel maii ke tetiv dalus gai mai nauluñan san gail hən bēvusani ke lovi siGot. Ale aAraham etiv dalus alsak, ana-tun len nəboŋ san toməlevtor, ale alsak egəm vi təman aJakop togəm vi təman atəmadit ta sutuai lotovi 12.”^k

⁹“Anatun aJakop galenan lutabulol bulos aValito, aJosef, ŋa loŋur həni vi lan naut a Ijip.^l Be aGot itah maii,^m ¹⁰ale aGot ilav kuvi dan na-ləŋon-isa-masuŋ-an san. Ilav namitisau hən nəmauran tonor mai aJosef gol ke aFero, tovi kiŋ len naut a Ijip, inau ke tovoi. Imagenan aFero igol ke a Ijip mai naut san gail lupat pipihabəlan aJosef.ⁿ ¹¹Sədareh nəhanian imat pisi len naut a Ijip mai naut a Kenaan. Nibelit evi pan husur lupar hanian; atəmadit gail ta sutuai, galit am lupar hanian.^o ¹²Nəboŋ aJakop tosəsəloŋ həni ke tokad nəhanian len naut a Ijip, esəvat atəmadit gail len nəyaran nametəkav salito. ¹³Len nəyaran na-vəha-ru-an salito vi Ijip, aJosef ikel mai aVan gail ke gai tovi aValito, husur ləsakəta ləboii. Len nəboŋ enan aFero esəsəloŋ hən naholan husur nəbathudud siJosef.^p ¹⁴Beti aJosef episul hən atata san, aJakop, mai nəbathudud san kavkav hən ləbēgəmai; lovi 75 pisi.^q ¹⁵Ale aJakop ibar naut a Ijip. Itoh tin ei, ale len naut enan imat, atəmadit lotovi anatun gail, galit am, lumat.^r ¹⁶Nəpasusan gail lupat təlmam hən nibelit vi Sekem ale lutavun galito len nabur aAraham toŋur kuvi dan anatun aHamor gail.”^s

¹⁷Ale aSteven isor tətəs am ke, “Avil len nəboŋ togəm pəpadaŋ hən aGot bigol nəsa tokel gati mai aAraham, nasoburan hən atəmadit a Ijip evivi məhat. ¹⁸Nakiŋ sua tile saləboi natideh husur aJosef, eil a mo len naut a Ijip.^t ¹⁹Gai emədas bun nəvanuan sidato gail. Igol atəmadit ta sutuai nəlolit isa habat bathut italtal hən galit ke lerinŋ gaŋulan amas salito hən ləbimat.^u ²⁰Len nəboŋ enan lupas aMoses, ale gai ikab buni, aGot ehəhaŋur həni. Anan mai atəman arokatkəta təban len naim səlaru van vəbar nahəbati totor han.^v ²¹Beti nəboŋ artoriŋi vivile, anatvavin aFero isabi, ipati van vahisi suñan tovi anatun.^w ²²Ahai pusan gail lotovi

^j 7.7 Gen 15.13-14; Exo 3.12 ^k 7.8 Gen 17.10-14, 21.4 ^l 7.9 Lutabulol bulos aJosef sil aJakop toləmas masuŋ hən aJosef səhor galito. ^m 7.9 Gen 37.11, 28, 39.2, 21

ⁿ 7.10 Gen 41.39-41 ^o 7.11 Gen 41.57, 42.1-2 ^p 7.13 Gen 45.1, 16 ^q 7.14 Gen 45.9-10, 17-18 ^r 7.15 Gen 46.1-7, 49.33 ^s 7.16 Gen 23.3-16, 33.19, 50.7-13; Jos 24.32 ^t 7.18 Hən naves 17-18, ris Exo 1.7-8 ^u 7.19 Exo 1.10-11, 22 ^v 7.20 Exo 2.2 ^w 7.21 Exo 2.3-10

uleljip loʻusan aMoses hən naləboian ʔisi hən naut a Ijip, ale ikad namiti-sau hən nəsa tokele mai nəsa togole.

²³“Nəboŋ nədaŋ hiMoses tovi 40, ike tivan hən ʔeris nəbathudud san, auleIsrael gail, ke, lumabe. ²⁴Nəboŋ tovan, eris auleljip tobilas auleIsrael, ŋa evi tarhət san, ale esisil hən auleljip enan, etuh buni. ²⁵AMoses inau ke auleIsrael gail lətaləboii ke aGot tosəvati hən ʔilav kuv galito dan navəlan alat a Ijip, be ləsaləboii. ²⁶Pelan han ŋai aMoses eris auleIsrael eru artəbal. Ike tigol arikad navoivoian mai gəlar gabag ale ikel mai gəlaru ke, ‘Gaməru mərəvi larmiʔan; imabe mərəʔal maiegai?’ ²⁷Be atenan togol tosa hən togon, ikabsan aMoses, ike, ‘Ase igol gaiug gotoil a ʔmo, hən gəʔikel ke namtunor o namtsanor?’ ²⁸Guke getuh bun ginau hum gototuh bun auleljip nino a?’ ²⁹Nəboŋ aMoses tosəsəloŋ hən nasoran enan, igam yav vi Mitian. Itoh ei hum nametʔos, ilah, ikad anatun uluʔan eru.

³⁰“Husur nasihau tovi 40 tovan, aŋel sua evisi hən aMoses len nəhai sua topaŋ wunwun len naut masmas toʔəʔesw, pəpadaŋ hən nəbilitiʔehuh Sinai. ³¹Nəboŋ aMoses torisi, imaŋmaŋ lan, ivan pəpadaŋ həni hən ʔəkəta bunusi, ale esəsəloŋ hən nadolon Nasuʔ aGot toke: ³²‘Ginau novi Got setəmaŋ gail ta sutuai, aGot siApraham, seIsak mai siJakop.’ Ninen aMoses epil habat ale emətahun ʔəkəta husur emətahw masuʔ.

³³“Beti Nasuʔ aGot ikel maii ke, ‘Dakuv naributbut saŋ gəlaru; nətan gotoil lan ilo. ³⁴Nokəta ris kitin həni ke alat a Ijip lomədas nəvanuan sagw gail. Nosəsəloŋ hən nakiloban salito ŋa nogəm hən nəʔilav kuv galito. Ale gegəmai! Nesəvat gaiug vi Ijip.’ ”^x

³⁵ASSteven isor van am ke, “Imaienan, lomətahun atenan, aMoses, nəboŋ lotoke, ‘Ase igol gaiug gotoil a ʔmo, gotokel ke namtunor o namtsanor?’ Be aGot ʔmau esəvat atenan hən ʔeil a ʔmo hən galito ale hən ʔilav kuv galito. Len nabuŋon aŋel tovisi hən aMoses len nəhai topaŋ, aGot esəvati.’ ³⁶AMoses enan esəhar galit dan naut a Ijip ale len naut a Ijip, len Nətas Bisibis, mai len naut masmas toʔəʔesw len nasihau tovi 40 am, igol namerikel lotomaŋmaŋ len gail, namerikel galen lugol nədaŋan siGot iʔarʔar.’^z

³⁷“Evi aMoses boh tokel mai alat a Israel ke, ‘AGot dereh tigol ahai kelkel ur sua samito suʔan ginau tile məhat dan gamit balai.’^a ³⁸AMoses enan itoh mai galito nəboŋ lotəʔon len naut masmas toʔəʔesw, itoh mai aŋel tosor maii len nəbilitiʔehuh Sinai, ale itoh mai atəmadit gail; ale aGot ilav nasoruan tomaur maii hən ʔilavi mai gidato.’^b

³⁹“Avil atəmadit ta sutuai ləsagol nəsa aMoses tokele. Lomətahun ləʔehusuri am, luke letəlmam vi Ijip.’^c ⁴⁰Lukel mai aAron ke, ‘Geum hən nagot gail ʔos gidato hən ləʔeil a ʔmo hən gidato. Be aMoses enan tosəhar

^x 7.34 Hən naves 30-34, Exo 3.1-10 ^y 7.35 Exo 2.14 ^z 7.36 Exo 12.41, 14.21; Num 14.33

^a 7.37 Deu 18.15, 18 ^b 7.38 Exo 19.1–20.17; Deu 5.1-33 ^c 7.39 Num 14.3

gidato dan naut a Ijip, datsaləboi nəsa tovisi həni!’^d 41 Ale len nəboŋ enan lugol nəlablab sua hun natuh̄buluk. Lotutumav hən naviolan salit van həni, ale lohəhəv̄ur təban nəlablab lotogole hən navəlalito.^e 42 Be aGot ipair dan galito ale eriŋ gəb̄ulan galit hən ləb̄ilotu hən nəyal, nahəba-ti mai nəmeso gail len nəmav. Ehum ahai kelkel ur gail lotokele len naləb̄ulat salito ke,

“ ‘Alat a Israel, mətotibun narivatvat gail hən natutumavan len nasihau tovi 40 len naut masmas be mətsatutumav hən naviolan galenan van hən ginau!

43 Ao, mətoḃuruŋ naim nətaḃolen sinagot Molek, mətupati mai nəlablab hən nəmeso siRefan, nagot samito;

mətugol nəlablab eru enan hən mətḃilotu hən gəlaru.

Imagenan dereh nigol gamit məteməsev vi tut sua səhor naut a Pabilon.’ ”^f

44 ASteven isor am ke, “Len naut masmas toḃəḃesw atəmadit gail ta sutuai lukad naim nətaḃolen siGot togol natoohan siGot mai galito toḃarḃar. Loum həni suḃman aGot tokele mai aMoses, ale eḃitoḃ hən nəplan aMoses torisi tia len nəb̄iltiḃehuh Sinai.^g 45 Beti galito lupati gəmai nəboŋ aJosua toil a ḃo hən galito. Lupati nəboŋ lotolav nətan simetḃos gail aGot tohut galit dani ḃos atəmadit gail. Ale ipat magenan van vəbar nəboŋ siTevit.^h 46 AGot ehəhəv̄ur həni, ale aTevit eus aGot hən ḃeum hən naim natohtohan ḃos aGot siJakop.ⁱ 47 Be aSolomon boh eum hən naim enan.^j

48 “Wake aGot toyalyal buni satohtoh len naim nəvanuan gail lotoum həni. Esuḃman Nasuḃ aGot tokele len nabuŋon ahai kelkel ur toke:

49 “ ‘Novi kiŋ, nəmav ehun nəb̄iltihai bətbətah sagw ale navile a pan ehun nakes kəmas notoriŋ nariegw lan.

Mətələboi mətḃeum hən naim tomabe sagw?

O naut tomabe hən nəḃiŋavŋav lan?

50 Aoa! mətoḃodədas mətḃigole husur ke ginau səḃogw ŋai nugol natgalen ḃisi.’ ”^k

51 Ale aSteven imaris kotov nasoran san ke, “Gamit nəkadumit ihaihai masuḃ. Nələomit imabe? Nədariŋamit eḃulḃulol! Mətoḃitoḃ hən atəmamit gail ta sutuai.^l Mətomətahun aNunun aGot akis! 52 Mətunau təlmam hən ahai kelkel ur ideh atəmamit gail ləsamədasi a? Ao, lomədədas galit van

^d 7.40 Exo 32.1, 23 ^e 7.41 Exo 32.2-6 ^f 7.43 Amo 5.25-27 ^g 7.44 Exo 25.9, 40

^h 7.45 Jos 3.14-17 ⁱ 7.46 2Sam 7.1-16; 1Chr 17.1-14 ^j 7.47 1Ki 6.1-38; 2Chr 3.1-17

^k 7.50 Isa 66.1-2 ^l 7.51 Len nasoruan ta Kris ike *nələomit mai nədariŋamit səkad nativ-dalusi-an* namilen ke nələomit ehum nəlon alat ləsəkad nədəlomian len a Got husur ləsəsəḃəloŋ husuri, ləsagol husur nəsa tokele.

van van vagol nēmatan hən alat lotopəhav utaut hən nagəmaian siVanuan Nanoran. Atenan, mətumadhariŋi len navəlan aenemi san gail gol ke lutahətah həni imat!^m 53 Gamito mətukad nalo siGot aŋel gail lotolav mai gamito, be mətsagol husur nəsa tokele.”

Galit lotubun aSteven

54 Nəboŋ nəSanhitrin lotosəsəloŋ hən aSteven, nəlolit ipaŋpaŋ masuṽ van lukat buḅur nariṽolit van həni. 55 Be aSteven topul hən aNunun aGot, ekəta haihai vi lan nəmav ale eris namənas siGot mai aYesu toil len nətarhət nəmatu siGot. 56 Ike, “Məteris! Nokəta ris nəmav toseŋav ale aNatun Nəvanuan toil len nətarhət nəmatu siGot.”

57 Lukai masuṽ, pōn gol nədariŋalito, mūr van həni, 58 liv gargari vi tut dan nəbilitivile, ale tuḅat hən ləbetuṽi. Ale alat lotosəsəloŋ həni lorij nahurabat salit gail len narien aSol, nəmantuhmar sua. 59 Nəboŋ lototuṽtuṽi, aSteven isor tuṽ ke, “Nasuḅ aYesu, gilav nanunugw.”

60 Beti etənedur ale ikai habat ke, “Nasuḅ, sagipanse m galit sil nəsaan egai salito.” Nəboŋ tokəmaianan tonoŋ, imat.

8 1 Ale aSol itoh ei, idaḅ mai galit lototubun aSteven.

Lupīpīahir nəvanuan nadəlomian gail

Tuḅat len nəboŋ enan nəvanuan gail lomədas tabtab hən alat siYesu len naut a Jerusalem. Ija galit pisi lorij naut enan, lugam pəpəhw vi lan naut pisi len naprovens Jutea mai a Samaria. Be ahai pispisul gail losuh.

2 Alatevis lotohusur kitin hən aGot lutavun aSteven mai lutaŋis habat həni.

3 Len nəboŋ enan aSol emədas bun alat siYesu. Ehusur naim gail ṽisusua, ale eliv gargar alaluḅan mai alatpəhaṽut hən bəriŋ galit len naim bəbaŋis.”

AFilip evi Samaria

4 Alat lotopəpəhw lukel ur nasoruan husur aYesu len naut pisi lotobari. 5 Galit sua, aFilip evi pan vi lan nəbilitivile a Samaria, ale ikel uri ei ke, aYesu tovi aKristo, aGot totabtabuh lan. 6 Nəboŋ naluṽoh gail lotosəsəloŋ hən aFilip, kəta ris namerikel togol gail, galit pisi losəsəloŋ vahvahur nəsa tokele. 7 Husur ehut nanunun tosa gail lotois habat nəboŋ lotomakuv dan nəvanuan tosoḅur. Ale nəvanuan isoḅur lotodədas ləberus mai lotodədas ləḅiyar, lumaaur. 8 Imagenan, len nəbilitivile enan alat a Samaria lohəhaṽur habat.

9 Len naut enan ikad avan sua, nahəsən aSimon, totoh ei ebəlav. Egəgol behi gol ke nəvanuan pisi len naut a Samaria lupəŋ lan. Akis isor patpat

^m 7.52 Hən naves 51-52, ris Isa 63.10; 2Chr 36.16; Mat 23.31 ⁿ 8.3 Uman 22.4-5, 26.9-11

gai məhat hum toyalyal, ¹⁰ale nəvanuan naməsal gail mai alat lototibau, galit p̄isi losəsəloŋ vahvahuri. Ale luke, “Atenan evi Daŋan siGot lotokisi hən aYalyal.” ¹¹Lohushusuri ebəlav bathut togol galit lotoƆpaŋ len na-gol-nabehi-an san gai togolgole. ¹²Avil nəboŋ aFilip tokel na-kel-uri-an tovoi husur natohan pipihabəlan aGot mai aYesu tovi aKristo, aGot totabtabuh lan, lodəlomi. Ale lubaptais, lalumaŋ mai latrəhaʋut. ¹³ASimon m̄au, gai am edəlom aFilip ale ibaptais. Beti ehushusur aFilip vi lan naut gail p̄isi, ale iƆpaŋpaŋ len namerikel gail torisi.

¹⁴Nəboŋ ahai pispisul gail len naut a Jerusalem lotosəsəloŋ həni ke alat a Samaria lotodəlom nasoruan siGot tia, losəvat aPita mai aJon van hən galito. ¹⁵Nəboŋ artobar naut a Samaria, arusor tuʋ m̄os galit lotokad nadəlomian ke aNunun aGot tēgəm hən galito. ¹⁶Husur aNunun aGot s̄ab̄is len galit ideh sal; lubaptais len nahəsən aYesu ŋai. ¹⁷Beti aPita mai aJon aroriŋ navəlalar len galit ʋisusua, ale aNunun aGot eʋis len galito.

¹⁸Nəboŋ aSimon toris ke aGot toviol hən aNunun nəboŋ artoriŋ navəlar len galito, ilav ris nəvat mai gəlaru hən b̄eʋur nədaŋan enan. ¹⁹Ike, “Mirilav nədaŋan enan mai ginau hən ke nəboŋ nəberiy navəlagw len avan ideh aNunun aGot tēʋis lan.” ²⁰APita isor vari ke, “Nəvat saŋ t̄ibos nətan mai gaiug, husur gunau ke gotoləboi gəb̄eʋur naviolan siGot hən nəvat! ²¹Gaiug godədas gəb̄itah mai ginamito len nauman egai husur nəloŋ sanor len nəhon aGot. ²²Gipair dan nəsaan egai, kel nalolosaan saŋ mai aGot. Gəb̄igole, hum ma aGot b̄erubat nənauan enan topat len nəloŋ dan gaiug. ²³Bathut noris ke nəloŋ toplu hən nə-tabulol-bulosi-an ale nəsaan iban̄is gat gaiug tia.” ²⁴Ŋa aSimon ike, “Iii! Mirisor tuʋ van hən Nasuʋ m̄os ginau hən nəsa mərtokele asike b̄evisi hən ginau.”

²⁵Nəboŋ artokel nəsa lotoləboi husur aYesu mai lotokel ur nasoruan siNasuʋ, aPita mai aJon arotəlmam vi Jerusalem. Len naƆisal səlaru arukel ur na-kel-uri-an tovoi len navile isobur a Samaria.

AFilip mai auleltiopia

²⁶Boŋ sua aŋel sua siNasuʋ ikel mai aFilip ke, “Gile məhat! Gehusur naƆisal toriy naut a Jerusalem vi Kasa, naƆisal toʋəb̄esw.” ²⁷Imagenan aFilip iyar husur naƆisal enan, be esəhoʋut, eris auleltiopia sua tovi sog-sog^o. Gai evi nabiltivanuan siKadake tovi kwin silat a Itiopia. Ekətkəta təban nəvat p̄isi sekwin. Atenan ivan hən naut a Jerusalem hən tolotu, ²⁸ale len natəlmaman san ebətah len nəkat san, eʋuruŋ natosian sihai kelkel ur, aIsaiah. ²⁹Beti aNunun aGot ikel mai aFilip ke, “Givan pəpadaŋ hən nəkat enan ale gitah maii.” ³⁰Nəboŋ aFilip togam van pəpadaŋ hən nəkat, esəsəloŋ hən toʋuruŋ natosian seIsaiah, ale eusi ke, “Goʋuruŋ

^o 8.27 Sogsog: naulumaŋ o nabuai o nabuluk səkad nədavurhut naloson, avan sua etiv kotovi.

læboi nasoruan enan a?" ³¹ Isor vari ke, "Nelæboi mab hæni, asike ðikad avan ideh hæn ðisor væsvæsaii mai ginau." Imagenan eus aFilip hæn ðisah, bêtah tæban. ³² Atenan tovi sogsog eÿuruŋ natosian egai siGot toke:

"Losæhari hun nasipsip van hæn natibunian,
suñan natuhsipsip sais næboŋ lotogut navurun,
gai am sator.

³³ Lugol isa hæni hum tovi vanuan naut kæmas,
len nakotan san lugol sanor hæni.

Ase elæboi ðisor husur anatun san gail o naur ta tahw han gail?
Eÿuer, bathut lulav kuv næmauran san dan navile a pan."^p

³⁴ Beti eus aFilip ke, "Nous gaiug, ahai kelkel ur egai isor husur ase? Gai o avan sua tile?" ³⁵ Ale aFilip etuðat len natosian enan ŋai, ikel nakel-uri-an tovoi husur aYesu. ³⁶⁻³⁷ Len næyaran salit husur naðisal lubar naut tokad næwai lan, ale atenan tovi sogsog ike, "Geris, næwai! Ikad natideh hæn ðipat kækol hæn næbaptaisan sagw a?"^q ³⁸ Ale ikel mai ahai wolwol ke tigol nækat teil. Beti gælaru arumarinŋ vi pan len næwai ale aFilip ibaptais hæni. ³⁹ Næboŋ artovahut, væha-sua ŋai aNunun Nasuð iyav hæn aFilip vi tut. Ale nabiltivanuan sarisi am, be næboŋ tohusur naðisal san van, ikemkem habat. ⁴⁰ Be aFilip evisi tætas a Asotus, ale iyar tur nabiltivile gail þisi. Ikel ur na-kel-uri-an tovoi van væbar naut a Sisarea.

A Sol ipair, ehusur aYesu

(Uman 22.6-16; 26.12-18)

9 ¹ Len næboŋ enan aSol emætahun bun ahai susur gail siNasuð. Ikel ke temædas galit hæn ðigol galit læðimat. Italtal hæni van vaus abiltihai tutumav ² hæn ðitos naløbulat van hæn naim nabonbonan gail seJu len naut a Tamaskus. Ike tisað alaluñan mai alatpæhaÿut ideh lotohusur naðisal siYesu ei hæn ðibaŋis gat galito, ale sæhar galit vi Jerusalem. ³ Len næyaran san, næboŋ togæm pæpadaŋ hæn naut a Tamaskus, væha-sua ŋai namial sua togæm len næmav ebilasi. ⁴ Iteh len tan ale esæsøloŋ hæn nadoldol toke, "Sol, Sol, gomædas tabtab hæn ginau hæn næsa?" ⁵ Ale ike, "Gaiug ase Nasuð?" Isor vari ke, "Ginau aYesu gotomædas bun ginau. ⁶ Be gile mæhat, geðis len nabiltivile, ale avan sual ei dereh tikel mai gaiug næsa gæðimasgole." ⁷ Alat lotoyar maii loil ðutðut, losæsøloŋ hæn nadoldol be læsaris avan ideh. ⁸ ASol ile mæhat, naut kæmas namætan tosæŋav saris natideh. Ale lotøgau navølan, sæhari vi lan naut a Tamaskus. ⁹ Ale sakæta len næmariboŋ totor, sæhan, samun.

¹⁰ Ikad ahai susur sua len naut a Tamaskus, nahæsan aAnanias. Nasuð isor maii len narisian ke, "Ananias!" Ale aAnanias ike, "Ginau bogai."

^p 8.33 Isa 53.7-8 ^q 8.36-37 Natosian galevis ta situai losuhud hæn nasoruan egai:

³⁷ AFilip ike, "Gæðedølomi ke aYesu tovi aNatun aGot, nibaptais hæn gaiug." Isor vari ke, "Nodølomi ke aYesu tovi anatun aGot."

11 Beti Nasub̄ ikel maii ke, “Gile məhat, gevi lan nametp̄isal lotokisi hən Tonor, gevi lan naim seJutas, ale geus kitev auleTarsus ei, nahəsan aSol, husur ke, gagai isor tuṽ. 12 Ale len na-kəta-risi-an eris avan sua, nahəsan aAnanias togəm, toriṽ navəlan lan hən nakətaan san b̄etəlmam.” 13 AAnanias isor vari ke, “Nasub̄, nosəsəlonṽ hən nəvanuan isobur lotosor husur atenan. Luke togol natit lotosa, tomədas nəvanuan saṽ gail a Jerusalem. 14 Ale ab̄iltihai tutumav gail lulav nədanṽan hən na-il-a-m̄o-an maii hən b̄egəm gegai hən b̄ibanṽis gat alat lotokis gaiug Nasub̄.” 15 Nasub̄ ikel mai aAnanias ke, “Naut kəmas natenan, givan! Nutabtabuh len atenan hən b̄isor husur ginau mai alat ləsavi Ju mai nakiṽ salit gail mai alat a Israel. 16 Ginou dereh neṽusani hən natit p̄isi b̄igol na-ləṽon-isa-an san m̄os ginou.” 17 Imagenan aAnanias evi lan naim enan ale eḃis lan. Eriṽ navəlan gəlar len aSol ale ike, “Wawa Sol, Nasub̄ aYesu tovisi hən gaiug len naḃisal nəboṽ gotogəm gegai, gai esəvat ginou hən gəb̄ikad nakətaan tətəs ale hən gəb̄epul hən aNunun aGot.” 18 Vəha-sua ṽai natgalevis hun nəgavhuieh luteh dan namətan aSol gəlaru, ale ikad nakətaan tətəs. Ile məhat ale ibaptais. 19 Nəboṽ tohan, idaṽ tətəs.

A Sol len naut a Tamaskus mai a Jerusalem

Len nəmariboṽ galevis aSol itoh mai ahai susur gail len naut a Tamaskus. 20 Vəha-sua ṽai len naim nabonḃonan gail seJu, etub̄at kel uri ke aYesu tovi aNatun aGot. 21 Galit p̄isi lotosəsəlonṽ həni, luḃanṽ, lousus galit gabag ke, “Be atenan evi nəvanuan tomətahun alat lotokad nadəlomian len nahəsenan len naut a Jerusalem. Be egəm gegai hən b̄ibanṽis gat galito hən besəhar galit van hən ab̄iltihai tutumav gail. Imabe?” 22 Be naləboian siSol hən na-kel-uri-an evivi məhat ale igol alat lotosuh a Tamaskus lotovi Ju, nənauan salit ebutbutut, husur eṽusan koti ke aYesu tovi aKristo, aGot totabtabuh lan.

23 Husur nəmariboṽ tosobur, alat lotovi Ju lusor utaut hən ləb̄igol aSol b̄imat, 24 be avan sua epəhpəhalu maii. Len nalennəyal mai nalenmariug p̄isi lokəta bunus nabopita gail hən nab̄iltivile hən ləb̄igol aSol b̄imat. 25 Imaienan alat lotohusur aSol losəhari len mariug, ale len nəhad loriṽ aSol vi pan tur len naholəvat todar vis nab̄iltivile. Ale igam yav vi Jerusalem.^r

26 Nəboṽ tobar naut a Jerusalem ike titah mai ahai susur gail avil lomətahw lan. Ləsadəlomi ke tovi ahai susur kitin. 27 Be aParnapas esəhari van hən ahai pispisul gail. Ikel mai galit ke len nəyaran siSol, eris Nasub̄ tia ale Nasub̄ isor maii. Isor husuri am ke, len naut a Tamaskus aSol ikel ur na-kel-uri-an tovoi len nahəsan aYesu, namətahwan ebuer. 28 Imagenan, aSol itah mai galito, ale ivan təlmam, van təlmam len naut

^r 9.25 Hən naves 23-25, ris 2Kor 11.32-33

²Gai mai nəbathudud san lohusur kitin hən nəp̄isal siGot mai lomətahw len nəyalyalan san; gai ilavlav nəvat mai alat lotopar tite ale isor mai aGot akis. ³Len nəboŋ sua len namityal totor ut mədau, eris narisian sua. Ekəta masil hən aŋel sua siGot togəm həni tokel maii ke, “Kornelius!” ⁴AKornelius ekəta mətaltal həni, ninen epil, eusi ke, “Goləŋon nəsa Nasub̄?” Aŋel isor vari ke, “Na-sor-tuṽ-an saṽ mai naviolan saṽ van hən alat lotopar tite, arohun naviolan hən natutumavan van hən aGot. Ehəhāvur həni. ⁵Imaienan, gesəvat alaluṽan vi Joppa hən ləḃesəhar təlmam hən avan sua nahəsan aSimon lotokisi hən aPita. ⁶Gai itoh mai aSimon togol natit gail hən nahurhurivatvat, naim san ipat bitas.” ⁷Aŋel enan isor maii ale ivan. Nəboŋ tovan tonon, aKornelius ekis nəvanuan nauman san eru mai nasoltia sua tokətkəta təban, tohusur kitin hən nəp̄isal siGot. ⁸Ikel natit p̄isi tovisi mai galito, ale esəvat galit vi Joppa.

⁹Pelan han tublial, len nəyaran salito, logəm pəpadaŋ hən nəbiltivile. Len nəboŋ enan aPita epəlau vi məhat len navurun naim topapav hən ḃisor tuṽ. ¹⁰Imalkəkət, ike tihan, ale nəboŋ lotoutaut hən nəhanian sal, ekəta ḃerḃer. ¹¹Eris nəmav tosəŋav, natit hun nəbiltikaliko, nəhau tovat lotobaŋis nagilen tovat, evi pan vi lan nətan. ¹²Epul hən narivatvat tiltile gail, nəmāt mai naməhob gail lotokələh len tan, mai nəman naməsav gail. ¹³Beti nadoldol sua ikel maii ke, “Pita, gile məhat, paru bun naməŋod, hani!” ¹⁴Be aPita isor vari ke, “Ao Nasub̄, sanigole! Nəsəhanhan natideh tosa o tokolkol.”^t ¹⁵Nadoldol isor tətəs maii ke, “Sagekis natideh ke tosa aGot togol toveveu.” ¹⁶Tomagenan vəha-tor tonon, vəha-sua ŋai nəkaliko enan evi məhat vi lan nəmav.

¹⁷Nəboŋ aPita tonau masuṽ hən namilen nəsa torisi, alaluṽan aKornelius tosəvat galito, lusaḃ naim seSimon ale loil len nametləkau. ¹⁸Lukai, lous ke, “Avan sua nahəsan aSimon Pita itoh ei a?” ¹⁹Nəboŋ aPita tonau nəsa torisi sal, aNunun aGot isor maii ke, “Simon, alaluṽan itor lous kitev gaiug. ²⁰Gile məhat, gimariŋ vi pan. Saginau ke asike guvan, givan mai galito husur ginau nosəvat galito.” ²¹Imagenan aPita evi pan, ikel mai galit ke, “Ginau boh nəvanuan məttous kitevi. Imabe? Mətogəm ṁos nəsa?” ²²Galit lusor vari ke, “AKornelius, nasenturion sua toil a ṁo hən nasoltia tovi 100, esəvat ginamito. Gai evi naluṽan sua tonor, tomətahw len nəyalyalan siGot. Alat lotovi Ju p̄isi luke ivoi. Aŋel sua siGot ikele həni ke teus gaiug hən gəbevi lan naim san hən ḃesəsəlon hən nəsa gaiug gəbikele.” ²³Beti aPita eus galit ke levi lohoim hən ləḃitoh maii.

Pelan han aPita galito loriŋ naut enan ale ahai susur galevis ta Joppa luyar maii. Lupat len mariug ale ²⁴len nəboŋ tohusuri aPita ibar naut a Sisarea. AKornelius itoh vir galito. Eus nəbathudud san mai nabubur san

^t 10.14 Lev 11.1-47; Eze 4.14

gail hən ləbēgəm bōnbon. ²⁵Nəboŋ aPita tobis lohoim, aKornelius ebur maii ale etəgedur bathurien aPita, ilotu həni. ²⁶Avil aPita elivi vi məhat ike, “Gile məhat, ginau bogai, novi vanuan ŋai.” ²⁷Nəboŋ tohol maii, aPita evi lohoim ale eris nəvanuan lotosobur lotobōnbon ei. ²⁸Ikəl mai galit ke: “Gamit mətōləboi tia ke sanor hən nə-kai-tasi-an sinamit namttovi Ju hən namtbītah mai o hən namtbēmədoŋ təban avan ideh savi Ju. Be aGot eŋusan ginau ke sanisor husur avan ideh ke tosa o ke aGot tomətahuni. ²⁹Imaienan nəboŋ gotosəvat galit hən ləbēsəhar ginau, nogəmai, nəsake nodədas nəbēgəmai. Nuke neus gamito, imabe məttoos ginau ke nəbēgəmai?” ³⁰Ale aKornelius isor vari ke, “Evi nəmariboŋ tovat tovan, len namityal egai totor ut mədau, nusor tuŋ. Vəha-sua ŋai avan sua tosun nahurabat tobilbil eil a mō hən ginau ³¹ike, ‘Kornelius, aGot esəsəloŋ hən na-sor-tuŋ-an saŋ tia mai inau gat naviolan saŋ van hən alat lotopar tite. ³²Imaienan, gesəvat alaluŋan vi Joppa hən ləbēsəhar təlmam hən avan sua nahəsən aSimon lotokisi hən aPita. Atenan itoh mai aSimon togol natit gail hən nahururivatvat, naim san ipat bitas.’ ³³Husur enan, vəha-sua ŋai nosəvat galit hən ləbēsəhar gaiug. Sipa len nagəmaian saŋ. Gagai namtutoh gegai len nəhon aGot hən namtbēsəsəloŋ hən natit pisi Nasub tokele tia ke gaiug gəbīkele mai ginamito.”

³⁴Beti aPita etubāt hən bisor ike, “Gagai noləboi ke tokitin ke navide siGot epitoŋ van hən nəvanuan pisi, ideh satile.” ³⁵Imagenan, nəvanuan naut pisi lototəgedur van hən aGot mai lotogol nəsa tonor, ehəhəvur hən ləbēgəm həni. ³⁶Mətōləboi napisulan aGot topisul həni van hən alat a Israel tia, napisulan tokel na-kel-uri-an tovoi toke, nəvanuan eləboi bīkad navoivoian mai aGot len aYesu Kristo tovi Masta hən nəvanuan tiltile gail pisi. ³⁷Mətōləboi nəsa tovisi len naut a Jutea totubāt a Kalili husur nəbaptaisan aJon tokel uri. ³⁸Mətōləboi am ke aGot tovəhas aYesu ta Nasaret hən aNunun mai nədaŋan, gol ke, gai iyar tur len naut pisi ale igol navoian mai igol alat natəmat tobaŋis gat galito, lumaaur, bathut aGot totah maii. ³⁹Ale ginamit namtoris ləboi natit pisi aYesu togole len naut a Jutea mai a Jerusalem. Galit lutahətah həni tomat len nəhai sua, ⁴⁰be aGot ilav kuvi dan nəmatan len nəmariboŋ totor, ale igol ke evisi hən nəvanuan ləbələboi ləberisi. ⁴¹Nəvanuan pisi ləsarisi, be ginamit aGot totabtabuh len ginamit tia, namtorisi hən namtbikel uri. Nəboŋ aYesu tole məhat dan nəmatan, ginamit namtuhan maii, namtomun maii. ⁴²Isor idaŋ mai ginamito ke namtikel uri mai nəvanuan gail ale kel koti ke aGot totabtabuh lan hən bəpəpəhun navoian dan nəsaan hən alat lotomaaur sal mai alat lotomat tia. ⁴³Ahai kelkel ur gail pisi lutos husur aYesu, lukel uri ke, len nahəsən aYesu, nəvanuan gail pisi lotoriŋ nəlolit lan, aGot dereh terubāt nəsaan salit dan galito.”^v

^v 10.34 Deu 10.17 ^v 10.43 Isa 53.11

⁴⁴Nəboŋ aPita tokəmaienan sal, aNunun aGot eḅis len galit ḅisi lotosə-səloŋ hən nasoruan. ⁴⁵Nəvanuan nadəlomian lotovi Ju, lototah mai aPita, losəhoṽut husur aGot tovur san aNunun len alat ləsavi Ju am. Loləboii ke toviol hən aNunun mai galito ⁴⁶husur losəsəloŋ hən galit lotosor len nasoruan tiltile gail, mai lotosor sal suh nəyalyalan siGot. Beti aPita ike, ⁴⁷“Avan ideh satikai tas galit hən ləḅibaptais hən nəwai, husur aGot eviol hən aNunun mai galito suḅman gidato.” ⁴⁸Ŋa ikel buni ke libaptais len nahəsən aYesu Kristo. Beti lous aPita hən bitoh mai galito hən nəmaribonŋ galevis am.

A Pita isor vəsvəsai nəsa tovisi hən gəlaru, gai mai aKornelius

11 ¹Ahai pispisul gail mai nəvanuan nadəlomian gail len naut a Jutea losəsəloŋ hən ke alat ləsavi Ju am lodəlom nasoruan siGot tia. ²Ŋa nəboŋ aPita tobar naut a Jerusalem, alat siYesu lotonau masuṽ hən na-tiv-dalusi-an, lusor tasi ke, ³“Gaiug goḅis len naim silat ləsəkad na-tiv-dalusi-an” ale guhan mai galito!” ⁴Beti aPita ikel mai galito hən natit ḅisi tovisi tubat len natubatan van vəbar nagilen. Ike: ⁵“Ginau nusor tuṽ səḅogw len navile Joppa, ale nokəta ḅərḅər, noris natit hun nabiltikaliko nəhau tovat lotobaŋis nagilen tovat han, ale evi pan dan nəmav, egəm hən ginau. ⁶Nəboŋ notokəta vi lan, noris narivatvat tiltile gail, galevis lotovi rivatəvat katkat, ale nəḅmat mai naməhob gail mai nəman naməsav gail. ⁷Nosəsəloŋ hən nadoldol tokel mai ginau ke, ‘Gile məhat Pita, paru bun naməḅod. Hani!’ ⁸Be nusor vari ke, ‘Aoa Nasuḅ, sanigole! Nəsariŋ natideh tosa o tokolkol len nabuḅogw boŋ ideh.’ ⁹Nadoldol len nəmav isor var ginau tətəs ke, ‘Sagekis natideh ke tosa aGot togol toveveu.’ ¹⁰Imagenan vəha-tor, ale natit ḅisi evi məhat vi lan nəmav. ¹¹Be məteris! Alaluḅan itor, aKornelius tosəvat galito a Sisarea gəm hən ginau, logəm pəpadaŋ hən naim nototoh lan. ¹²ANunun aGot ikel mai ginau ke nivan mai galito, saninau masuṽ husur natilean salit ləsavi Ju. Ale nuvan, alategai, lotoməlvtes lotokad nadəlomian, galit am lutah mai ginau, ale namtuvan, namtoḅis lohoim naim sitea a Sisarea. ¹³Ihol mai ginamito husur gai toris aŋel sua toil lohoim san toke, ‘Gesəvat galevis vi Joppa hən ləḅesəhar təlmam hən aSimon lotokisi hən aPita. ¹⁴Gai tikel ur napisulan sua. Len napisulan enan, aGot dereh tilav kuv gaiug mai nəbathudud saḅ dan nəsaan samito.’ ¹⁵Nəboŋ notosor kəkereh ŋai, aNunun aGot eḅis len galit suḅman toḅis len gidato len nəboŋ ta ḅo. ¹⁶Len nəboŋ enan nunau gat nəsa Nasuḅ tokele ke, ‘AJon ibaptais hən nəvanuan gail hən nəwai be aGot dereh tibaptais hən gamito hən aNunun.’^x ¹⁷Imaierenan, aGot ḅeviol mai galit naviolan toḅitoṽ hən

^w 11.3 Len nasoruan ta ḅo, naJu gail lukad na-tiv-dalusi-an be alat ləsavi Ju ləsəkade. Ale avan ideh tohan mai nəvanuan savi Ju eḅur kotov nalo seJu gail. ^x 11.16 Uman 1.5

nəsa toviol həni mai gidato nəboŋ dattokad nadəlomian len Nasuḅ aYesu Kristo, ginau ase hən ke nəḅeik kəkol hən aGot?”¹⁸ Nəboŋ lotosəsəloŋ hən aPita tonor, ləsasor am be lusor sal suh aGot, luke, “Imagenan beti, aGot eviol hən naḅisal mai alat ləsavi Ju tu hən ləḅipair dan nəsaan, hən ləḅikad nəmauran.”

Alat siYesu len naut a Antiok

¹⁹Alat lotogam pəpehw dan na-ləŋon-isa-an husur nəmatan siSteven, luvan vəbar naut a Fonisia, a Saiprus mai a Antiok.^γ Lukel ur nasoruan husur aYesu, be lukele mai naJu gail ŋai. ²⁰Avil galit galevis, auleSaiprus mai auleSairin gail, lovi Antiok ale lotuḅat sor mai alat a Kris am. Lukel mai galit hən na-kel-uri-an tovoi husur Nasuḅ aYesu. ²¹Nədəŋan siNasuḅ ipat len galito, ŋa nəvanuan isoḅur lodəlom napisulan salito ale lupair van hən Nasuḅ. ²²Na-kel-uri-an hən natgalenan ibar alat siYesu len naut a Jerusalem ale losəvat aParnapas vi Antiok. ²³Nəboŋ tobar naut enan eris ləboii ke aGot toviol kəmas hən navoian mai galito. Ale aParnapas ikemkem həni, igol loləŋon ivoi am len nəlolito, ikel mai galit ke lidaŋ len Nasuḅ, leriy kot nəlolit len Nasuḅ, il gəgat lan. ²⁴AParnapas evi nauluḅan tovoi, topul hən aNunun aGot mai nadəlomian. Nəvanuan isoḅur losəsəloŋ həni ale loriy nəlolit len Nasuḅ. ²⁵Beti aParnapas evi Tarsus hən ḅidoŋ aSol. ²⁶Nəboŋ tosaḅi, esəhari van vəbar naut a Antiok. Len nasihau enan kavkav gəlaru aruḅonḅon mai alat siYesu, mai aroḅusan galit isoḅur. Len naut a Antiok evi metəkav lotokis ahai susur gail hən naKristen.

²⁷Len nəboŋ enan, ahai kelkel ur galevis loriy naut a Jerusalem lovi pan vi Antiok. ²⁸Galit sua, nahəsən aAkapus, ile məhat hən ḅikel ur nəsa aGot tokel maii ke, dereh navile a pan kavkav tipar hanian buni. Natenan evisi nəboŋ aKlautius tovi Sisa len naut a Rom.^z ²⁹ŋa ahai susur gail lunau koti ke, ləḅikad nəvat, leviol hən galevis mai nəbathudud nadəlomian lototohtoh len naprovens Jutea hən ḅevi tarhət salit ei. ³⁰Imaianen losəvat aParnapas mai aSol hən ləḅilav naviolan en salito mai alat lotoil a ḅno len naut a Jerusalem.

Aŋel sua ilav kuv aPita dan naim bəbaŋis

12 ¹Len nəboŋ galenan aHerot Akrippa^a tovi kiŋ itah gat alat siYesu galevis husur ike temədas bun galito. ²Gai igol nasoltia ita bun aJames, aḅan aJon hən naḅu nəbalan. ³Nəboŋ aHerot toris ke alat lotoil a ḅno hən naJu gail lotohəhaḅur hən natenan, esəvat nasoltia gail hən ləḅitah gat aPita am. Igole len nəboŋ gail hən Nəhanan hən nabəta səkad nayis lan tovi

^γ 11.19 Uman 8.1–4. ^z 11.28 Uman 21.10 ^a 12.1 AHerot egai evi aHerot Akrippa, aməhaibən aHerot toyalal.

nəhanan sua ta sutuai seJu gail. ⁴Nəboŋ lototah gat aPita tononŋ, aHerot eriŋ len naim bəbaŋis, natuhluvoh tovat hən nasoltia tovatvat lan lokətkəta kəkol həni. AHerot ike tikot hən aPita len nəhon nəvanuan p̄isi, nəboŋ Nəhanan hən nəPasova b̄inoŋ.^b ⁵Ŋa lokətkəta kəkol hən aPita len naim bəbaŋis, be alat siYesu lusor tuv̄ tabtab van hən aGot m̄osi. ⁶Len nalenmariug enan a tahw hən nəboŋ aHerot b̄ikot həni, aPita ipat buŋbuŋol rivuh hən nasoltia eru, natsen^c eru artobaŋis gati, ale nasoltia gail am lokəta kəkol hən nabopita hən naim bəbaŋis. ⁷Vəha-sua ŋai aŋel sua siNasub̄ evisi, ale naŋial eŋial lohoim. Aŋel ivas aPita tarhəben ike, “Gile məhat tutut!” ale natsen aruteh dan navəlan gəlaru. ⁸Beti aŋel ikel maii ke, “Gepitavis nəhau tutuv̄ saŋ, vəlas naributbut gəlaru.” Ale aPita igole. Aŋel ike, “Geruŋ gol gaiug hən nahurabat naut susus saŋ ale gehusur ginau!” ⁹Ŋa aPita evivile husur aŋel be etətan hən ke nəsa aŋel togole ekitin o sakitin. Inau ke toris na-kəta-risi-an ŋai. ¹⁰Gəlaru aruv̄ot pəpadaŋ hən naut eru nasoltia lotokətkəta kəkol hən naut toru enan len naim bəbaŋis, ale arubar nabopita tovi metəlai tovan hən nabiltivile. Esəŋav səbən m̄os gəlaru ale aruyar tur lan. Nəboŋ artobar nagilen naŋisal tomagugun sua, vəha-sua ŋai aŋel eriŋ aPita. ¹¹Beti aPita tomadhaləboii ke tovivile kitin ike, “Gagai noləboi koti ke Nasub̄ esəvat aŋel san hən b̄ilav kuv ginau dan navəlan aHerot mai dan natit̄ p̄isi naJu gail lotonau ke tevisi.”

¹²Nəboŋ aPita tonau ləboii, evi lan naim siMeri, anan aJon nahəsən togon aMak. Nəvanuan tosəbur luḃon ei hən ləb̄isor tuv̄. ¹³APita ideldel len nabopita ta vivile, ale navensus tovi slev, nahəsən aRota egəm hən nabopita hən b̄esəsəlon. ¹⁴Nəboŋ tosəsəlon ləboi nadolon aPita, ikemkem masuv̄ ŋa igam təlmam, sasəŋav həni, ikai ke, “APita eil bopita!” ¹⁵Lukel maii ke, “Gaiug govinu!” Nəboŋ tokelkel tətəs həni ke ekitin, luke, “Hum ma tovi aŋel san.” ¹⁶Be aPita ideldel sal. Beti nəboŋ lotosəŋav həni, lorisi, lumaŋmaŋ habat. ¹⁷APita eḃil hən navəlan ke lemədəu, ale isor husur naŋisal Nasub̄ togole tolav kivi dan naim bəbaŋis. Ale ikel mai galit ke, “Mitikel natgalenan mai aJemes mai alat sidat gail,” beti eriŋ naut enan, evi lan naut tile.

¹⁸Len nadudulan nasoltia gail lunau soḃuer hən nəsa tovisi hən aPita, loləŋon isa masuv̄. ¹⁹Nəboŋ aHerot togol nadoŋian hən aPita soḃuer, eus taltal hən alat lotokəta kəkol hən aPita husur nə-gam-yav-an san ale aHerot ikele hən nasoltia tile gail ke ligol galit limat. Nəboŋ aHerot togole tononŋ, eriŋ naut a Jutea evi Sisarea, ale itoh ei.

Aŋel sua siNasub̄ igol aHerot imat

²⁰Len nəboŋ enan nəlon aHerot epəŋas alat a Tair mai a Siton, eḃitv̄ituh mai galito. Beti galito luḃon len nənauan sua hən ləb̄isor maii.

^b 12.4 *Nəhanan hən NəPasova* evi nəhanan seJu gail husur lohəhaḃur hən nəboŋ aGot togol ahai a m̄o gail p̄isi silat a Ijip lumat be səbar alat a Israel. ^c 12.6 *Natsen* evi nəhau metəlai tokad naḃur gail tomarmarikot.

Nabiltivanuan nauman siHerot, nahəsan aPlastus, idam̄ mai galit ke tevi tarhət salito, ale lous ke likad natəmat mai aHerot, asike luḃal am. Lousi maienan husur loḃur p̄is nəhanian halito len naut siHerot. ²¹Len nəboŋ hən naḃonan, aHerot tosun nahurabat tobilbil, ebətah len nabiltihai bətbətah san ale ikel nasoran san mai galito ei. ²²Alat lotoḃonḃon ei lukaikai ke, “Nagot sua sator, savi vanuan.” ²³Vəha-sua ŋai, aŋel siNasuḃ iḃas aHerot husur gai sasor gol galit, saputsan nahəsan aGot, ŋa natugulas gail luhani, imat. ²⁴Be nasoruan siGot iperperŋan naut gail am, nəvanuan isoḃur am losəsəloŋ həni, loriŋ nəlolit len aYesu.

²⁵Nəboŋ aParnapas mai aSol artolav nəvat mai alat siYesu len naut a Jerusalem tonoŋ, arotəlmam vi Antiok, ale aJon Mak itah mai gəlaru.

ANunun aGot itabtabuh len aParnapas mai aSol

13 ¹Len alat siYesu len naut a Antiok, ikad ahai kelkel ur gail mai ahai p̄usan gail: aParnapas, aSimeon lotokisi hən aNiker^d, Lusius a Sairin, aManaen (lotohisi mai aHerot Antipas^e) mai naməkot aSol. ²Nəboŋ lotolotu hən Nasuḃ mai ləsəhan, aNunun aGot ike, “Mititabtabuh len aParnapas mai aSol m̄os ginau hən arḃigol nauman notokis gəlar həni tia.” ³Ŋa nəboŋ ləsəhan, lotosor tuḃ tonoŋ, loriŋ navəlalit len gəlaru mai losəvat gəlaru van.

AParnapas mai aSol len naut a Saiprus

⁴Imagenan aNunun aGot esəvat gəlaru van ale arovi Seleusia bitas. Arusah len nabiltiḃot, aruwol vi lan naholoul Saiprus. ⁵Nəboŋ arto-bar naut a Salamis, navile sual a Saiprus, arukel ur nasoruan siGot len naim nabonḃonan gail seJu. Arukad aJon Mak am hən toum mai gəlaru. ⁶Nəboŋ lotolavutur len naholoul kavkav van vəbar naut a Pafos, lusaḃ naJu sua, nəvanuan nabehi tovi ahai kelkel ur gəgəras, nahəsan aParyesu. ⁷Gai itah mai aSerkius Paulus tovi gavna len naut a Saiprus. Agavna enan evi nəvanuan toləboi natite ale episul hən aParnapas mai aSol gəmai hən ḃəsəsəloŋ hən nasoruan siGot. ⁸Be nəvanuan nabehi enan, nahəsan aElimas len nasoruan ta Kris, isor tas gəlaru ale igol risi ke agavna asike edəlom nəsa artokel uri. ⁹Beti aSol, nahəsan togon aPol, topul hən aNunun aGot, ekəta mətaltal van hən aElimas ike, ¹⁰“Gaiug gopul hən nalibliboŋan mai nagəgərasan, govi anatun natəmat, govi enemi hən natit p̄isi tonor. Gugol naḃisal tonor siNasuḃ ihaḃ tabtab, gesib həni ŋais? ¹¹Gagai Nasuḃ tipansəm gaiug. Dereh gevi metbesw. Len nəmariboŋ galevis dereh gedədas gəbəkəta ris nəyal!” Vəha-sua ŋai namətan arumotmot ale itaŋtaŋ kitev avan ideh hən ḃətəgau navəlan hən

^d 13.1 *Niker* namilen mermer len nasoruan ta Kris. ^e 13.1 *AHerot* egai evi aHerot Antipas anatun aHerot toyalyal.

besəhari. ¹²Nəboŋ agavna enan toris nəsə tovisi, ikad nadəlomian husur iŋəŋ len naŋusanan husur Nasuḅ.

APol mai aParnapas len naut a Antiok a Pisitia

¹³APol mai alat lototah maii loriŋ naut a Pafos, luwol vi Perka len naut a Pamfilia. Be aJon Mak eriŋ galito, etəlmam vi Jerusalem. ¹⁴Loriŋ naut a Perka luvahut van vəbar naut a Antiok, navile sual a Pisitia. Len nəSappat lobis lohoim len naim naḅonḅonan seJu ale lobətah. ¹⁵Nəboŋ naḅuruŋian hən nalo siMoses mai natosian sihai kelkel ur gail tononŋ, alat lotoil a mō len naim naḅonḅonan seJu lopisul van hən galit ke, “Bathudud, mətḅikad nasoruan ḅigol namtḅeləŋon ḅivoi am len nəlonamito, mitikele bai.”

¹⁶Ŋa aPol eil, eḅil hən navəlan ke lemədaul ale ike, “UleIsrael gail mai gamit mətsavi Ju be məttomətahw len nəyalyalan siGot, mətesəsəlon hən ginau! ¹⁷AGot silat a Israel ilekis hən atəmadat ta sutuai; igol galit lusobur masuḅ nəboŋ lototohtoh hum nametḅos gail len naut a Ijip. Len nədaŋan san totibau esəhar galit dan naut enan.^f ¹⁸Naut kəmas lotohaihai, gai itah mai galit van vəbar nasihau tovi 40 len naut masmas.^g ¹⁹Beti iḅal səhor pīs naluḅoh lotoməlvru hən nametḅos len naut a Kenaan, ale epəpəhun nətan salit mai nəvanuan san gail^h ²⁰Natgalenan evisi len nasihau tovi 450. Ale aGot itabtabuh len nəmatsistret lotoil a mō hən galito vəbar aSamuel tovi ahai kelkel ur.ⁱ ²¹Beti nəvanuan gail lousi hən nakiŋ, ŋa aGot itabtabuh len aSol, anatun aKis, nahəmar san tovi Penjamin, tovi kiŋ nasihau tovi 40.^j ²²Be aGot idakuv aSol, igol aTevit evi kiŋ salito. Isor ivoi husuri ke, ‘ATevit, anatun aJesse, evi naluḅman notoləmas buni; gai dereh tigol natit pīs notoləŋoni.’^k ²³Len nəpasusan siTevit, aGot itabtabuh len avan sua, hum tokel gati a mō, hən tolav kuv alat a Israel dan nəsaan salito, nahəsən aYesu. ²⁴A tahw hən nagəmaian siYesu, aJon ikel uri tia mai alat a Israel pīs ke limaspair dan nəsaan salito, limasbaptais.^l ²⁵Nəboŋ nauman siJon pəpadaŋ hən tononŋ aJon ike, ‘Gunau ke ginau ase? Aoa, nəsavu atenan. Be atenan egəm a tahw len ginau, ginau novi ut kəmas ŋai, nəsanor kasi hən nəḅisah ruḅat nəhau hən naributbut san.’^m

²⁶“Bathudud siAraham mai gamit mətsavi Ju məttomətahw len nəyalyalan siGot, aGot episul gəm hən gidato, episul hən napisulan egai hən nəlav-kuvi-an dan nəsaan. ²⁷Alat a Jerusalem mai alat lotoil a mō salito ləsakəta ləboi aYesu enan, ke aGot totabtabuh lan, lotətan hən nasoruan sihai kelkel ur gail lotoḅuruŋi len nəSappat pīs. Ŋa lugol nəsə ahai kelkel ur gail lotokele, isarpoh: len nənanuan salit, timasmat. ²⁸Ləsəsəḅ nati-

^f 13.17 Exo 1.7, 12.51 ^g 13.18 Num 14.34; Deu 1.31 ^h 13.19 Deu 7.1; Jos 14.1

ⁱ 13.20 Jdg 2.16; 1Sam 3.20 ^j 13.21 1Sam 8.5, 19, 10.21 ^k 13.22 1Sam 13.14, 16.12;

Psa 89.20 ^l 13.24 Mak 1.4; Luk 3.3 ^m 13.25 Mat 3.11; Mak 1.7; Luk 3.16; Jon 1.20, 27

deh tonor hən b̄imat sile, be naut kəmas natenan, lous aPilate hən b̄igole b̄imat.ⁿ 29 Nəboŋ lotogol natit p̄isi ahai kelkel ur gail lototos husuri tonon, lupat kuvi vi pan dan nəhai, loriŋi ipat len naburhuvat tovi b̄urhes.^o

30 Avil aGot igol ile məhat dan nəmatan, 31 ale alat lotoyar maii gəm a Kalili vi Jerusalem, loriŋi len nəmariboŋ tosobur.^p Gagai galit lusor husuri mai nəvanuan sidato, lukel ur nəsa lotoris togole mai nəsa lotosəsəloŋ hən tokele.

32 “Ginaməru, namrukəl mai gamito na-kel-uri-an tovoi egai ke: Nəsa aGot tokel gati mai atəmadat ta sutuai, 33 igol isarpoh m̄os gidato, anatulito. Igole nəboŋ tolav kuv aYesu dan nəmatan. Suṃan aTevit tosi len nəbe na-vəha-ru-an ke,

“Gaiug govi aNatugw uluṃan,
daməŋai ginau nogəm vi Təmaṃ.^q

34 AGot igol ile məhat dan nəmatan hən asike b̄ibos nətan. Imaienan aGot ekəmaiegai ke,

“Neviol mai gamito hən nəsa notokel gati
mai atəmamit ta sutuai aTevit.’^r

35 ŋa len nəbe sual am aTevit ike,

“Gəsədaṃ hən Nəvanuan Saṃ b̄ibos nətan.’^s

36 Husur nəboŋ aTevit tomaur sal, igol p̄is nəsa aGot toləŋoni, ale ipat len nəmatan, lotavuni mai atəman gail ta sutuai, ale niben ibos nətan.

37 Avil atenan aGot togol tole məhat dan nəmatan, atenan saḃos nətan.

38 Bathudud, husur natgalenan, namtukel uri mai gamito hən mətbeləboii ke, len aYesu, aGot eləboi b̄eruḃat nəsaan samito. 39 AGot eriŋi ke nəvanuan p̄isi lotokad nadəlomian len aYesu, lunor len nəhon, len nəsa aYesu togole. Be nalo siMoses edədas b̄eriŋi ke avan ideh tonor len nəhon aGot. 40 Mətələlagau hən ke nəsa ahai kelkel ur gail lotokele satevisi hən gamito. Lokəmaiegai ke,

41 “Məteris, gamit məttosor viles ginau,
mitiḃaŋ ale mitimat!

Dereh nigol natsua len nəboŋ samito,
ale asike mətodəlomi ke tokitin,
naut kəmas avan ideh b̄ikel husuri mai gamito.’^t

42 Nəboŋ aPol mai aParnapas artovivile, nəvanuan gail lous gəlaru hən arbisor husur natgalenan tətəs len nəSappat togon. 43 Nəboŋ nabonan tonon mai lotopəpəhw, naJu tosobur mai alat ləsavi Ju lotohusur kitin hən aGot, lohusur aPol mai aParnapas. Arusor mai galito ale arukel mai galit ke leriŋi nəlolit len aGot toviol kəmas hən navoian mai galito.

ⁿ 13.28 Mat 27.22-23; Mak 15.13-14; Luk 23.21-23; Jon 19.15 ^o 13.29 Mat 27.57-61; Mak 15.42-47; Luk 23.50-56; Jon 19.38-42 ^p 13.31 Uman 1.3 ^q 13.33 Psa 2.7

^r 13.34 Isa 55.3 ^s 13.35 Psa 16.10 ^t 13.41 Hab 1.5

⁴⁴Len nəSappat togon pəpadəŋ galit ƣisi len nəbiltivile enan luḃonḃon hən ləḃesəsəloŋ hən nasoruan siNasuḃ. ⁴⁵Nəboŋ alat lotoil a mō hən naJu gail lotoris naluḃoh, lutabulol bulos gəlaru ale lusor tastas nəsa aPol tokele, lusor mədas nahəsan. ⁴⁶Beti namətahwan eḃuer, aPol mai aParnapas arusor idaŋ var galit ke, “Inor hən namrtokel ur nasoruan siGot mai gamit metəkav. Be bathut məttoḃmətahuni, gamit mətugol imasil ke mətəsanor hən mətḃikad nəmauran vi sutuai. Husur enan gagai namroriŋ gamito, namrulav nasoruan siGot mai alat ləsavi Ju. ⁴⁷Husur Nasuḃ aGot ikele hən ginamit tia ke,

“ ‘Ginau nugol gaiug govi nəmial mōs alat ləsavi Ju, hən gəḃikel ur nə-lav-kuvi-an dan nəsaan mai nəvanuan ƣisi len navile a pən kəvkav.’ ”^u

⁴⁸Nəboŋ alat ləsavi Ju lotosəsəloŋ hən natgəlanan, lohəhəvur ale lusol suh nasoruan siNasuḃ. Galit ƣisi aGot totabtabuh len galit hən ləḃimaaur vi sutuai, lodəlom nasoruan enan. ⁴⁹Nasoruan siNasuḃ iperŋan naut ƣisi lotodar vis naut enan. ⁵⁰Avil alatpəhəvut lotoḃat nəhes lotolotu hən aGot, mai alaluḃman lotoil a mō len nəbiltivile enan, naJu gail lugol ke lotomətahun aPol mai aParnapas. Ale lomədas tabtab hən aPol mai aParnapas beti lohut gəlaru dan naut en salito. ⁵¹Ŋa gəlaru arudardar hən nariəlaru hən nəmasiav naut enan ḃimakuv hən ḃimasil ke aGot tomətahun galito, dereh tipansem galito.’^v Beti arovi Ikonium. ⁵²Ale ahai susur gail lopul tabtab hən nakemkeman mai aNunun aGot.

APol mai aParnapas len nəbiltivile Ikonium

14 ¹Len naut a Ikonium aPol mai aParnapas arovi lan naim nəḃonḃonan seJu hum naḃide səlaru. Nasoruan səlaru igol isobur lukad nadəlomian, naJu gail mai alat a Kris. ²Be naJu galevis lotohaihai, lugol alat ləsavi Ju nəlo-lit eḃəŋas nəvanuan nadəlomian gail. ³Imaienan aPol mai aParnapas arutoh ebəlav ei. Arsamətahw, arusor mōs Nasuḃ. Ale Nasuḃ igol ƣarƣar həni ke, napi-sulan artokele husur navoian toviol kəmas həni ekitin, bathut len nədaŋan san aroləboi arḃigol namerikel gail. ⁴Alat lototoh len navile enan loḃəpəhw. Galevis lohusur nənəvan seJu gail, galevis lohusur nəḃusanən sihai pispisul eru enan.

⁵Alat ləsavi Ju, naJu gail mai alat lotoil a mō hən galito, lusor utaut həni ke, lemədas gəlaru ale letubun gəlaru. ⁶Nəboŋ artoləboii ke ḃimaie-nan, arugam yav vi lan nəbiltivile eru, a Listra mai a Terpe len naut a Likaonia. ⁷Len nəyaran səlaru pəpadəŋ hən nəbiltivile eru enan, arukel-kelel na-kel-uri-an tovoi mai nəvanuan gail.

APol mai aParnapas len naut a Listra

⁸Len naut a Listra ikad avan sua tobətah, narien gəlar ƣisi arugau. Nəboŋ lotopasi, imaienan tia. Gai səyar boŋ ideh. ⁹Atenan esəsəloŋ hən

^u 13.47 Isa 42.6, 49.6 ^v 13.51 AGot igol iməgenan husur galit lomətahun nasoruan husur aYesu.

aPol nəboŋ tosor. APol ekəta van həni ale eris ləboii ke tokad nadəlomian hən b̄imaur. ¹⁰APol ikai habat van həni ke, “Gile məhat len narieñ! Geill!” Ale aten eməlah vi məhat, etub̄at yar.

¹¹Nəboŋ nalūvoh lotoris nəs̄a aPol togole, lukai len nasoruan ta Likaonia ke, “Nagot gail logəm vi pan hən gidato, logəm vi vanuan.”

¹²Lokis aParnapas hən aSeus mai aPol hən aHermes husur aPol tokel ur nasoruan.^w ¹³Ikad naim nalotuan siSeus vivile hən nab̄iltivile. Ahai tutumav siSeus esəhar nab̄uluk ulūman gail lotowan nahorasal van hən nametləkau hən nab̄iltivile, husur gai mai nalūvoh luke letutumav van hən gəlaru.

¹⁴Avil nəboŋ ahai pispisul eru, aParnapas mai aPol artosəsəloŋ hən natenan, arutar nahurabat səlaru, arəm̄ur van hən nalūvoh, arukai ke, ¹⁵“Lalūman, imabe mətugol nategai? Namrovi vanuan ŋai sūman gamito. Namrogəm hən namr̄bikel na-kel-uri-an tovoi mai gamit hən mət̄b̄ipair dan natgaleg lotodədas ləb̄evi tarhət samito, van hən aGot tovi nəkadun nəmauran. Gai igol nəmav mai nətan mai nət̄as mai natit p̄isi lotosuh len gail.^x ¹⁶Sutuai tia idām̄ həni ke nalūvoh hən nəvanuan tiltile gail lotohusur nāp̄isal salit v̄isusua. ¹⁷Naut kəmas natenan, igol nəvanuan p̄isi loləboi ləb̄eris ləboi gai len navoian togole. Eviol hən naus togəm len nəmav, eviol hən nəhanian tōvan len nəboŋ han; igol ke mət̄topul hən nəhanian mai nəlomit topul hən nakemkeman.” ¹⁸Be naut kəmas arto-kəmaienan, arusābi ke idaŋ hən ar̄bigol ke ləb̄esib hən natutumavan salito.

¹⁹Beti len nəboŋ tile naJu galevis logəm len naut a Antiok mai a Ikonium, ale lupair hən nənauan sinalūvoh van hən galito. Lotūv̄ aPol ke timat ale loliv gargari vivile len nab̄iltivile husur lunau ke tomat. ²⁰Be nəboŋ ahai susur gail lotōbon il garu hən aPol, ile məhat, iyar təlmam van hən nab̄iltivile. Pelan han aPol mai aParnapas aroriŋ naut a Listra, arovi Terpe.

APol mai aParnapas arotəlmam vi Antiok a Siria

²¹Arukel na-kel-uri-an tovoi len naut a Terpe ale lusob̄ur logəm vi hai susur siYesu gail. Beti arotəlmam vi Listra, Ikonium mai Antiok. ²²Arugol ahai susur gail ludaŋ am, arugol loləŋon ivoi am len nəlolito hən ləb̄eil gəgat len nadəlomian. Aruke, “Datimasdaŋ b̄ur na-ləŋon-isa-an tosob̄ur hən datb̄eb̄is len natohan pipihabəlan aGot.” ²³APol mai aParnapas arutabtabuh len ahāvut galevis hən ləb̄eil a m̄o hən alat siYesu len naut v̄isusua. Arusor tūv̄, arsəhan, ale aroriŋ galit len navəlan Nasub̄, gai lotoriŋ nəlolit lan.

^w 14.12 ASeus eil a m̄o hən nagot p̄isi silat a Kris, aHermes evi nagot sua tovi ahai pispisul sinagot salit gail. ^x 14.15 Exo 20.11; Psa 146.6

²⁴Nəboŋ artoyar tur len naut gail a Pisitia, arubar naut a Pamfilia. ²⁵Ale len naut enan, nəboŋ artokel ur nasoruan len nəbiltivile Perka tonon, arovi pan vi Attalia bitas. ²⁶Aroriŋ nəbiltivile Attalia, aruwol talmam vi Antiok. Evi alat siYesu len naut a Antiok lotoriŋ gəlaru len navəlan aGot m̄os nauman artomadhaum vurvuri.

²⁷Nəboŋ artobar naut a Antiok, arous alat siYesu ei hən ləbĩbon̄bon, ale arukel ur mai galit natit p̄isi aGot togole len nəbonan səlaru maii. Arukel husur nəp̄isal aGot togole hən b̄esəŋav hən nabopita hən nadəlomian m̄os alat ləsavi Ju. ²⁸Beti arutoh mai ahai susur gail ei ebəlav.

Na-tiv-dalusi-an mai nə-lav-kuvi-an dan nəsaan

15 ¹Alatevis lotovi Ju logəm a Jutea vi Antiok. Loṽusan nəvanuan nadəlomian gail ei maiegai ke, “Asike ləbetiv dalus gamito mətto- vi lalumaŋ, hum nəṽide siMoses, aGot asike ilav kuv gamit dan nəsaan samito.”^γ ²APol mai aParnapas arusor tas nəp̄usanan salito ale arusor b̄al̄bal mai galito. Ija alat siYesu lutabtabuh len aPol mai aParnapas mai galevis am hən ləb̄evi Jerusalem hən ləb̄isor mai ahai pispisul gail mai alat lotoil a m̄o hən alat siYesu husur nəp̄usanan enan. ³Ale alat siYesu losəvat galit vi Jerusalem. Luyar tur len naut gail a Fonisia mai a Samaria, ale len nəyaran salito lusor husur nəpairan van hən aGot silat ləsavi Ju. Na-kel-uri-an enan igol nəvanuan nadəlomian gail lukem- kem masuṽ. ⁴Nəboŋ lotobar naut a Jerusalem, alat siYesu, ahai pispisul gail mai alat lotoil a m̄o luke, “Ivoi,” mai galito. Beti lukel mai alat a Jerusalem natit p̄isi aGot togole len nəbonan salit maii.

⁵Nəvanuan nadəlomian galevis lotovi Farisi gail, lule məhat, luke, “Alat ləsavi Ju limaskad na-tiv-dalusi-an mai namtimassor tidaŋ mai galito ke, limasgol husur nalo siMoses.”

⁶Ahai pispisul gail mai alat lotoil a m̄o luṽbon̄bon hən ləb̄isor husur natenan. ⁷Nəboŋ lotosor b̄al̄bal sil naten tobəlav, aPita ile məhat, isor mai galit ke, “Bathudud, mətələboii ke len nəboŋ ta m̄o aGot itabtabuh len ginau, hum gidat sua, hən nəbikel na-kel-uri-an tovoi mai alat ləsavi Ju, hən ləbesəsəloŋ həni ale dəlomi.”^z ⁸AGot toləboi nəlon nəvanuan p̄isi, igol imasil ke tolekis hən galito, husur ke toviol hən aNunun mai galito suŋan toviol həni mai gidat dattovi Ju.^a ⁹AGot igol ke ləsatile len gidato. Len nadəlomian salito igol nəlolit iveveu. ¹⁰Imabe mətsədəm̄ hən nəsa aGot togole tia? Mətuke nəlon aGot tipaŋpaŋ a? Imabe mətoriŋ na-gol-husur- nalo-an toməlas habat len alat ləsavi Ju, be gidato mai atəmadat gail ta sutuai datodədas datṽevusi? ¹¹Satimaienan! Datoləboii ke len navoian aYesu toviol kəmas həni mai gidato, aGot ilav kuv gidato dan nəsaan sida- to. Eṽitoṽ hən alatenan ləsavi Ju.”

^γ 15.1 Lev 12.3 ^z 15.7 Uman 10.1-43 ^a 15.8 Uman 2.4, 10.44

¹² Galit p̄isi len nabonbonan l̄asasor, los̄əsəlōŋ n̄əbōŋ aParnapas mai aPol artosor husur namerikel gail aGot togol ke arugole len alat l̄əsavi Ju. ¹³ N̄əbōŋ artosor tonōŋ, aJemes isor ike, “M̄ətesəsəlōŋ h̄ən ginau. ¹⁴ Mitinau gat n̄əbōŋ aSimon^b tosor v̄əsv̄əsai mai gidato, nāp̄isal namet̄ə-kav aGot togole n̄əbōŋ toḡəm t̄əban alat l̄əsavi Ju, h̄ən b̄ilav dan galito nalūvoh sua h̄ən l̄əb̄evi esan s̄əb̄on.^c ¹⁵ Nasoruan sihai kelkel ur gail inor h̄ən n̄əsa aSimon Pita tokele, hum lototos nasoruan siGot ke,

¹⁶ “Len n̄əbōŋ enan dereh net̄əlmam
ale neum t̄əlmam h̄ən naim n̄ətāp̄olen siTevit
tomaruŋruŋ,
n̄əsa tom̄ətartar dereh neum t̄əlmam h̄əni
ale nigole tehun ta m̄o,
n̄əpasusan siTevit dereh teḡəm vi kiŋ t̄ətas.

¹⁷⁻¹⁸ Imaienan galit p̄isi am,

n̄əvanuan naut tiltile gail nah̄əsagw topat len galito,
dereh leusus kitev ginau h̄ən l̄əb̄el̄əboi ginau.
Nasūb̄ aGot togol ke,
n̄əvanuan gail lol̄əboi natgalenan sutuai tia,
gai ek̄əmaienan.’ ”^d

¹⁹ AJemes isor am ke, “Noriŋi timaiegai ke: sadatigol tidaŋ h̄ən alat l̄əsavi Ju lotopair van h̄ən aGot. ²⁰ Avil gidat datitos nalob̄ulat van h̄ən galit b̄ike, salihan nam̄əŋod lototutumav h̄əni van h̄ən n̄əlablab ideh, saligol naitian tosa,^e salihan nam̄əŋod lotobaŋis bun nav̄ədolon mai salihan o mun n̄əda.^f ²¹ Husur ta sutuai lukel ur n̄əsa aMoses toso si len navile p̄isi mai lōvuruŋi len naim nabonbonan seJu gail len n̄əSappat p̄isi.”

Nalob̄ulat napisulan van h̄ən alat l̄əsavi Ju

²² Beti ahai pispisul gail, alat lotoil a m̄o mai alat siYesu p̄isi, lusor sabi ke litabtabuh len galit galevis h̄ən l̄əb̄əsəvat galito vi Antiok mai aPol mai aParnapas. Los̄əvat galit eru artoil a m̄o h̄ən alat siYesu ei. Nah̄əsalaru aJutas (lokisi h̄ən aParsappas) mai aSilas. ²³ Arulav nalob̄ulat egai:

Ginamit, ahai pispisul gail, alat lotoil a m̄o mai alat siYesu, namtu-tos nalob̄ulat egai van h̄ən gamit m̄əttovi n̄əbathudud siYesu m̄ətsavi Ju len naut a Antiok, a Siria mai naprovens Silisia; namtuke “Ivoi!” mai gamito.

²⁴ Namtosəsəlōŋ h̄əni ke ginamit galevis luvan h̄ən gamito, be n̄ə-dam-h̄əni-an sinamit eb̄uer. Lugol gamit n̄əlomit isa mai n̄ənanuan

^b 15.14 Len nasoruan ta Kris ike Simeon, sake aSimon, be evi naulūman sua ŋai, aYesu tokisi h̄ən aPita. ^c 15.14 Uman 11.1-18 ^d 15.17-18 Amo 9.11-12 ^e 15.20 AGot idam̄ h̄ən naitian mai asoam̄ gotolah kitin mai ŋai. Lev 18.6–23. ^f 15.20 Exo 34.15-17; Lev 17.10-16, 18.6-23

samit ebutbutut husur nəsa lotokele. ²⁵Imaienan ginamit p̄isi nam-tusor s̄abi ke namtitabtabuh len nauluṃan galevis hən namt̄besəvat galito van hən gamito. Lutah mai aParnapas mai aPol, namttoləmas bun gəlaru, ²⁶artodaṃ hən nəmauran səlaru ṃos nahəsan aMasta sidato, aYesu Kristo. ²⁷Imagenan namtosəvat aJutas mai aSilas hən gəlar arbikel natgalegai mai gamito toṗitoṽ hən namttotosi. ²⁸ANunun aGot mai ginamito namtukad nənauan esua ke, ivoi ke asike mətovus nə-gol-husur-nalo-an toməlas habat, avil nalo galegai tovis ṗai ke: ²⁹Samtihan naməṗod lototutumav hənı van hən nəlablab ideh, samtihan nəda. Samtihan naməṗod lotobaṗis bun navədolon mai samtigol naitian tosa. Məṗḃehusur nə-kai-tasi-an gale-nan, mitigol nəsa tovoi. Enan ṗai, pelan.

³⁰Alat siYesu a Jerusalem losəvat ahai pispisul gail vi Antiok. Nəboṗ lotobar naut enan, luḡol alat siYesu luḃonḃon ale lulav nalob̄ulat mai galito. ³¹Nəboṗ nəvanuan gail lotoṽuruṗ nalob̄ulat enan, lukemkem masuṽ husur igol loləṗon ivoi am len nəlolito. ³²AJutas mai aSilas, gəlaru artovi hai kelkel ur, arusor habat hən arb̄igol alat lotokad nadəlomian ləḃeləṗon ḃivoi am len nəlolito mai ləḃidaṗ am. ³³⁻³⁴Nəboṗ artotoh len nəmariboṗ galevis, nəvanuan nadəlomian gail losəvat gəlar təlmam vi Jerusalem len navoian hən arb̄etəlmam van hən alat lotosəvat gəlar vi Antiok.^g ³⁵Be aPol mai aParnapas arutoh len naut a Antiok. Gəlaru mai isoḃur am loṗusan, lukel ur nasoruan siNasuḃ.

APol mai aParnapas aropəpəhw

³⁶Husur nəmariboṗ galevis, aPol isor mai aParnapas ke, “Daretəlmam vi lan nabiltivile p̄isi dartokel ur nasoruan siNasuḃ lan hən darḃeris alat lotokad nadəlomian ke lumabe.” ³⁷AParnapas ike tesəhar aJon lotokisi hən aMak mai gəlaru. ³⁸Avil aPol idaṗ ke, husur atenan togam dan gəlaru len naut a Pamfilia ale sətah mai gəlar len nauman, saaresəhari.^h ³⁹Arusor ḃalḃal habat ṗa aropəpəhw, ale aParnapas esəhar aMak, aruwol vi Saiprus. ⁴⁰Be aPol ilekis len aSilas, ale nəboṗ ahai susur gail lotoriṗi len navəlan aGot, eriṗ naut enan. ⁴¹APol mai aSilas aruyar tur len naut gail a Siria mai naprovens Silisia, arugol alat siYesu gail ludaṗ am.

ATimoti itah mai aPol mai aSilas

16 ¹APol iyar van vəbar naut a Terpe mai a Listra. Len naut a Listra ikad ahai susur sua nahəsan aTimoti, anan evi Ju tokad nadəlomian, be atəman evi uleKris. ²Alat lotokad nadəlomian len naut a Listra mai a Ikonium luke gai evi vanuan tovoi. ³APol ike aTimoti titah maii

^g 15.33-34 Natosian galevis ta sutuai losuhud hən nasoruan egai: ³⁴ Be aSilas ike titoh ei.

^h 15.38 Uman 13.13

len nøyaran san, ale esəhari hən b̄etiv dalusi bathut naJu gail lotosuh len naut galenan, husur galit p̄isi loləboii ke atəman evi uleKris. ⁴Len nə-yar-tur-an salito len nabiltivile gail, lukel mai alatenan nə-kai-tasi-an hən ləb̄igol husuri, nə-kai-tasi-an ahai pispisul gail mai alat lotoil a m̄o len naut a Jerusalem lotodañ həni. ⁵Imagenan alat siYesu len naut gail ludañ am len nadəlomian salito mai logəm lusobur am len nəmaribon̄ v̄isusua.

Len naut a Troas aPol eris na-kəta-risi-an sua

⁶Pol galito luyar tur len naut gail a Frijia mai a Kalatia husur aNunun aGot ekəkol hən naḗisal hən ləb̄ikel ur nasoruan len naprovens Asia. ⁷Nəbon̄ lotobar naut a Misia, lugol risi ke levi lan naprovens Pitinia be aNunun aYesu ip̄on gol galito. ⁸Ŋa luyar tur naut gail a Misia, lovi pan vi Troas bitas. ⁹Len mariug aPol eris na-kəta-risi-an togəm len nəmav. Ikad auleMasetonia toil ħiri ke, “Gegəm vi Masetonia hən gəb̄evi tarhət sinamito.” ¹⁰Nəbon̄ toris na-kəta-risi-an tonon̄, vəha-sua ħai eutaut hən namtb̄evi Masetonia husur inau səhoti ke aGot ike namtikel ur na-kel-uri-an tovoi mai galit ei.

Nəpairan van hən aGot seLitia

¹¹Nəbon̄ namttoriñ naut a Troas, namtuwol inor vi lan naholoul Samotras. Pelan han namtuvahut len naut a Neaḗolis. ¹²Namtoriñ naut enan, namtuyar vi Filippi, alat a Rom lotoum həni vatoh lan. Evi nabiltivile sua toil a m̄o len naprovens Masetonia. Namtutoh ei len nəmaribon̄ galevis. ¹³Len nəSappat namtovivile metləkau hən navile tarhət hən nawisel. Namtunau ke ikad naut hən na-sor-tuḗ-an ei, ale namtobətah, namtusor mai alatpəhaḗut lotobon̄bon̄ ei. ¹⁴Ikad apəhaḗut sua, nahəsən aLitia, tolotu hən aGot, tosəsəlon̄ hən ginamito. Evi tob̄taTiatira toḗur hən nəkaliko tobon̄bon̄. Nasub̄ eb̄ur nəlon hən b̄esəsəlon̄ husur nəsa aPol tokele. ¹⁵Nəbon̄ gai mai alat lototoh mai lotobaptais tonon̄, eus ginamit ke, “Mətb̄isab̄ səhoti ke notodəlom kitin len Nasub̄, mətegəm hən mətb̄itoh len naim sagw.” Ale igol ke namtudañ həni.

APol mai aSilas len naim bəbañis

¹⁶Len nəbon̄ sua namtovi lan naut na-sor-tuḗ-an enan ale natəbareh-reh sua tovi slev, ebubur mai ginamito. Gai ikad natəmat togol ke, ikel ur nəsa b̄evisi. Imagenan alat lotokad naslev enan lulav nəvat isobur lan. ¹⁷Alitenan ehusur aPol mai ginamito, ikaikai ke, “Laluñan galegai lovi slev siGot toyalyal buni. Lukel uri mai gamito naḗisal hən nə-lav-kuvi-an dan nəsaan samito.” ¹⁸Ehisi imagenan len nəbon̄ tosobur. Be igol nəlon aPol ipaḗpaḗ, ipair van həni, ikel mai natəmat ke, “Nukele idañ mai gaiug len nahəsən aYesu Kristo, gimakuv dani.” Vəha-sua ħai imakuv. ¹⁹Be nəbon̄ alat lotokad naslev enan lotoləboii ke alitenan

edədas b̄ilav n̄əvat ideh am m̄os galito, lutah gat aPol mai aSilas, liv gargar gəlaru vi lan n̄əmaket hən ləb̄erij gəlaru len n̄əhon alat lotoil a m̄o len n̄əb̄iltivile. ²⁰Nəboŋ lotosəhar gəlaru van hən n̄əb̄iltimatsistret gail, luke, “Alaruegai arugol n̄ə-b̄al-tāvtaʋor-an len n̄əb̄iltivile sidato. Arovi uleJutea, ²¹ale arukel ur n̄əvide gail nalo sidat toke sanor hən datb̄idaṁ h̄əni mai datb̄ehusuri, husur datovi uleRom gail.”

²²Naluʋoh am lomətahun gəlaru ale n̄əb̄iltimatsistret gail lukel mai nasoltia ke, litar sil nahurabat səlaru ale v̄as gəlaru. ²³Nəboŋ lotoʋas gəlaru vəha-sobur, lubar hən gəlar len naim bəbaŋis. Ale lukele hən nauluṁan hən naim bəbaŋis ke tekətkəta kəkol gat gəlaru. ²⁴Igol nəsə lotokele, erij gəlaru len naruṁ lohoim buni ale ibəŋis gat narielaru len nəhai.ⁱ

²⁵Tubloh len mariug aPol mai aSilas arusor tuṁ mai arokəkai hən n̄əbe gail van hən aGot, ale alat lotosuh len naim bəbaŋis losəsəloŋ hən gəlaru. ²⁶Losəhoʋut, nadu todaŋ ekur hən nəpaudesen hən naim bəbaŋis. Vəha-sua ŋai nabopita gail losəŋav ale natsen salit p̄isi lumarub̄. ²⁷Nəboŋ nauluṁan hən naim bəbaŋis tolele, toris nabopita lotosəŋav, eliv kuv nabiltiṁu san hən b̄isar bun gai gabag, husur inau ke alat lotosuh ei lugam yav tia. ²⁸Be aPol ikai habat ke, “Sagisar gaiug! Gidat p̄isi datosuh gegai.”

²⁹Nauluṁan enan eus naṁial, igam lohoim, ale ipab, etəŋedur bathurien aPol mai aSilas. ³⁰Beti esəhar gəlaru vivile, eus gəlar ke, “Nasuṁ gəlaru, nigol nəsə hən asike nəb̄ipanis sil nəsəan sagw?”

³¹Arusor vari ke, “Gikad nadəlomian len Nasuṁ aYesu ale dereh tilav kuv gaiug dan nəsəan saṁ. Imagenan hən alat lotosuh len naim saṁ am.”

³²Ale arukel nasoruan siNasuṁ mai atenan, mai alat lotosuh len naim san. ³³Len namityal enan len mariug, ekəkas nahurhubelaru tomaṁulṁul, beti gai mai nəbathudud san lubaptais. ³⁴Esəhar gəlaru vi lohoim ale erij nəhanian a m̄o hən gəlaru ale gai mai galit p̄isi lotosuh maii lukemkem masuṁ bathut nadəlomian lotomadhakade len aGot.

³⁵Len naut tolan nəmatsistret gail losəvat alipah gail hən ləb̄ike, “Sah rubat alaruenan arivan.”

³⁶Ale nauluṁan hən naim bəbaŋis ikel mai aPol ke, “Nəmatsistret gail lopisul ke nəberub̄at gaməru. Imagenan m̄əroləboi m̄ərberij naut egai. Mirivan m̄ədau.”

³⁷Avil aPol ikel mai alipah gail ke, “Lobilas ginaməru len nəhon nəvanuan gail be ləsakot hən ginaməru. Naut kəmas namrovi uleRom, lubar hən ginaməru len naim bəbaŋis. Galit lunau ke lesəvat ginaməru vi tut

ⁱ 16.24 *Nəhai* enan ikad nahudhut eru tokad naintses tarhəte, nalok tarhəte, mai ikad n̄əbur gail lan, narien nəvanuan tosiriv len gail.

hən ke nəvanuan gail asike ləbēləboi a? Aoa! Ivoi ke galit səbōlit m̄au legəm səhar kuv ginaməru.”^j

³⁸Alipah gail lukel ur nasoruan enan mai nəmatsistret gail. Lomətahw nəboŋ lotosəsəloŋ həni ke gəlaru artovi uleRom. ³⁹Ŋa luvan vaus gəlaru ke saarinau gat nəsa lotogol tosa hən gəlaru. Beti losəhar gəlaru vivile ale lous gəlaru hən arberij nabiltivile enan. ⁴⁰Nəboŋ artoriŋ naim bəbaŋis, arovi lan naim seLitia, ale nəboŋ artoris nəvanuan nadəlomian gail, arugol loləŋon ivoi am len nəlolito, beti aruvan.

APol mai aSilas len naut a Tessalonika

17 ¹Nəboŋ aPol galit lotoyar tur len naut a Amfipolis mai a Apollonia, lubar naut a Tessalonika, naut enan tokad naim nabonbonan seJu gail. ²Suŋan naŋvide san, aPol eŋis lan ale len nəSappat itor ikel ur mai galito nəsa natosian siGot tokele. ³Isor vahvah mai galito hən bēvusan len natosian siGot ke, aKristo, aGot totabtabuh lan imas-ləŋon isa vəmat mai imasle məhat dan nəmatan. Ale aPol ike, “AYesu egaii notokel uri mai gamito, evi aKristo boh.”

⁴Galit galevis lodəlom nəsa aPol tokele ale luŋon mai aPol mai aSilas. Isoŋur am lutah mai gəlaru: alat a Kris lotolotu hən aGot, mai alatpəhaŋut lotoil a m̄o len nabiltivile enan.

⁵Be naJu ləsadəlom nasoruan siPol lutaŋulol bulos gəlaru, ale losəhar naluŋman galevis lotosa dan nəmaket, lugol nəvanuan gail loluŋoh hən ləbibaŋ taŋtaŋor, mədas natit gail len nabiltivile enan. Lomur van hən naim siJason hən ləbidoŋ aPol mai aSilas hən ləbipat kuv gəlaru vivile van hən naluŋoh. ⁶Nəboŋ ləsəsab gəlaru, loliv gargar aJason mai nəvanuan nadəlomian gail tile van hən alat lotoil a m̄o len nabiltivile enan. Lukai habat ke, “Nəvanuan galegai lotomədas naut p̄isi, gagai logəm gegai. ⁷Ale Jason egai ehəhaŋur hən lototoh lohoim san. Galit p̄isi luŋur kotov nalo seSisa a Rom, luke ikad nakiŋ tile, nahəsən aYesu!”

⁸Nəboŋ naluŋoh mai alat lotoil a m̄o lotosəsəloŋ hən natgalenan, lodədarŋabu masuŋ. ⁹Imagenan lugol ke aJason mai nəvanuan nadəlomian gail lulav nəvat mai galito hum na-kel-gati-an ke asike lomədas naut tətəs am, ale loriŋ galito luvan.

APol mai aSilas len naut a Perea

¹⁰Len mariug enan ŋai nəvanuan nadəlomian gail losəvat aPol mai aSilas vi Perea. Nəboŋ artobar naut enan aroŋis len naim nabonbonan seJu gail. ¹¹Len nəboruan salito, alat a Perea lohəhaŋur hən ləbesəsədarij səhor alat a Tessalonika. Loləŋon masuŋ hən ləbesəsəloŋ hən nasoruan. Len nəboŋ p̄isi lobunus tas natosian siGot hən ləbisabi ke

^j 16.37 Uman 22.25-29, 23.27

aPol tokitin o sakitin. ¹²Imagenan galit lusobur lodelom nasoruan siGot; galevis lotovi tobtaKris lotovat nāhes mai auleKris isobur. ¹³Be nəboŋ naJu gail len naut a Tessalonika lotosəsəloŋ ləboii ke aPol tokel ur nasoruan siGot mai alat a Perea, luvan ei ale lusor tas aPol len naluvoŋ, gol nəlol paŋpaŋ mai nābilitidədarŋabuan len navile enan. ¹⁴Beti vāha-sua ŋai nəvanuan nadəlomian gail losəvat aPol vi tut, vi lau len nabitas, be aSilas mai aTimoti arutoh. ¹⁵Alat lotosəhar aPol luyar maii vəbar naut a Atens ale nəboŋ lototəlmam, lulav napisulan siPol ke, aSilas mai aTimoti aregəm tah mai aPol tutut.

Len naut a Atens

¹⁶Nəboŋ aPol totoh vir gəlaru len naut a Atens, nəlon isa bathut eris ke nābilitivile epul hən nəlablab tiltile lotolotu hən. ¹⁷ŋa isor vahvah len naim nābonbonan mai naJu gail mai alat ləsavu Ju lotolotlotu hən aGot. Ale len nəboŋ pisi len nəmaket ihol mai alat lototoh ei. ¹⁸Ahai pisan gail, lotokis galit hən Epikurian^k mai Stoik^l, lusor levlev mai aPol. Galevis luke, “Ategai tosor tavgav, gai ike tikel nəsa?” Galevis am luke, “Esuman tovi uluman na-kel-uri-an hən nagot dattotətan hən gail.” (Lokəmaianan husur ikel ur aYesu mai na-le-məhat-an dan nəmatan.) ¹⁹ŋa losəhar aPol van hən nəkaunsel hən nəAreopakus.^m Nəmatsistret gail lotobətah lan lousi ke, “Namtuke namteləboi nāpusanan veveu gotokel uri. ²⁰Namtosəsəloŋ hən natgalevis lototile masuŋ ale namtuke namteləboi namilelito.” ²¹Alat a Atens mai nametbos gail lototoh ei, lusorsor husur mai losəsəloŋ tabtab hən nənauan ideh toveveu.

²²Beti aPol eil rivuh hən nəAreopakus ike, “Alat a Atens, noris ke, məttonau masuŋ hən nalotuan van hən nagot samit gail. ²³Husur nəboŋ notoyar tur len naut egai, nokəta bunus natit məttolelotu hən gail. Ale nusaŋ nəmel tutumavan sua tokad natosian lan. Ike, ‘Van hən Nagot Datsaləboii.’ Nəsa məttolelotu hən be mətosaləboii, ategai nikel uri mai gamito. ²⁴AGot togol navile a paŋ mai natit pisi lan, atenan tovi Nasuŋ hən nəmav mai navile a paŋ, gai satoh len naim nalotuan nəvanuan lotoum hən gail. ²⁵Mai nəvanuan gail ləsaləboi ləbevi tarhət san husur gai səpar titideh bathut gai səbon eviol mai nəvanuan pisi hən nəmauran, nasuŋavŋavan mai natit pisi am.ⁿ ²⁶Len nəvanuan esua ŋai igol naluvoŋ pisi hən nəvanuan tiltile gail, hən ləbitoh len navile a paŋ kavkav. Ale eriŋ gat nəboŋ hən natohan salito mai naut a im salito. ²⁷Igol natgalenan

^k 17.18 *Epikurian* gail lodəlomi ke, nəmauran ipat mōs nahəhaʻuran, ale bikad nagot ideh, nəvanuan lovi ut kəmas hən galito. ^l 17.18 *Stoik* gail lodəlomi ke, nəvanuan ŋai ikad nənauan tonor hən bekəta təban gai səbon. Lunau ke, got evi natit pisi len navile a paŋ ale nəvanuan pisi mai natit pisi loŋitpitoŋ. ^m 17.19 *NəAreopakus* evi nəvehuh sua tokad nahəsan nagot hən nəbalan salito mai lokis nəmatsistret gail lotobətah len nəkaunsel nəAreopakus am. ⁿ 17.25 Hən naves 24-25, ris 1Ki 8.27; Isa 42.5; Uman 7.48

hən ləbīyar kitev aGot, mai hum ma ləbītarŋarŋ kitevi ale sabī, naut kəmas ke satoh a tut dan gidat vīsusua. ²⁸Bathut

“Len gai datukad nəmauran,
datugol natideh dattogole mai datukad natohan.’

Hum galevis silat lototos nəbe samito luke,

“Gidat am datovi natun gail.’

²⁹Imagenan, husur ke dattovi anatun aGot gail, sadatinau ke esuṃan nəlablab hən nagol, nasilva o nəvat mot, nəlablab nəvanuan toum hənī len namitisau mai nənauan san. ³⁰A ṃo aGot səpansəm alat lototətan hən nakitinan husuri. Ehum tokəta səhor natətanən enan. Be len nəboŋ ta daməŋai van, isor idarŋ mai nəvanuan pīsi len naut pīsi ke, lipair dan nəsaan salito. ³¹Bathut aGot ilekis hən nəboŋ tia hən ke, len nanoran gai dereh tikot hən nəvanuan pīsi len navile a pan. AGot gatotabtabuh len avan sua hən bīkot hən galito. Ale igol avan enan iṃarṃar nəboŋ togol tole məhat dan nəmatan.”

³²Nəboŋ lotosəsəloŋ hən aPol tosor husur na-le-məhat-an dan nəmatan, galevis lusor vilesi, luman sili, be galevis am luke, “Namtuke namtesə-səloŋ hən gaiug tətəs husur natenan.”

³³Imagenan aPol eriŋ galito. ³⁴Be galit galevis lutah maii, ale lukad nadəlomian len aYesu: ikad aTionisius, tobətah len nəAreopakus; apəhaṃut sua, nahəsən aTamaris, mai nəvanuan galevis am.

APol len naut a Korint

18 ¹Husur nəboŋ enan aPol eriŋ naut a Athens, evi Korint. ²Len naut enan ebubur mai naJu sua, nahəsən aAkwila tovi ulePontus. Gai imadhagəm a Itali mai asoan, aPrisilla, husur Klautius Sisa ikai hən naJu gail ke lerīŋ naut a Rom. APol ia ris gəlaru, ³ale bathut nauman san inor hən səlaru, itoh mai gəlaru ale loum bənbənbə. Galit pīsi losəsod im nətəpəlen. ⁴Len nəSappat pīsi isor vahvah len naim nəbənənbənan seJu hən bīgol naJu gail mai alat a Kris leləboi səhot nakitinan husur aYesu.

⁵Nəboŋ aSilas mai aTimoti artogəm len naprovens Masetonia tah mai aPol a Korint, aPol igol tabtab hən na-kel-uri-an ŋai, ikel uri mai naJu gail ke, aYesu evi aKriso, aGot totabtabuh lan. ⁶Nəboŋ lotomətahun aPol, sor mədas nahəsən, aPol ekur hən nahurabat san hən bīmasil ke, aGot sahəhaṃur hən galito, ike, “Nəsa bēvisi hən gamito tipat len gamito! Asike ipat len ginau am. Gagai van nivan hən alat ləsavi Ju.” ⁷Beti eriŋ naim nəbənənbənan enan vi lan naim seTitius Justus, tolotu hən aGot; naim san ipat tarhət naim nəbənənbənan seJu.^p ⁸AKrispus, toil a ṃo hən naim nəbənənbənan, ikad nadəlomian len Nasuḃ aYesu, gai mai alat lototoh maii. Isobur len naut a Korint lotosəsəloŋ hən nasoruan siPol, lodəlom

◦ 18.6 Uman 13.51 p 18.7 Titius Justus: natosian galevis ta sutuai luke Titus.

na-kel-uri-an tovoi ale lubaptais. ⁹Len nalenmariug sua Nasuḅ isor mai aPol len na-kəta-risi-an sua ke, “Sagemətahw, be gisor, sagipat ʔutʔut; ¹⁰bathut nutoh mai gaiug. Ale səkad avan ideh hən ʔemədas gaiug hən ʔigol gəʔikad nasənahən, husur nəvanuan isoʔur len nəʔiltivile egai lovi esagw.” ¹¹Ale itoh ei nasihau esua mai nahəbati eməlevtes, eʔusan galito hən nasoruan siGot.

¹²Nəboŋ aKallio tovi gavna len naprovens Akaia, naJu gail luʔon, lutah gat aPol, ale lukot hən. ¹³Luke, “Ategai italtal hən nəvanuan gail hən ləʔilotu hən aGot len naʔide sanor hən nalo.”^q ¹⁴APol esəjav hən nabu-ŋon hən ʔisor be aKallio isor kəkol hən, ikel mai naJu gail ke, “Gamit məttasor husur nəsaban ideh o natit tosa togole, tanor hən nəʔesəsəloŋ hən na-sor-tasi-an samit məttovi Ju. ¹⁵Avil husur ke nəbathut na-sor-ʔalʔal-an evi nasoruan gail mai nəhes gail mai nalo samito, gamit māu mitigole tinor, husur ginau nomətahun nəʔevi nəmatsistret hən natgale-nan.” ¹⁶Ale igol ke nəvanuan nakotan lohut galit dan nakotan. ¹⁷Beti galit ʔisi lutah gat aSostenes toil a mō hən naim nəʔonʔonan seJu ale luʔasi a mō hən nakotan, be aKallio sənau masuʔ hən natgalenan.

APol etəlmam vi Antiok

¹⁸APol itoh ebəlav kəkereh a Korint. Beti esudəlaḡ nəvanuan nədəlomian gail ei, ale iwol vi Siria mai alarmisoan, aPrisilla mai aAkwila. Len naut a Kenkrea esir ʔis navurun husur na-kel-gati-an sua san tokele mai aGot. ¹⁹Nəboŋ lotobar naut a Efesus, aPol eriŋ gəlar ei be gai səʔon eʔis len naim nəʔonʔonan seJu hən ʔisor levlev mai naJu gail. ²⁰Nəboŋ lotou-si hən ʔitoh kəkereh am, sədaḡ. ²¹Be nəboŋ tosudəlaḡ galito tonəŋ ike, “AGot beləŋoni dereh netəlmam van hən gamito.” Beti iwol dan naut a Efesus. ²²Ale nəboŋ tomariŋ len naut a Sisarea, evi məhat vi Jerusalem, ike, “Ivoi,” mai alat siYesu ei, ale evi pan vi Antiok. ²³Nəboŋ totoh ei ebəlav kəkereh, ivan tətəs, iyar tur len naut gail a Kalatia mai a Frijia hən ʔigol ahai susur ʔisi, ludaŋ am.

AApōllos ikel ur nasoruan siGot

²⁴NaJu sua tovi auleAleksadria egəm vi lan naut a Efesus, nahəsən aApōllos. Evi naluḡan tokad namitisau hən ʔigol nasoran ʔihol, ale eləboi bun natosian siGot. ²⁵Atenan esəsəloŋ ləboi nəʔisal siNasuḅ tia, ale nəlon idaŋ hən tosor mai ʔusan tonor husur aYesu, be eləboi nəʔap-taisan siJon ŋai. ²⁶Etubat hən nasoran len naim nəʔonʔonan seJu, namətahwan eʔuer. Be nəboŋ aPrisilla mai aAkwila artosəsəloŋ hən, arusor mai gai səʔon, arusor vahvah hən nəʔisal siGot tonor am maii.

^q 18.13 Nalo silat a Rom idaḡ hən nalotuan silat lotovi Ju, be luke aPol toʔusan hən nalotuan tile, nalo silat a Rom sədaḡ hən.

²⁷Nəboŋ toke tevi lan naprovens Akaia, nəvanuan nadəlomian gail lugol eləŋon ivoi am len nəlon, ale lutos nalobulat van hən ahai susur gail ei ke, lehəhəvur hən nagəmaian san. Nəboŋ tobar naut a Akaia evi tarhət habat silat lotokad nadəlomian bathut navoian aGot toviol kəmas hən.

²⁸Len nəhon nəvanuan pisi, len natosian siGot, isor idaŋ, vusani ke naJu gail lusab, be aYesu evi aKriso, aGot totabtabuh lan.

APol len nabiltivile Efesus

19 ¹Nəboŋ aApollos totoh len naut a Korint, aPol iyar tur len naut gail a ut vəbar naut a Efesus. Isaḅ ahai susur galevis ei, ²ale eus galit ke, “Mətukad aNunun aGot nəboŋ məttoŋəm vi vanuan nadəlomian a?” Lusor vari ke, “Ao, bikad aNunun aGot, namtsasəsəloŋ hən natideh husuri.” ³Beti aPol eus ke, “Mətukad nəbaptaisan tomabe?” Lusor vari ke, “Nəbaptaisan siJon.” ⁴Ale aPol ike, “Nəbaptaisan siJon evi nəbaptaisan hən nəpairan dan nəsaan. AJon ikel mai nəvanuan gail ke, lerij nəlolit len ategaii behusuri. AJon isor husur aYesu.”^r ⁵Nəboŋ lotosəsəloŋ hən nasoruan enan, lubaptais len nahəsan Nasuḅ aYesu. ⁶Ale nəboŋ aPol toriŋ navəlan gəlar len galit vिसusua tonəŋ, aNunun aGot eḅis len galito, ale lusor len nasoruan tiltile mai lukel ur nəsa aGot tokel mai galito. ⁷Galit pisi lovi 12.

⁸APol eḅis len naim nabonbonan seJu ale len nahəbati itor isor ei namətahwan eḅuer. Isor levlev mai isor vahvah husur natohan pipihabəlan aGot. ⁹Be nəboŋ galevis lotohaihai, ləsədəloḅi, lotosor isa hən naḅisal siNasuḅ van hən nabonbonan, aPol eriŋ galito. Esəhar ahai susur gail mai, ale isor levlev akis len naim namitisau seTirannus. ¹⁰Imagenan tabtab len nasihau eru hən ke, galit pisi lototoh len naprovens Asia, naJu gail mai alat a Kris pisi, losəsəloŋ hən nasoruan siNasuḅ.

Anatun aSkeva gail

¹¹Len navəlan aPol aGot igol namerikel gail sahan togolgole akis. ¹²Natuhtaol o nahurabat gail lotobar aPol, nəboŋ lotolav gail mai alat lotoməsah, lumaur, mai nanunun nəmargobut gail lumakuv. ¹³Beti naJu galevis lotoyar titau hən ləbehut nanunun tosa gail, lukel ris nahəsan Nasuḅ aYesu van hən alat lotokad nanunun nəmargobut gail ke, “Len nahəsan aYesu, aPol tokel uri, gimakuv!” ¹⁴Ikad abiltihai tutumav tovi Ju, nahəsan aSkeva, tokad anatun uluḅan toməlevru togol mage-nan hən. ¹⁵Avil nəboŋ lotogole, nanunun nəmargobut isor var galit ke, “Noləboi aYesu! Nəsətətan hən aPol, avil gamit ase?” ¹⁶Beti nauluḅan tokad nanunun nəmargobut eməlah van hən galito, idaŋ masuḅ, esəhor galito gol ke lugam dan naim enan burmalmal mai nəda halit isel.

^r 19.4 Mat 3.11; Mak 1.4, 7-8; Luk 3.4, 16; Jon 1.26-27

17Nəboŋ alat lototoh a Efesus, naJu gail mai alat a Kris p̄isi, lotosəsəloŋ ləboi natenan, galit p̄isi lumaŋmaŋ lan ale loputsan nahəsan Nasuḅ aYesu. 18Galit lusobur lotogəm vi vanuan nadəlomian, lusor təvah, lukel vəhot nəsa tosa lotogole. 19Galit galevis lotogolgol nabehi a m̄o, lusah tuan nalobulat na-golgol-behi-an salit gail, ale lopeŋas p̄isi len nəhon nəvanuan gail. Lətake lətaḗur hən nalobulat gail, nəvat halit tavi nakoin nasilva tavi 50,000. 20Len navide tomagenan aGot evusan nədaŋan san, ŋa nəvanuan lusobur am losəsəloŋ hən nasoruan siNasuḅ tobar nəlolit am.

Naluḅoh ibal taḗtaḅor, mədas natit gail

21Nəboŋ natgalenan lotonoŋ, len nanunun aPol inau ke tiyar tur len naprovens Masetonia mai a Akaiā vi Jerusalem. Ike, “Nəboŋ nəḅivan ei ḅinoŋ nimasvi Rom am.” 22Ŋa esəvat nəvanuan na-vi-tarhəte-an san eru, aTimoti mai aErastus vi Masetonia, be gai səḅon itoh ebəlav kəkereh am len naprovens Asia.

23Len nəboŋ enan, len nabiltivile Efesus ikad nabiltiḅalan tomədas alat lotohusur naḗisal siNasuḅ. 24Ikad naluḅman sual ei, nahəsan aTemetrius toum hən natuhləbləb hən naim nalotuan siArtemis hən nasilva. Eliv nəvat isobur m̄os alat lotoum len nasilva. 25Igol esan gail luḅonḅon mai alat lotoum len nasilva am, ale ike, “Laluḅman, mətoləboii ke dattolav nəvat tosobur len nabisnis egai. 26Mətoris ləboii, mətosəsəloŋ ləboii ke, savi geg a Efesus səḅon ŋai, be len pəpadaŋ hən naprovens Asia kavkav, atenan, aPol, esəhar nəvanuan isobur. Egəras galit ke nagot gail, nəvanuan lotoum həni, ləsavi got kitin. 27Ehum nəhes hən nauman sidato ḅegəm ḅisa, mai len nənauan salit p̄isi ehun naim nalotuan siArtemis, nagot tovi pəhaḅut toyalyal, ḅegəm vi ut kəmas. Alitenan, nəyalyalan san dereh timasig len nənauan silat a Asia mai navile a pan lotolotu həni!”

28Nəboŋ lotosəsəloŋ həni, nəlolit ipaŋpaŋ masuḅ, lukai habat ke, “Artemis ta Efesus iyalyal buni!” 29Sədareh nabiltivile enan epul hən nadədarŋaḅuan mai nəlol paŋpaŋ. Naluḅoh loḅur vi lan naut hən nabiltiḅonḅonan, loliv gargar aKaius mai aAristarkus, auleMasetonia gəlaru artoyar mai aPol. 30Be nəboŋ aPol toke tivan hən ḅisor mai naluḅoh, ahai susur gail lomətahusi. 31Beti galevis am, lotoil a m̄o len naprovens Asia, lotoləmas aPol, lopolisul van həni ke, satevi lan nabiltiḅonḅonan. 32Len naut enan galevis lukai hən natsua, galevis am lukai hən natsua tile am husur nabonḅonan edədarŋaḅu, ale isobur ləsaləboii ke nabonḅonan salit m̄os nəsa. 33NaJu gail lorusan aAleksada vi m̄o ale galevis len naluḅoh lukel maii hən nəsa bikele. Beti eḅil hən navəlan hən ləḅemədau hən ḅisor gol gai gabag. 34Nəboŋ naluḅoh lotokəta ləboii ke aAleksada tovi Ju, lomətahuni, luḅon hən lotokai ke, “Artemis ta Efesus iyalyal buni!” Imaienan hən nəhaua toru.

³⁵Nəboŋ aklak hən nabiltivile tosor v̄əh̄v̄əh̄ nalūv̄oh̄ hən ləb̄emədauike, “Lalūm̄an a Efesus, nəvanuan p̄isi loləboi ke nabiltivile Efesus ekətəkəta təban naim nalotuan siArtemis toyalyal mai nəvat mot san toteh dan nəmav. ³⁶Husur ke səkad avan ideh hən b̄ike natgalenan ləsakitin, mətəmədaui, samtigol natit tomelmel. ³⁷Mətosəhar alaruenan gəm gegai be arsavi vanuan navənvənahān gəlaru hən naim nalotuan mai arsa-səvar nagot pəhāv̄ut sidato. ³⁸ATemetrius mai alat lotoum len nasilva mai ləb̄isor mətahun avan ideh, nakotan gail losəŋav, ikad nəmatsistret gail; ivoi ke leriŋ nakoblenan salito len nakotan galen ideh. ³⁹Mət̄beləŋon natideh am, dat̄ibon̄bon̄ tivoi hum nalo tokele, hən dat̄bigole tinor. ⁴⁰Husur nəsa tovisi daməŋai, hum ma alat a Rom ləb̄isor tas gidato husur na-ḥon̄bon̄-ḥunoh-an sidato toḥerhədo, bathut savi m̄os natideh.” ⁴¹Nəboŋ tokəmaienan tonəŋ, esəvat galit ke livan.

APol evi Masetonia beti evi Kris

20 ¹Nəboŋ nəwalan hən nadədarŋəḥuan enan tonəŋ, aPol ekis ahai susur gail gəmai. Nəboŋ togol lotoləŋon tovoi am len nəlolito, esudələm̄ galito ale evi Masetonia. ²Iyar tur len naut gail a Masetonia, isor habat mai nəvanuan nadələmian gail ei gol loləŋon ivoi am len nəlolito. Beti ibar naut a Kris. ³Itoh ei hən nahəbati itor. APol eutaut hən b̄iwol vi Siria nəboŋ tosəsəlon̄ hən ke tokad na-sor-utaut-an seJu lotovi enemi san gail hən ləb̄emədasi. Imagenan egəgel hən nənauan san, inau ke tiyar tur len naprovens Masetonia vi Siria. ⁴Nəvanuan galevis lutah mai aPol, ikad aSopata tovi anatun aPirrh̄us ta Perea, aAristarkus mai aSekudus ta Tessalonika, aKaius ta Terpe, aTimoti mai alaruevis ta Asia, aTikikus mai aTrofim̄us. ⁵Alatenan lotovan a m̄o lutoh vir ginamito len naut a Troas. ⁶Husur nəboŋ hən Nəhanan hən nabəta səkad nayis lan, namtorin̄ naut a Filippi, namtuwol vi Troas len nəmariboŋ erim. Namtuḥon̄ tətəs mai galito ale namtutoh ei nawik esua.

Naməkot siPol a Troas

⁷Len nəmariboŋ nametəkav hən nawik, namtuḥon̄ mai nəvanuan nadələmian gail hən namtbihan̄ bon̄bon̄. APol isor van hən galito vəbar tuḥloh len mariug husur pelan han dereh tivan. ⁸Len narum̄ a məhat namtḥon̄bon̄bon̄ lan, ikad nam̄ial isobur. ⁹Amantuhmar sua, nahəsən aEutikus, ebətah len natuhbopita tosəŋav. Ale nəboŋ aPol tosorsor van, namətan atenan inoḥ van vəbar ipat buŋbuŋol, iteh dan naim nastori totor vi pan. Nəboŋ lotopat risi lusabi ke tomat. ¹⁰Be aPol evi pan, ipat husuri, eriŋ navəlan garu lan, ale ike, “Samtinau masuḥ hən, imaur tia!” ¹¹Beti galit p̄isi lotəlmam vi məhat, aPol ilav nabəta, eḥuri ale luhan̄ bon̄bon̄ hən. Nəboŋ lotohani tonəŋ, aPol isor tətəs vəbar nəmav topitau, ale ivan. ¹²Beti galit losəhar nəmantuhmar tomaur vahim. Loləŋon ivoi habat am len nəlolito.

Nəyaran a Troas vi Miletus

¹³Namtovi m̄o vi lan nəwag wol ale namtuwol vi Assos hən namt̄beusan aPol ei husur isor utaut maienan hən b̄iyar vi Assos len tan sə̄bon. ¹⁴Nəboŋ tobubur mai ginamito len naut a Assos, namtousani ale namtuwol vi Mitilin. ¹⁵Pelan han namtorij naut enan, namtuwol van sal-sal a tut hən naholoul Kios. Pelan han am namtubar naholoul Saṃos ale pelan tətās am namtubar navile a Miletus. ¹⁶APol ike tiwol tukot a Efesus hən asike b̄itoh b̄ebəlav len naprovens Asia, husur etutut hən ke hum ma b̄ibar naut a Jerusalem a tahw hən nəboŋ hən naPentikost.

APol esudəlaṃ alat lotoil a m̄o siYesu a Efesus

¹⁷Len naut a Miletus episul vi Efesus, eus ke alat lotoil a m̄o silat siYesu ei legəm risi. ¹⁸Nəboŋ lotogəm həni ikel mai galit ke, “Mətoləboi naṃide hən nəmauran sagw len nəboŋ metəkav notobar naprovens Asia, ale nototah mai gamit len natohan sagw ei kavkav. ¹⁹Noum siNasub̄. Len naləŋon-isa-an sagw, nəlogw emədau, nəsənaui ginau, namətarur sagw isel, be nudaŋ b̄uri naut kəmas natit p̄isi tosa naJu gail lotogole nəboŋ lotosor utaut hən ləb̄emədas ginau. ²⁰Nəsətəgau gat natideh b̄evi tarhət samito, nusor vəhot na-kel-uri-an tovoi, noṃusan gamito len nəhon nəvanuan p̄isi mai len naim v̄isusua. ²¹Nukel p̄uli mai naJu gail mai alat a Kris ke lipair māu dan nəsaan van hən aGot, ale lerij nəlolit māu len aYesu, aMasta sidato.

²²“Gagai aNunun aGot italtal hən ke, ginau nəb̄evi Jerusalem naut kəmas ke nəsaləboi nəsa b̄evisi hən ginau ei. ²³Noləboii ŋai ke, len navile p̄isi notovi lan aNunun aGot ikel nalələgauan mai ginau ke, nəvanuan gail dereh lerij ginau len naim bəbaŋis mai ligol ginau neləŋon tisa masuṃ.^s ²⁴Avil nunau ke nəmauran sagw evi ut kəmas hən ginau. Noləŋon ŋai ke nibar nagilen nəgaman sagw, ale um vurvur nauman Nasub̄ aYesu tolavi mai ginau, ke, nikel kot na-kel-uri-an tovoi hən navoian aGot toviol kəmas həni.^t

²⁵“Len nəyaran sagw, nukel ur natohan pipihəbələn aGot mai gamito, be gagai noləboii ke asike mətoris nəhogw am. ²⁶Imaienan nukel koti mai gamit ke, len nəboŋ daməŋai nəsa b̄evisi hən gamit tipat len gamito! Asike ipat len ginau am, ²⁷bathut nəsatəgau gat natideh hən nəb̄esusuani dan gamito. Nukel naləŋonian kavkav siGot mai gamito. ²⁸Mətələləgau hən gamito, mətekəkətə təban navəshəsipsip samito lotovi alat siYesu. ANunun aGot igol ke məttoil a m̄o hən alat siGot, aGot toṃur galit hən nəda hiNatun san.^u ²⁹Ginau noləboii ke, nəboŋ nəb̄ivan tia dereh galevis legəm len gamito suṃan nalipah katkat gail. Dereh lemədas navəs-

^s 20.23 Uman 21.4, 11 ^t 20.24 2Tim 4.7 ^u 20.28 1Pit 5.2

həsipsip siYesu. ³⁰Gamit galevis, dereh lile məhat, pair hən nakitinan hən ləbēgəras ahai susur gail, hən ahai susur gail ləbēhusur galito.

³¹Imagenan mətehulahul! Mitinau gati ke, len nasihau totor nə sənjavəjav be nukel nalələgauan tabtab mai gamit v̄isusua len nalennəyal mai nalen-mariug. Vəha-sob̄sob̄ur nutanjis gamit p̄isi.

³²“Gagai nerij gamit len navəlan aGot. Mitinau gat nasoruan husur navoian san toləboi b̄igol mət̄bidan̄ am mai b̄eviol mai gamit hən nəsa b̄evi samit balai, gamit məttovi siGot. ³³Nəsaləjon nagol, nasilva o nahurabat sivan ideh. ³⁴Gamit, mətoləboii ke, noum hən navəlagw hən ke ginau mai alat lototah mai ginau, namtsəpar titideh.” ³⁵Len natit p̄isi notogole, noʋusani ke datimasum tidaŋ magenan hən dat̄bevi tarhət silat ləsədaŋ. Mitinau gat nasoruan siNasub̄ aYesu toke, ‘AGot tigol navoian van hən alat lotoviol səhor alat lotolav naviolan.’ ”

³⁶Nəboŋ aPol tosor tonon̄, etəjedur, gai mai galit p̄isi ale isor tuṽ. ³⁷Galit p̄isi lutaŋ habat; loluguṽ gat aPol, losuṽ nətarhon. ³⁸Lulolosa masuṽ bathut nəsa tokele ke, asike lorisi am. Beti losəhari vi lan nəwag wol.

Nəyaran siPol vi Jerusalem

21 ¹Nəboŋ namttoriŋ galit tia, namtuwol inor van vəbar naut a Kos, ale pelan han namtubar naholoul Rotes, beti namtovi Patara. ²Nəboŋ namttosaḅ nəwag wolwol b̄evi Fonisia, namtusah lan, namtuwol. ³Namtoris naholoul Saiprus, ale nəboŋ namttowol dani len nəmair sinamito namtuwol vi Siria. Namtubar naut a Tair husur nəwag wol tedədaŋ tite ei. ⁴Namtusaḅ ahai susur galevis, ale namtutoh ei nəmariboŋ eməlevru. Len aNunun aGot galit lukel mai aPol ke satevi məhat vi Jerusalem. ⁵Nəboŋ namttotoh ei tonon̄, namtoriŋ naut enan len nəyaran sinamito. Galit p̄isi mai asoalit mai anatulit luyar mai ginamito vi lan nətarhəvile. Len nabitasi ei ginamit p̄isi namtotəjadur, namtusor tuṽ, ⁶ale namtosudəlaṽ ginamit gabag. Namtusah len nəwag wol, be galito luvahim.

⁷Namtuwol a Tair van vəbar naut a Ptolemais. Len naut enan namtu-ke, “Ivoi,” mai nəvanuan nadəlomian gail ale namtutoh mai galito hən nəmariboŋ esua. ⁸Pelan han namtovi Sisarea ale namtutoh mai a Filip tokelkel ur na-kel-uri-an tovoi, tovi vanuan sua len natikon lotoməlevru.” ⁹Gai ikad anatvavin ivat lotovi vensus lotokel ur nəsa aGot tokel mai galito. ¹⁰Nəboŋ namttotoh ei len nəmariboŋ galevis, ahai kelkel ur sua, nahəsən aAkapus egəm len naut a Jutea gəm vi pan.^x ¹¹Egəm hən ginamito, ilav nəhau tutuṽ siPol ale ibanjis gat gabag narien mai navəlan p̄isi həni. Ike, “ANunun aGot ekəmaiegai ke, ‘Nauluṽman nəhau tutuṽ egai tovi

^v 20.34 Uman 18.3 ^w 21.8 Uman 6.5, 8.5 ^x 21.10 Uman 11.28

esan, alat a Jutea len naut a Jerusalem dereh libaŋis gati hən ləbəriŋi len navəlan alat ləsavi Ju.’”¹² Nəboŋ namttosəsəloŋ hən natgalenan, ginamit mai alat lotosuh ei namtoŋiri ke, aPol satevi Jerusalem.¹³ Beti aPol isor var ginamit ke, “Mətumabe? Mətutaŋ, ale nəlogw itaŋis habat hən gami-to. Be savi nə-baŋis-gati-an ŋai notoutaut həni, noutaut hən nəbimat len naut a Jerusalem sil nahəsən Nasuḅ aYesu.”¹⁴ Husur namttohisī soḅuer, namtsasor am be namtuke, “Nəsa Nasuḅ toləŋoni māu tevisi.”¹⁵ Husur nəboŋ galenan namttoutaut ale namtovi məhat vi Jerusalem.¹⁶ Ahai susur galevis a Sisarea lutah mai ginamito, ale losəhar ginamit vi lan naim siMnason, auleSaiprus sua tovi ahai susur a mo tia, ale namtutoh maii.

APol eris aJemes

¹⁷Nəboŋ namttobar naut a Jerusalem, nəvanuan nadəlomian gail lohəhaḅur hən namttogəmai.¹⁸ Pelan han namtutah mai aPol hən namtberis aJemes, ale alat lotoila a mo silat siYesu logəmai.¹⁹ APol ikel na-ke-ivoi-an mai galito, ale isor husur natit pisi ḅisusua aGot togole len alat ləsavi Ju nəboŋ aPol toum mos galito.²⁰ Alat lotosəsəloŋ hən natgale-nan lusor sal suh aGot ale lukel mai aPol ke, “Wawa, goris ləboii ke naJu gail lusəḅur masuḅ logəm vi vanuan nadəlomian gail. Galit pisi loləŋon buni ke lehusur nalo.²¹ Losəsəloŋ hən na-kel-uri-an husur gaiug ke, gotoḅusan naJu gail lotosuh mai alat ləsavi Ju ke lipair dan aMoses, sale-tiv dalus anatulit gail ale salehusur naḅide seJu gail.²² Dereh lesəsəloŋ hən gotogəmai, ale namtigol nəsa?²³ Gigol nəsa namttokel mai gaiug bai. Ikad ivat len ginamito lotogol na-kel-gati-an van hən aGot.²⁴ Gitah mai galito, gigol giveveu len nəhon aGot mai galito, ale lav nəvat mai galit hən ləbesir nəkadulito. Imagenan nəvanuan pisi dereh leləboii ke, nəsa lotosəsəloŋ həni husur gaiug sakitin, avil ke gaiug gugol husur nalo siMoses.^ḅ²⁵ Be tarhət alat ləsavi Ju, namtutosi tia ke salihan naməŋod tovi violan len natutumavan van hən nəlablab, salihan nəda o naməŋod nəhau tobaŋis bun navədolon mai saligol naitian tosa.”^z

²⁶Pelan han aPol esəhar alaluḅan ale lugol luveveu. Beti eḅis len naholəvat todar vis naim siGot hən bikel ur nəboŋ hən nanoŋan hən naveveuan salito, nəboŋ ahai tutumav ḅetutumav hən naviolan mos galit ḅisusua.^a

Lutah gat aPol

²⁷Nəboŋ nəmariboŋ toməlevru pəpadaŋ hən tonəŋ, naJu galevis ta Asia loris aPol len naholəvat todar vis naim siGot. Nasoran salito igol naluḅoh kavkav nəlolit ipaŋpaŋ van lutah gat aPol,²⁸ lukai ke, “UleIsrael gail, mətevi tarhət sinamito! Ategai evi naluḅan toḅusan nəvanuan pisi

^ḅ 21.24 Uman 18.18 ^z 21.25 Uman 15.23-29 ^a 21.26 1Kor 9.20

bun nalo setəmadit ta sutuai. Noləŋon masuŋ hən notohusur aGot suŋan gamit p̄isi daməŋai. ⁴Ginau nomədas tabtab hən alat lotohusur naŋisal siNasuŋ, nugol isa hən galito van vəbar nəmatan salito. Nubaŋjis gat alaluŋan mai alatpəhəvut, bar hən galit len naim bəbaŋjis. ⁵Aŋbilitihai tutumav mai alat lotoil a m̄o seJu gail loləboi ləbikel koti m̄os ginau ke notokitin. Galit lulav nalobulat naŋisulan gail mai ginau van hən naJu gail a Tamaskus. Ale nuvan hən nəbibaŋjis gat alat lototoh ei, səhar təlmam hən galit vi Jerusalem hən ləbipanis.^h

APol ikel husur nəpairan san dan nəsaan

(Uman 9.1-19; 26.12-18)

⁶“Nəboŋ notoyar van, pəpadaŋ hən naut a Tamaskus tublial, vəha-sua ŋai naŋial togəm len nəmav toŋial habat ebilas ginau. ⁷Ale nuteh len tan, nosəsəloŋ hən nadoldol tous ginau ke, ‘Sol, Sol, gomədas tabtab hən ginau hən nəsa?’ ⁸Nusor vari ke, ‘Gaiug ase Nasuŋ?’ Beti ikel mai ginau ke, ‘Ginau aYesu ta Nasaret gotomədas bun ginau.’ ⁹Alat lototah mai ginau loris naŋial toŋial habat be ləsəsəloŋ hən nadoldol tosor mai ginau. ¹⁰Nousi ke, ‘Nasuŋ, nigol nəsa bai?’ Nasuŋ ikel mai ginau ke, ‘Gile məhat, geŋis len nəbilitivile a Tamaskus. Avan sual ei dereh tikel mai gaiug natit p̄isi notoriŋi len gaiug hən gəb̄igole.’ ¹¹Nodədas nəbəkəta sil naŋial enan tobilas ginau. ŋa alat lototah mai ginau lotəgau navəlagw, losəhar ginau vi lan naut a Tamaskus.

¹²“Nauluŋan sua, nahəsən aAnanias egəm hən ginau. Evi vanuan tohusur kitin hən naŋisal siGot mai tohusur nalo, ale naJu gail ei luke tovoi. ¹³Eil təban ginau ale ike, ‘Wawa Sol, gekəta vi məhat, nakətaan saŋ etəlmam!’ Vəha-sua ŋai nokəta vi məhat, norisi. ¹⁴Beti ike, ‘AGot setəmadit ta sutuai itabtabuh len gaiug hən gəb̄eləboi naləŋonian san, hən gəb̄eris Nəvanuan Nanoran mai hən gəb̄esəsəloŋ hən nadolon. ¹⁵Husur dereh gevi vanuan san hən gəb̄ikel kot nəsa gotorisi mai gotosəsəloŋ həni mai nəvanuan p̄isi. ¹⁶Ale govəlo hən nəsa? Gile məhat, gibaptais, ale gisor mai Nasuŋ hən b̄ekəkas kuv nəsaan saŋ gail.’

AGot esəvat aPol van hən alat ləsavi Ju

¹⁷“Notəlmam vi Jerusalem ale nəboŋ notosor tuŋ len naholəvat todar vis naim siGot, noris na-kəta-risi-an sua togəm len nəmav ei. ¹⁸Noris aYesu tokel mai ginau ke, ‘Getutut, gam dan naut a Jerusalem husur asike lodələom na-kel-koti-an saŋ husur ginau.’ ¹⁹Ale nuke, ‘Nasuŋ, galit loləboii ke, len naim nəbənbonan p̄isi seJu nubaŋjis gat alat lotoriŋi nəlolit len gaiug ale nuvas galito. ²⁰Ale nəboŋ nəda hiSteven tosel, gai tosor vi tarhət saŋ, ginau noil pəpadaŋ, nudaŋ mai alat lototubuni. Nokəta təban

^h 22.5 Hən naves 4-5, Uman 8.3, 9.1-2

nahurabat salito.’ⁱ ²¹Beti ikel mai ginau ke, ‘Givan, nesəvat gaiug vi tut van hən naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile gail.’ ”

²²Naluṽoh losəsəloṅ hən aPol vəbar tokəmaienan. Be nəboṅ toke aGot tosəvati van hən alat ləsavi Ju, lukai habat ke, “Lav kuvi dan navile a pan! Sanor ke ḃimaur am.” ²³Lukai van ale lubarbar hən nahurabat salit gail mai nəmasiav vi məhat. ²⁴Nakomada ikel mai nasoltia gail ke, lesəhar aPol vi lohoim salito ale bilasi, usi hən ləḃisabi ke, husur nəsa naluṽoh lotokai van həni maienan. ²⁵Avil nəboṅ lotoliv gat navəlan mai narien aPol, baṅis gat gail hən ləḃebilasi, eus nasenturion toil təban ke, “Inor ke mətebilas auleRom sua nakotan səsabi ke tosab?”^j ²⁶Nəboṅ nasenturion tosəsəloṅ hən natenan, ivan hən nakomada ale ikel maii ke, “Guke gigol nəsa? Atenan evi auleRom.” ²⁷Nakomada egəm hən aPol, eusi ke, “Kel mai ginau, govi auleRom māu?” Ale ike, “Evoi.” ²⁸Beti nakomada ike, “Nulav nəvat tosəbur mai alat a Rom hən notogəm vi uleRom.” Ris aPol toke, “Be ginau boh, nəboṅ lotopas ginau novi uleRom.” ²⁹Vəha-sua ṅai alaluṁan pəpadaṅ hən ləḃebilas aPol mai ləḃeusi hən nausian gail, lovi tut dani. Nakomada am emətahw husur inau ləboii ke, tobaṅis gat aPol tovi uleRom kitin hən natsen.^k

APol eil rivuh len nəSanhitrin

³⁰Pelan han nakomada ike teləboii ke alat lotoil a ṁo seJu gail lukot hən aPol hən nəsa. Ale isah ruḃat aPol, ale ikele idaṅ ke abiltihai tutumav mai nəSanhitrin kavkav leḃətah. Beti esəhar aPol vi pan, gol ke eil a ṁo len nəholito.

23 ¹Nəboṅ aPol tokəta mətaltal van hən nəSanhitrin ike, “Laluṁan, aṽagw gail, len nəmauran kavkav sagw len nəhon aGot nəlogw imasil vəbar daməṅai.” ²Beti abiltihai tutumav, aAnanias ikel mai alat lotoil təban aPol ke liṽos nabuṅon. ³APol ipair van həni ike, “AGot tiṽas gaiug, gohum napisbile toḃiṅḃiṅal gotopiti toḃəpəpəhw!^l Gobətah ei, gusab səhoti ke nəsagol husur nalo siGot, avil gaiug goḃur kotov nalo nəboṅ gotokel mai alatenan ke liṽos ginau.” ⁴Alat lotoil təban luke, “Imabe gotosor tosa hən abiltihai tutumav siGot?” ⁵Ale aPol ike, “Aṽagw gail, nəsaləboii ke tovi ḃiltihai tutumav, husur len natosian siGot ike, ‘Sagisor tisa hən avan ideh toil a ṁo hən nəvanuan saṁ gail.’ ”^m

⁶Nəboṅ aPol tokəta ləboii ke galevis lovi Sattiusi, galevis am lovi Farisi, ikai van hən nəSanhitrin ke, “Aṽagw gail, novi Farisi sua, notovi anatun siFarisi gail. Lukot hən ginau husur nə-vatvat-viri-an mai na-le-məhat-an dan nəmatan!”ⁿ ⁷Nəboṅ tokəmaienan, naFarisi gail mai naSattiusi gail lotuḃat sor ḃalḃal

ⁱ 22.20 Uman 7.58, 8.1 ^j 22.25 Uman 16.37 ^k 22.29 Sanor ke avan ideh ḃibaṅis gat auleRom hən natsen. ^l 23.3 Mat 23.27-28; Eze 13.10–11. Len naut egai aPol isor isa hən abiltihai tutumav ^m 23.5 Exo 22.28 ⁿ 23.6 Uman 26.5; Flp 3.5

ale naʔonʔonan egəm nətarihət eru. ⁸ (NaSattiusi gail luke səkad na-le-məhat-an dan nəmatan, səkad aŋel ideh o nanunun ideh, be naFarisi gail lodəlo mi ke ikad galen p̄isi.)⁹ Na-sor-ʔalʔal-an iwal habat. Galevis lotovi hai p̄usan hən nalo siMoses lotovi Farisi am, lule məhat, lusor ʔal habat ke, “Namtsəsəʔ nati-deh tosab len ategai. Hum ma nanunun ideh o aŋel ideh māu tosor maii.”

¹⁰ Nəʔonʔ lotosor ʔalʔal van, nakomada emətahw ke, dereh lisah pəpas aPol, ale ikel mai nasoltia gail ke, levi pan, ale len nədaŋan salito lesəhar kuvi dan nəSanhitrin vi lan naim sisoltia gail.

¹¹ Len mariug enan Nasuʔ eil təban aPol ike, “Gitah gat nəloŋ! Gukel kot natit gail husur ginau len naut a Jerusalem, imagenan gimaskel koti len naut a Rom am.”

Na-sor-utaut-an hən nəmatan siPol

¹² Len nadudulan naJu gail luʔonʔon, luta gat na-kel-gati-an ke lukol-kol hən nəhanan mai namunun van vəbar nəʔonʔ ləʔigol aPol ʔimat.

¹³ Nəvanuan lotəʔonʔon len na-sor-utaut-an enan lusəʔur səhor 40.

¹⁴ Luvan hən aʔiltihai tutumav gail mai alat lotoil a m̄o seJu gail ale luke, “Namtukel gati ke sanamtihan ris natideh vir namtʔigol aPol ʔimat.

¹⁵ Imaienan, gamito mai nəSanhitrin, mitikel mai nakomada ke, tesəhar aPol van hən gamito suʔan ke mətʔike mətʔisaʔ nakitinan am husuri. Namtutaut hən namtʔigole ʔimat a tahw hən ʔibar gamito.”

¹⁶ Nəʔonʔ ailolan uluʔan matmat siPol tosəsəloŋ hən na-sor-utaut-an enan, evi lan naim sisoltia gail, eʔis lan ale ikel uri mai aPol. ¹⁷ APol ekis nasenturion sua gəmai ale ike, “Gesəhar nəmantuhmar egai van hən nakomada samito hən ʔikel ur natsua mai atenan.” ¹⁸ ŋa esəhari van hən nakomada. Nasenturion ikel maii ke, “APol, dattotah gati len naim sidato, ekis ginau, ale eus ginau ke nesəhar nəmantuhmar egai gəm hən gaiug. Ikad natsua hən ʔikele mai gaiug.” ¹⁹ Nakomada etəgau navəlan ailolan aPol, elivi hən arʔisor səʔolaru. Eusi ke, “Guke gikel ur nəsa mai ginau?”

²⁰ Isor vari ke, “NaJu gail ludaʔ mai galit gabag ke, pelan dereh leus gaiug hən gəbesəhar aPol vi pan van hən nəSanhitrin hən ləʔisaʔ nakitinan am husuri, be logəgəras. ²¹ Sagedəlom galito. Luluʔan lotosəʔur səhor 40 losusuah, toh vir nagəmaian siPol. Lukel gati ke salihan, salemun vəbar ləʔigol aPol ʔimat. Gagai loutaut vir gaiug ke gəʔidaʔ hən nəsa lotousi.” ²² Imagenan, nakomada enan ike nəmantuhmar tivan, ale ikel maii ke, “Sagikel mai avan ideh ke gotokel ur nategai mai ginau.”

APol ivan hən aFelix a Sisarea

²³ Beti ekis nasenturion eru gəmai, ike, “Məreutaut hən nasoltia lotovi 200, nasoltia nahos lotovi 70 mai nasoltia nəsaran lotovi 200 hən ləʔevi

◦ 23.8 Mat 22.23; Mak 12.18; Luk 20.27

Sisarea len namityal toməlapat daməŋ len mariug. ²⁴Məreutaut hən nahos vir aPol, ale səhar aPol van hən aFeliks tovi gavna ei.”

²⁵Itos nalobulat maiegai ke:

²⁶Ginau notovi Klautius Lisias nutos nategai van hən aGavna tovoi, aFeliks: Ivoi. ²⁷NaJu gail lutah gat ategai hən ləbivabuni. Nəboŋ notosabi ke tovi uleRom, ginau mai nasoltia gail namtuvan həni ale nulav kuvi dan galito. ²⁸Husur ke notoke neləboi nəsaan lotoke togole, nosəhari van hən nəSanhitrin salito. ²⁹Nusabi ke lotokot həni husur na-sor-ḃalḃal-an hən nalo salito, be nəmatan o naim bəbaŋis sanor hən nəsa lotoke togole. ³⁰Nəboŋ notosəsəloŋ həni ke tokad na-sor-utaut-an hən ləbēmədas ategai, vəha-sua ŋai nosəvati van hən gaiug. Nukel mai alat lotosor tas ategai ke likel mai gaiug nəsaan lotonau ke togole. Sipa.

³¹Imagenan nasoltia gail lugol husur nakelean sinakomada salito. Len mariug losəhar aPol vi Antipatris. ³²Pelan han nasoltia gail lotoyar, lotəlamam vi lan naim sisoltia gail, be nasoltia nahos gail luvan mai aPol sal. ³³Nəboŋ lotobar naut a Sisarea lulav nalobulat napisulan mai aFeliks tovi gavna ei, ale lorin aPol len navəlan. ³⁴Nəboŋ aFeliks toṽuruŋ nalobulat, eus a Pol ke naut san matmat a be. Ale nəboŋ tosəsəloŋ həni ke tovi uleSilisia, ³⁵ike, “Dereh nikot hən gaiug nəboŋ alat lotosor tas gaiug ləbivar naut egai.” Beti ikel mai nasoltia galevis ke lekətkəta kəkol hən aPol len nabiltiim siHerot, gai toum həni tia sutuai.^p

APol len nakotan siFeliks

24 ¹Len nəboŋ torim tohusur enan, abiltihai tutumav, aAnanias, egəm mai galevis lotoil a mo seJu mai avan sua, nahəsan aTertullus tovi uluḃan tokad namitisau hən nalo. Ale lukel uri mai agavna nəsa lotoke likot hən a Pol sile. ²Nəboŋ lotokis aPol vi lohoim, aTertullus etuḃat sor tas aPol, ike, “AFeliks gotovi gavna, bathut namitisau sam hən nautautan namtoḃəhaṽur hən natəmat topat tobəlav mai natgalevis gotogəgel həni tovoi len nəkantri egai. ³Akis len naut pisi namtosipa hən nəsa gotogole, aFeliks gotoyalyal. ⁴Nomətahun nəbigol gəbivekan. Imagenan, nous ke, gaiug gesəsəloŋ kəkereh hən ginamito len navoian gotokade tabtab.

⁵“Ategai, namtusabi ke tovi uluḃan namədasian togol nəḃal-mətahuni-an len naJu pisi len navile a pan kavkav. Eil a mo hən naluṽoh lotosab,^q lotohusur ahai pusan ta Nasaret.” ⁶⁻⁸Ategai igol risi hən tomədas naim siGot

^p 23.35 Naim enan, aHerot toyalyal eum həni. ^q 24.5 Nalo siRom idaḃ hən nalotuan galevis ŋai. Tertulus ike naḃisal siYesu Nasuḃ sanor len nalo enan. Len 14-16 aPol ike alat lotohusur naḃisal siNasuḃ aYesu lohusur nalotuan sua, nalo siRom todaḃ hən husur epitpitoṽ hən nalotuan seJu gail. ^r 24.5 Mat 2.23

hən tobij̄biŋal len nəhon aGot, imagenan namtutah gati. Nəboŋ gəbeusi, dereh gisaŋi ke, natit p̄isi namttokel mai gaiug ke aPol tosa lan, ekitin.”^s

⁹NaJu gail ei luḃon mai aTertulus, luke nəsa tokele ekitin.

APol ikel nakitinan husur gai gabag mai aFeliks

¹⁰Nəboŋ agavna totinuh van hən aPol hən ḃisor, aPol ikel maii ke, “aFeliks aGavna, noləboii ke, len nasihau tosoḃur gotopəpəhun nanoran dan nəsaban len nəkantri egai tia. Imaienan nohəhəv̄ur hən nəḃisor husur natgalenan lotokel ke notogol tosa be sakitin. ¹¹Sədaŋ hən gəḃisaŋi ke, səbar nəmariboŋ tovi 12 tovan, novi məhat vi Jerusalem hən nəḃilotu. ¹²Naut kəmas nəsa lotokele, ləsəsəḃi ke notosor ḃalḃal mai avan ideh, ləsəsəḃi ke notogol nadədarŋəḃuan len naluḃoh len naholəvat todar vis naim siGot, len naim nəḃonḃonan seJu ideh o len naut ideh len nəḃiltivile. ¹³Lukel mai gaiug ke notogol tosa, be lodədas ləḃev̄usan nakitinan hən nəsa lotokele. ¹⁴Nukel ləboi nategai mai gaiug ke, nulotu hən aGot setəmanamit ta sutuai hən Naḃisal siNasuḃ alategai lotoke tosa. Nodəlom natit p̄isi len nalo siMoses mai len natosian sihai kelkel ur gail. ¹⁵Suḃman nəsa alategai ma lotodəlomi, ginau nuvatvat vir nəboŋ aGot ḃigol na-le-məhat-an dan nəmatan hən alat lotonor mai ləsanor.” ¹⁶Imaienan nohisi ke nəlogw imasil len nəhon aGot mai nəvanuan p̄isi tabtab.

¹⁷“Husur nasihau tosoḃur notəlmam hən nəḃeviol hən nəvat mai nəvanuan sagw gail lotom̄idol ale hən nəḃetutumav. ¹⁸Nəboŋ notogol natenan mai notogol ginau notoveveu tia, lusaḃ ginau len naholəvat todar vis naim siGot, be səkad naluḃoh, səkad nadədarŋəḃuan ideh.” ¹⁹Avil ikad naJu galevis a Asia ei. Galit, ləḃeləboi natideh notogol tosa, ivoi hən ləḃitoh gegai len nəhoḃ. ²⁰Galit gabag ḃmau, likel mai gaiug natideh sanor lotosaḃi len ginau nəboŋ notoil len nəhon nəSanhitrin salito! ²¹Suḃman ma tovi nategai notokai habat hən nəboŋ notoil len nəḃonḃonan salit ke, ‘Lukot hən ginau daməŋai husur nuvatvat vir na-le-məhat-an dan nəmatan!’ ”^v

²²Beti aFeliks toləboi masuḃ hən Naḃisal siNasuḃ, igol nakotan evəlo, ike, “Nəboŋ aLisias, nakomada ḃegəmai, nerij̄ na-sor-saḃi-an sagw husur gaiug.” ²³Ale ikel mai nasenturion ke, tekətkəta kəkol hən aPol be terij̄ hən ḃiyaryar kəkereh, ale tidaḃ hən nəvanuan siPol gail lekətkəta təban.

APol isor mai alarmisoan aFeliks mai aTrusilla

²⁴Nəmariboŋ galevis tohusuri aFeliks egəm mai asoan, nahəsan aTrusilla, tovi Ju sua. Episul hən aPol ḃegəm hən̄i ale esəsəloŋ hən tosor

^s 24.6-8 Natosian galevis ta sutuai losuhud hən nasoruan egai: *Namtuke namtikot hən̄i len nalo sinamito* ⁷ be *nakomada*, aLisias, egəm lav kivi dan ginamito len *nadaŋan san*. ⁸Beti ikel mai ginamito hən *namtəgəm hən gaiug*. ^t 24.15 Dan 12.2 ^u 24.18 Hən naves 17-18, Uman 21.17-28 ^v 24.21 Uman 23.6

husur nadəlomian len aYesu Kristo. ²⁵APol ihol husur nanoran, mai nədanjan hən avan ideh bīke, “Aoa,” hən nəsaan, mai nəboŋ aGot bīkot hən nəvanuan pīsi. Nəboŋ tokəmaianan, aFeliks emətahw, ike, “Givan bai, nəbīsāb nəboŋ ideh am, dereh nepisul hən gaiug hən gəbēgəmai.” ²⁶Bathut aFeliks tonau ke hum ma aPol bīlav nəvat maii hən bīmakuv, episul vəha-səbsoḃur həni hən bēgəm hol maii.

²⁷Nəboŋ nasihau toru togam gole tonəŋ aPorsius Festus ilav namilen aFeliks. Ale husur aFeliks toləŋon ke naJu gail lehəhəvur həni, eriŋ aPol totoh tin len naim bəbanjis.

APol eusi ke aSisa tikot həni

25 ¹Len nəmariboŋ itor husur nagəmaian san len naut a Jutea, aFestus eriŋ naut a Sisarea vi məhat vi Jerusalem. ²Len naut enan a bīlithai tutumav gail mai alat lotoil a mō seJu gail, lukel uri mai aFestus nəsa lotoke aPol togol tosa. Ale loŋiri ke, ³bīke ləbēhəhəvur həni, tilav aPol gəm vi Jerusalem. (Lusor utaut həni tia ke ligol aPol timat len nəpīsal.) ⁴AFestus isor var galit ke, “Namtotəgau gat aPol a Sisarea, ale asike idareh ginau nivan ei. ⁵Imaianan, alat lotoil a mō hən gamito, litah mai ginau. Bīkad natideh tosa len atenan, likel ur nəsa togol tosa len nakotan sagw ei.”

⁶AFestus itoh mai galit len naut enan len nəmariboŋ sasəhor toməlevtor o tosəŋavur ale evi pan vi Sisarea. Pelan han ebətah len nakotan ale ike lesəhar aPol gəmai. ⁷Nəboŋ aPol togəmai tonəŋ, naJu gail lotogəm a Jerusalem loil dar vis aPol, lukel ur nəsa lotoke aPol togol tosa avil lodədas ləbēvusan səhoti ke tovi kitinan. ⁸APol isor vi tarhət san gabag ke, “Nəsagol natideh toḃur kotov nalo seJu gail, tomədas naim siGot o tomədas aSisa.” ⁹Be husur aFestus toke tigol naJu gail lehəhəvur, eus aPol ke, “Guke gevi Jerusalem hən nəbīkot hən gaiug ei sil natgalegai a?” ¹⁰Ale aPol isor vari ke, “Gagai noil a mō len nəhai bətbətah nakotan tovi nakotan seSisa; ale egai nakotan tonor hən nəbīkot lan. Gaiug goləboi buni tia ke nəsagol natideh tosab van hən naJu gail. ¹¹Nəbīgol natideh tosa, tonor hən nəbīmat sile, asike nugam dan nəmatan enan, avil nəsa naJu galegai lotokel ke notogol tosa asike bēkitin, səkad avan ideh toləboi bəriŋ ginau len navəlalito. Nous ke aSisa tebətah len nakotan sagw.” ¹²Beti nəboŋ aFestus tosor husur natenan mai esan gail lotokad namitisau, isor var aPol ke, “Gous ke aSisa tebətah len nakotan sañ, ale dereh givan hən aSisa.”

AFestus isor husur aPol mai aAkrippa aKiŋ

¹³Nəboŋ nəmariboŋ galevis tovan, aAkrippa aKiŋ^w mai aPernis tovi aḃavinen arogəm hən naut a Sisarea hən arbike, “Ivoi,” ale arbələlav mai

^w 25.13 AHerot Akrippa egai evi anatan aHerot Akrippa togol aJames aḃan aJon imat ale totoh gat ahai pispisul gail. Ris Uman 12.1–24.

aFestus. ¹⁴Arutoh ei nēmaribōŋ isōbur ale len natohan sēlaru aFestus isor husur nakotan siPol mai aKiŋ, ike, “Ikad avan sua aFeliks toriŋi len naim bēbanjis gegai. ¹⁵Ale nēbōŋ nototoh len naut a Jerusalem, aḃiltihai tutu-mav mai alat lotoil a mō seJu gail, lukel mai ginau nēsa lotoke aten togol tosa ale lous ke ginau nisaḃ sēhoti ke timaspanis. ¹⁶Nukel mai galit ke, savi naḃide silat aRom hēn lēberij avan ideh len navēlan alat lotoke tipanis. Be len nakotan atenan timaskad naḃōnḃonan mai alat lotosor tasi hēn ḃisor vi tarhēt san gabag. ¹⁷Imaienan nēbōŋ lotogēm ḃon gegai, nēsavēlo be pelan han ŋai nobētah len nakotan, ale nukele ke lesēhar aPol gēmai. ¹⁸Nēbōŋ alat lotosor tasi lotoil, lēsakel ur natideh gai togol tosa hum notovatvat viri. ¹⁹Be lusor tastasi husur nēbathut nalotuan galevis salito, mai avan sua tomat, nahēsan aYesu, aPol toke tomaur. ²⁰Husur nēsālēboii ke timabe hēn nēḃēpūsḃus kitev nakitinan husur natgalenan, nous aPol ke ḃehēhaḃur māu ke tevi Jerusalem hēn ḃikot ei sil na-sor-tastasi-an galenan. ²¹Avil nēbōŋ aPol tous ke titoh vir nakotan seSisa, nukele ke letēgau gati vir nēḃēsāvati van hēn aSisa.” ²²AAkrippa ikel mai aFestus ke, “Ginau am nuke nesēsēloŋ hēn atenan.” AFestus ike, “Pelan beti gesēsēloŋ hēni.”

APol len nēhon aAkrippa

²³Ŋa pelan han aAkrippa mai aPernis arogēm len naḃivan totibau hēn arḃipat gēlar māhat, aroḃis len naruḃ hēn naḃōnḃonan. Nakomada gail mai nēvanuan totibau gail len navile, lutah mai gēlaru. Beti aFestus ikele ke lesēhar aPol gēmai. ²⁴Ale aFestus ike, “Akrippa aKiŋ mai galit lototoh mai ginamito, mētoris ategai. NaJu gail pisi lous taltal hēn ginau len naut a Jerusalem mai gegai hēni, lukai ke sanor hēn ḃimaaur am. ²⁵Nēsēsāḃi ke togol natideh hēn ḃimat sile. Ale nēbōŋ toke tivan hēn aSisa, noriŋi ke nesāvati van. ²⁶Avil nēsālēboii ke nitos nēsa husur ategai van hēn aSisa. Imaienan nosēhari gēm a mō len nēhomit pisi, mai gaiug māu Akrippa aKiŋ. Nēbōŋ namtḃeus nausian gail van hēni hum ma nēḃisaḃ natideh hēn nēḃitos gati. ²⁷Husur len nēnauan sagw sanor savoi hēn nēḃēsāvati avan ideh notobanjis gati van, be na-tos-gati-an hēn nēsa togol tosa eḃuer.”

APol isor mai aAkrippa

26 ¹AAkrippa ikel mai aPol ke, “Gisor mōs gaiug gabag bai.” Ale aPol ibar hēn navēlan, etuḃat sor vi tarhēt san gabag ke, ²“Len nēhoḃ damēŋai, nohēhaḃur hēn nēḃisor vi tarhēt sagw gabag. Nisor tas nēsa naJu gail lotokel ke notogol tosa. ³Nohēhaḃur husur gaiug, aAkrippa aKiŋ, golēboi naḃide pisi mai na-sor-ḃalḃal-an seJu gail. Imagenan noŋir gaiug ke, gesēsēloŋ mēdau vir ginau. ⁴NaJu pisi lolēboi naḃide hēn nēmauran sagw nēbōŋ notokēkerekēh vēbar damēŋai, len natuḃatan len nēmauran sagw nēbōŋ nototoh mai nēvanuan sagw gail, ale len naut a

Jerusalem. ⁵Galit ləbʱike ləbʱikel uri, loləboi ebəlav tia ke notovi Farisi sua ale naFarisi gail ludaŋ hən ləbʱehusur p̄is naʱvide hən nalotuan seJu gail.^x ⁶Daməŋai noil len nakotan husur nə-vatvat-viri-an sagw len nəsa aGot tokel gati mai atəmadat ta sutuai. ⁷Na-kel-gati-an enan, nahəmar tovi 12 sidato luvatvat viri ke tisarpoŋ, ale ludaŋ len nalotuan van hən aGot tabtab m̄osi. Bathut nə-vatvat-viri-an enan, naJu gail lukot hən ginau, aKiŋ. ⁸Imab mətsaləboi mətʰbedəlomi ke aGot togol alat lotomat lule məhat dan nəmatan? ⁹A m̄o ginau am nunau ke nimasgol natit tisobur hən nəbēmədas nahəsən aYesu ta Nasaret. ¹⁰Ale len naut a Jerusalem nugole imaienan. Abiltihai tutumav gail lulav nə-dam-həni-an mai ginau ale nokəkol gat alat siGot len naim bəbaŋis, ale len nakotan nudam hən nəmatan hum nəpanismen salito. ¹¹Len naim nəbonʱonan p̄isi seJu nupansəm galito vəha-soʱsobur, nohisi ke galit ideh ləbʱisor mədas nahəsən aYesu. Nəlogw epəŋas galit hum notovinvinu ale nomədas tabtab hən galito van vəbar nəbiltivile gail a tut.^y

APol isor husur nəpairan san dan nəsaan

(Uman 9.1-19; 22.6-16)

¹²“Len nəyaran galen sual a tut, novi Tamaskus len nədaŋan sebiltihai tutumav gail ale nukad nalobulat hən nə-dam-həni-an salito. ¹³AKiŋ, len natuʱbʱial, nəboŋ notohusur naʱp̄isal, noris naʱm̄ial togəm len nəməv toʱm̄ial səhor namityal, toʱm̄ias ginau mai alat lotoyar mai ginau. ¹⁴Ginamit p̄isi namtuteh len tan, beti nosəsəloŋ hən nadoldol tosor mai ginau len nasoruan seIpru gail ke, ‘Sol, Sol, gomədas tabtab hən ginau hən nəsa? Nəboŋ gotomətahun ginau, gaiug səboʱm̄ gosənah hun nabuluk tosavat nəhai tokan, amahean toturi həni hən biyar binor.’ ¹⁵Nousi ke, ‘Gaiug ase Nasuʱ?’ Ale Nasuʱ ike, ‘Ginau aYesu gotomədas bun ginau! ¹⁶Be gile məhat, geil len narieʱm̄ gəlaru. Novisi hən gaiug hən nəbitabtabuh len gaiug hən gəbevi vanuan nauman sagw, ale hən gəbikel kot natit gail gotorisi husur ginau mai natit gail nəbevisi hən gaiug lan. ¹⁷Dereh netəgau gat gaiug, nilav kuv gaiug dan alat lotomətahun gaiug, nəvanuan sam̄ gail mai alat ləsavi Ju notosəvat gaiug van hən galit gagai. ¹⁸Nosəvat gaiug van hən galit hən gəbesəŋav hən namətalito ale hən gəbipair hən galit dan nəmargobut van hən naʱm̄ial, dan nədaŋan siSetan van hən aGot. Timagenan hən ləbʱikad narubatian dan nəsaan, ale hən ləbʱikad namilelit len alat lotoveveu husur nədəlomian salit len ginau.’

APol isor husur nauman san

¹⁹“Imaienan, aKrippa aKiŋ, nosəsəloŋ husur atenan togəm len nəməv, ale nugol nəsa tokele. ²⁰Nukel ur mai nəvanuan p̄isi ke, lipair dan nəsaan

^x 26.5 Uman 23.6; Flp 3.5 ^y 26.11 Uman 8.3, 9.1-2, 22.4-5

salit van hən aGot, ale nəsə ləbīgole timasnor hən nəpairan dan nəsəan. Nukel ur naten len naut a Tamaskus metəkav, beti len naut a Jerusalem, ale len naut a Jutea kavkav. Ale nuvan hən alat ləsavi Ju, nukel uri mai galit am.^z ²¹Husur natenan, naJu gail lutah gat ginou len naholəvat todar vis naim siGot, ale lugol risi ke, ligol nimat. ²²Vəbar daməŋai aGot evi tarhət sagw. Ale noil gegai, nukel ur nəsə notorisi mai nəvanuan kəmas gail mai nəvanuan gail lotoyalyal. Nəsə notokele eŋitoŋ ŋai hən nəsə ahai kelkel ur gail mai aMoses lotokele ke tevisi. ²³Luke aKristo, aGot totabtabuh lan, teləŋon tisa, ale husur ke tevi nametəkav hən na-le-məhat-an dan nəmatan, tikel ur naŋial mai nəvanuan sidat gail mai alat ləsavi Ju!”^a

APol eus aAkrrippa hən bīkad nadələmian

²⁴Nəboŋ aPol tosor vi tarhət san gabag sal aFestus isor habat kəkol həni ke, “Pol govinu! Na-bīltiləboi-səhoti-an saŋ igol ke gotovinvinu!” ²⁵Be aPol ike, “Nəsavinvinu, aFestus gotoyalyal, avil nukel kot nasoruan tokitin, tokad nənauan tovoi. ²⁶AKiŋ eləboi natgalenan tia, husur enan noləboi nəbəkəmaienan maii. Nunau ləboi ke natideh gail sasusuah lan, husur natgalenan ləsavisi hum lotosusuah be lovisi pərpə. ²⁷Akrrippa aKiŋ, godələm nəsə ahai kelkel ur gail lototos gati a? Noləboi ke gotodələmi.” ²⁸AAkrrippa ikel mai aPol ke, “Len namityal toŋidol maiegai, gunau ke gotoləboi gəbīgol ke nəbəkəm vi Kristen a?” ²⁹APol isor vari ke, “Nous aGot ke len namityal toŋidol o tobəlav, savi gaiug ŋai be galit pisi am lotosəsələŋ hən ginou daməŋai, legəm suŋan ginou! Avil natsen galegai ebuer.”

³⁰Beti aKiŋ, aGavna mai aPernis, mai alat lotobətah mai galito, galit pisi lule məhat. ³¹Nəboŋ lotoriŋ naruŋ enan lukel mai galit gabag ke, “Atenan sagol natideh tonor hən bimat o bītoh len naim bəbaŋis.” ³²AAkrrippa ikel mai aFestus ke, “Atenan, asike tausi ke tavi lan nakotan seSisa, taləboi tavivile.”

APol iwol vi Rom

27 ¹Nəboŋ aFestus toriŋ ke namtbiwol vi Itali, loriŋ aPol mai galevis lotobəbaŋis am len navələn nasenturion sua, nahəsən aJulius, tovi gai sua len Nabīltiluŋoh Nasoltia SeSisa. ²Namtusah len nəwag wol ta Atramittium toke biwol vi lan navile gail bitas len naprovens Asia, ale namtotubət wol. AAristarkus, auleMasetonia sua ta Tessalonika, itah mai ginamito. ³Pelan han namtubar naut a Siton, ale aJulius, tovoi hən aPol, idaŋ hən ke aPol bīvahut van hən nabubur san gail hən ləbəkət-kəta təban. ⁴Namtovi lau dan naut enan ale namtuwol susuah tarhəbab

^z 26.20 Uman 9.20, 28-29; Mat 3.8; Luk 3.8 ^a 26.23 1Kor 15.20; Isa 42.6, 49.6

a Saiprus husur nēlan eṽuv gol ginamito. ⁵Nəboŋ namttowol tukot husur naut a Silisia mai a Pamfilia tonon, namtubar naut a Mira a Lisia. ⁶Len naut enan nasenturion isaḅ nēwag wolwol sua ta Aleksadria toke tevi Itali ale eusan ginamit lan. ⁷Len nəmariboŋ isoḅur namtuwol manmaneh. Namtohusur nabitas a Knitus be nawolan idaŋ masuṽ. Pəpadaŋ hən naut a Knitus nēlan eṽuv gol nēgaman sinamito ale namtuwol tarhəholoul a Krit səhor nabuŋon a Salmone. ⁸Nawolan sinamit husur nabitas enan idaŋ vəbar naut sua nahəsan tovi Naut Susuahan Tokab, pəpadaŋ hən nabiltivile a Lasea.

⁹Nəmariboŋ isoḅur ivan tia, ale nətas isa hən nawolan husur Nəboŋ hən Nabəbaŋan^b tu ivan tia. Imaienan aPol ikel nalələgauan mai galit ¹⁰ke, “Laluṽan, noris ke dereh nawolan egai tidaŋ habat ale natit tisoḅur timasig, savi nəkako mai nēwag ŋai, be nəmauran tisoḅur am.” ¹¹Avil nasenturion sadəlom masuṽ hən nəsa aPol tokele, esəsəloŋ hən ahai wolwol mai amahean nēwag wol ŋai. ¹²Husur ke naut hən nasusuahan enan sanor hən namtḅitoh lan len nahəbati naut susus, isoḅur len galit pisi luke namtiwol dani hən hum ma namtḅibar naut a Finiks hən namtḅitoh ei len nahəbati naut susus. Naut enan evi naut susuahan tokəta vi nəsutwes mai nanotwes.

Nəlan paru

¹³Nəboŋ nēlan toṽuv kəkereh len nasaut, lunau ke ləḅibar naut a Finiks ŋa loliv naga, lotubət wol tukot pəpadaŋ hən naholoul a Krit. ¹⁴Avil sədareh nēlan paru, nahəsan aNotis, eṽuv idaŋ tukot len naholoul a Krit gəmai. ¹⁵Husur nēlan iṽas nēwag wol gol ke edədas biwol len nēlan topat gol nəhon maienan, namtupair, sarmar mai nēlan. ¹⁶Nəboŋ namtogam tarhəbab len natuhholoul, nahəsan a Kauta, namtoləboi namtḅeliv natuhḅot vi məhat len nēwag wol, naut kəmas ke todaŋ, ale namtubaŋis gati. ¹⁷Nəboŋ tovi məhat tonon, lopis garu hən nēwag wol hən nabiltihau hən asike ḅimaṽul. Beti husur lomətahw ke likos len nasəhau a Sirtis, lubar hən nəlai tovi aga, ale nətas isar hən galito, nēwag wol igam mədau. ¹⁸Nətas ekur habat hən ginamito gol ke pelan han lotubat bubulan nəkako len tas. ¹⁹Ale len nəmariboŋ totor han lubar hən nahudhutit hən nēwag len tas hən navələlit ŋai hən ləḅimaur. ²⁰Len nəmariboŋ isoḅur namityal mai naṽeso gail ləsavisi. Nəlan paru iṽas habat hən ginamito van gol ke namtsadəlomi am ke namtḅimaur.

²¹Nəboŋ ebəlav ləsəhan, beti aPol ile məhat, ikel mai galit ke, “Laluṽan, ivoi məttasəsəloŋ hən nalələgauan sagw. Asike məttawol dan

^b 27.9 *Nəboŋ hən Nabəbaŋan* evi nəboŋ totibau seJu gail. Len nəboŋ enan ləsəhan, lobəbaŋ mai aGot. Abiltihai tutumav etutumav hən bebəbaŋ hən nəsaban mai nəsaan seJu gail. Nəboŋ enan ipat len nahəbati Septeba o Oktoba ŋa nətas isa masuṽ hən nawolan.

naut a Krit, natit gail hən nəwag asike lətəmaṗulṗul, asike lətəmasig. ²²Be nukel mai gamit ke, ivoi mətetəgau gat nəlomito husur nəmauran samito asike imasig, nəwag wol ηai dereh timasig. ²³AGot tovi esagw notoum san, nino len mariug aηel san eil təban ginau ²⁴ike, ‘Sagemətahw Pol. Dereh gimaur, geil māu len nakotan seSisa, ale aGot eviol həni mai gaiug tia hən nəmauran salit ṗisi lotosah len nəwag wol mai gaiug.’ ²⁵Imagenan, lalumān, mətələṅon tivoi am len nəlomito husur nukad nadəlomian len aGot ke dereh tesumān nəsa tokele mai ginau. ²⁶Be datimaskos len naholoul ideh bai.”

²⁷Nəboṅ nawik eru togam gole, len mariug, nəboṅ nətas tosar hən ginamit tukot len Nətas Atria, tubloh len mariug alat lotoum len nəwag wol lunau ke lusal gəm pəpadaṅ hən naut ideh. ²⁸Lugol ris nəsarehan hən nətas, saḃi ke namita^c han tovi 37. Sədareh lugol ris nəsarehan tətəs, saḃi ke namita han tovi 27. ²⁹Lomətahw ke hum ma namtḃikos len nəvat, ale lubar hən naga ivat bathuwag beti lusor tuṽ vir nalennəyal ḃegəmai. ³⁰Galevis lotoum len nəwag wol lohisi ke ligam dan nəwag, ale lorih natuhḃot vi pan gəras ke libar hən naga gail dan nəmashuwag. ³¹Be aPol ikel mai nasenturion mai nasoltia gail ke, “Alatenan asike ləḃitoh len nəwag wol, asike mətələḃoi mətḃimakuv dan nəmatan.” ³²Beti nasoltia gail luta kotov nəhau toṭah gat natuhḃot, gol ke isal.

³³Pəpadaṅ hən naut ḃilan aPol eṅir galit ṗisi ke lihan, ike, “Daməṅ nəmariboṅ evi 14 mətətotoh van mətəsəhan, ale nəhanan samit ebuer. ³⁴Imaienan, ivoi ke mitihan natideh hən ḃevi tarhət samito. Mitimasgole hən mətḃimaur. Husur nasivur ideh len nəkadumit asike imasig.”

³⁵Nəboṅ tokəmaienan tonəṅ, len nəholit ṗisi ilav nabəta, esipa len aGot, ebur nabəta ale etubat hani. ³⁶Galit ṗisi loləṅon ivoi am len nəloli-to ale luhan. ³⁷(Ginamit ṗisi len nəwag wol enan namtovi 276.) ³⁸Nəboṅ lotohanukub tonəṅ, lobubulan nawit len tas hən ḃigol nəwag wol ḃeməlala.

Nəwag wol ikos, imaṗulṗul

³⁹Nəboṅ naut tolan, ləsarīs ləḃoi naut be lokəta bunus nəḃurhuut sua tokad nabion lotoke ligol nəwag wol tikos lan, be ləsaləḃoi ke timaienan o ledədasi. ⁴⁰ŋa luta kokotov nəhau hən naga gail hən ləḃipat butitas. Nəboṅ lotogol nauman en sal, lusah ruḃat nəhau gail lotopis gat nəṽos wolwol gəlaru həni. Beti loliv nəlai mashuwag vi məhat hən nəlan ḃəṽuvi, ale luwol vahut bitas. ⁴¹Lubar naut nawile tolev ale lukos. Nəmashuwag edədās ḃerus be nabiltitas iṽas nəbathuwag van van vəmaṗulṗul. ⁴²Nasoltia gail lusor utaut hən ləḃigol alat lotobaṅis gat galito limat hən asike ləḃegəgar yav. ⁴³Avil nasenturion ike aPol timaur, ale ikai tas na-

^c 27.28 Len nəboṅ enan ləsəkad namita, lukad nəfatom tovi pəpadaṅ hən namita eru.

sor-utaut-an enan. Ikele ke, alat lotoləboi nagəgaran lemələh len tas a m̄o, gəgar vahut. ⁴⁴Ale ikel mai alat lotosuh ke, ideh litah gat nətərhai, ideh litah gat nahudhuwag. Imagenan galit p̄isi lubar nabitas, lumaur.

Len naholoul a Malta

28 ¹Nəboŋ namttovahut namtusabi ke nahəsan naholoul enan evi Malta. ²Husur naus eus mai naut esusus, alat lotosuh ei luvui habat hən ginamito. Lotuŋ nəhab, ale lukel nahəhaʋuran salito mai ginamito. ³APol itariv nəhab galevis, be nəboŋ toriŋi len nəhab, nəmat sua, nəvaipa^d, imakuv dan naut topud, hat navəlan. ⁴Nəboŋ alat a Malta lotoris nəmat totahətah len navəlan, lusorsor mai galit gabag ke, “Ategai evi naluŋman togol nəmatan. Naut kəmas gai səmat len tas, nagot pəhaʋut sidato, aNoran^e, asike idam̄ ke timaur am.” ⁵Be aPol ekur kuv nəmat vi lan nəhab ale aPol imaur sal. ⁶Luvatvat viri ke dereh aPol titob o titeh tutut timat. Avil lutoh viri ebəlav soʋuer. Natideh savisi həni. Ale logəgel hən nənauan salito, lotuʋat keke ke evi nagot sua.^f

⁷Pəpadaŋ hən naut enan ikad nətan sinəvanuan totibau hən naholoul, nahəsan aPuplius. Gai ike, “Ivoi,” mai ginamito ale ekətkəta təban ginamit len nəmariboŋ itor. ⁸Len nəboŋ enan atəman aPuplius eməsah. Ipat len nəmel, epud mai eʋirp̄ir. APol ivan həni, isor tuʋ. Nəboŋ tonon erin navəlan gəlar lan ale imaur. ⁹Husur natenan, galit p̄isi len naholoul lotoməsah, logəm hən aPol ale lumaur. ¹⁰Loputsan ginamit hum namttovi vanuan toyalyal gail. Ale nəboŋ namttoutaut hən namtbiwol vi lau, lousan natit p̄isi bevi tarhət sinamit len nawolan sinamito.

A Malta vi Rom

¹¹Husur nahəbati itor namtovi lau len nəwag wolwol ta Aleksadria tokir len naholoul enan len nahəbati naut susus. Ikad Naməlav Larmiʋan^g tovi naməlauah han. ¹²Namtubar naut a Sirakus, ale namtutoh ei nəmariboŋ itor. ¹³Beti namtorin naut enan namtubar naut a Rekiium. Pelan han nəlan len nəsautwes etəvah, namtorin naut enan, ale hois han namtubar naut a Puteoli. ¹⁴Len naut enan namtusab nəvanuan nadəlomian lotous ginamit hən namtbitoh mai galito len nawik esua. Imagenan namtogəm vəbar naut a Rom.

¹⁵Nəboŋ nəvanuan nadəlomian gail ei lotosəsəlon həni ke namttogəmai, logəm van vəbar Nəmaket siAppius mai Naim Ijavŋav Itor^h hən

^d 28.3 *Nəvaipa* evi nəmat tosa, nəboŋ bihat avan ideh, nabehi han igol ke timat.

^e 28.4 ANoran evi nahəsan nagot tovi pəhaʋut sua silat a Kris. ^f 28.6 Uman 14.11

^g 28.11 Alat a Kris luke nagot toil a m̄o salito ikad anatan eru artovi naməlav gəlaru.

Nahəsalaru aKastor mai aPoluks ^h 28.15 Nəmaket siAppius evi navile topat nakilomita tovi 69 a tut hən naut a Rom. Naim Ijavŋav Itor evi navile topat nakilomita tovi 53 a tut hən naut a Rom.

lãbëbubur mai ginamito. Nəboŋ aPol toris galito, eləŋon ivoi am len nəlön, ale esipa vi təban aGot.

¹⁶Nəboŋ namttobar naut a Rom, ludañ hən aPol ðitoh səbön len naim sua mai nasoltia tokətkəta kəköl həni.

APol len naut a Rom

¹⁷Len nəmaribon totor tohusuri, aPol ekis naJu gail lotoil a ño gəmai. Nəboŋ lotoðonðon ikel mai galit ke, “Laluñan, aŋagw gail, naut kəmas nəsagol natideh tomədas nəvanuan sidat gail mai nəvide setəmadat ta sutuai, naJu gail lutah gat ginau len naut a Jerusalem ale lorij ginau len nəvəlan alat a Rom. ¹⁸Nəboŋ lotous nausian gail mai ginau, luke lerij ginau nivan husur ləsəsəð natideh tonor hən nəðimat. ¹⁹Avil nəboŋ naJu gail lotosor mətahuni, igol ke nous ke nikot len nakotan seSisa, naut kəmas nəəkad natideh hən nəðikot hən nəvanuan sagw gail sile.ⁱ ²⁰Bathut natgalenan, nokis gamit gəmai hən nəberis gamit mai sor mai gamito. Nukad natsen galegai sil nə-vatvat-viri-an seIsrael, tovi aKristo.”

²¹Ale lusor vari ke, “Namtsəlav nalöbulat ideh a Jutea tosor husur gaiug, mai avan ideh tobar naut egai sakel uri o sakel natideh tosa husur gaiug. ²²Be namtuke namtesəsəloŋ hən nənauan sañ gail, husur namto-ləboii ke, nəvanuan gail len naut pisi lusor tas naluñoh egaii hən nalotuan totile.”

²³Lorij gat nəboŋ sua vir aPol ale galit isoður logəm vi lan naim totoh lan. Tubat dudulan vəbar nalenmariug aPol isor vahvah mai galito, ikel ur natohan pipihəlan aGot ale len nalo siMoses, mai natosian sihai kelkel ur gail, ikel natgalenan hən ləbëgəgel hən nənauan salit husur aYesu. ²⁴Galevis lunau ke aPol ekitin, galevis am ləsədəlomi. ²⁵Husur nənauan salit sasua, lotubat riŋ naut enan. Ale aPol isor tətəs am ke, “ANunun aGot ekitin nəboŋ tokel mai atəmadat ta sutuai len ahai kelkel ur, aIsaiah, ²⁶ke,

“Givan hən nəvanuan galegai, gike,
 “Len nasəsəloŋan samito, dereh mətesəsəloŋ
 be asike mətosəsəloŋ ləboi nəsa notokele,
 ale len nakətaan samito, dereh mətekəta
 be asike mətokəta ləboi nəsa notogole.”

²⁷Husur nəkadun alategai egəm ðonñon,
 pəpadaŋ nədariŋalit ebulbulol,
 ale namətalit iber.

Asike lətəmagenan,
 namətalit takəta ris nəsa notogole,
 nədariŋalit tasəsəloŋ hən nəsa notokele,

ⁱ 28.19 Uman 25.11

nəlolit taləboi natgalenan,
 ale lətəpair van hən ginau,
 ale nətagol galit lətəmaur.^j

²⁸⁻²⁹“Ale ginau nuke mətələboii ke, nə-lav-kuvi-an enan dan nəsaan, aGot esəvati tia van hən alat ləsavi Ju, ale galit dereh lesəsəlonj balai!”^{k l}

³⁰Len nasihau eru aPol itoh ei len naim gai torentem, ale ehəhəvur hən nəvanuan p̄isi lotogəm həni. ³¹Ikel ur natohan pipihəbələn aGot, eḗusan husur Nasuḗ aYesu Kristo len na-il-ḗuri-an, ale səkad avan ideh tomədasi.

^j **28.27** Isa 6.9-10; Luk 8.10 ^k **28.28-29** Psa 67.3; Luk 3.6 ^l **28.28-29** Natosian galevis ta sutu'ai losuhud hən naves egai: ²⁹ *Nəboŋ tokel nasoruan enan tononj, naJu gail luvan, lusor ḗalḗal habat mai galit gabag.*